

יאר יצחק

לזכרו של אבינו מורינו
רבי יצחק נתן לוי ז"ל

הכולל גנזי קדם מרבותינו,
מחידושי תורתו,
ומילי דהספידא

מהדורת עדות ליוסף

ניתן להשיג את הקונטרס:

משפחת לוי
הרב שך 58
בני ברק

משפחת לוי
קדושת לוי 114
ביתר

הערות והארות יתקבלו בברכה:

052-7166838
L036196043@GMAIL.COM

© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק בכל צורה שהיא ללא רשות בכתב

גרפיקה ועימוד:

מאיר עינים

0722-722-304

IMUD123@OKMAIL.CO.IL

מפתח ענינים

א	הקדמה
ה	אסופות יצחק
ה	רבי זעליג ראובן בענגיס / בגדרי נזירות
ז	רבי אהרן כהן זצ"ל / בדין מתעסק בנפל מראש הגג
ט	רבי יעקב שפירא זצ"ל / בענין הבטחון
יב	רבי מאיר חדש / קביעות במעשה הטוב
יז	הליכות יצחק
יז	רבי יהודה זרחיה סגל
כ	הרב צבי דומב
כג	הרב יהודה גרשוני
כה	הרב נתן צבי פרידמן
כו	רבי יהודה זרחיה סגל
כז	רבי חיים קנייבסקי שליט"א
כט	יאר יצחק
כט	ביאורי ענינים במסכת מכות
מ	בגדרי נאמנות יכיר
מו	בענין יד לפאה ולצדקה ובדין ספק ממון עניים

נא הרב יצחק נתן לוי / הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד
 נד הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד (ליום השלושים)
 נו הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד בדין חמשה שישבו על ספסל ובדינא דגרמא

נט

מספד יצחק

נט הרב צבי רוטברג שליט"א ראש ישיבת בית מאיר / הולך אדם אל בית עולמו
 סא הרב ברוך כץ שליט"א רב ביהמ"ד ויזניץ - מרכז ב"ב / אל מול פני המנורה
 סד הרב נפתלי לוי שליט"א אחי המנוח / האי עלמא כבי הילולא דמיא
 סו דוד לוי בן המנוח / שחולת אהבה אני
 סח שלמה לוי בן המנוח / בקשת מחילה
 סט הרב זאב לוי שליט"א אחיין המנוח / את אשר יאהב ה' יוכיח
 עא הרב דב דומב שליט"א / אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש
 עה הרב שלמה זלצמן שליט"א / מה הבריות אומרות עליו
 עט הרב ישראל מאיר שושן שליט"א / דובר אמת בלבבו
 פו הרב אהרן לוי שליט"א אחי המנוח / עשות משפט אהבת חסד, והצנע לכת עם אלוקיך

יאר יצחק

יאר ה' פניו אליך ויחונך (במדבר ו, כה)

"יאר. כנגד יצחק"

(בעל הטורים, שם)

בעומדנו ערב יום השנה הראשון לפטירתו של אבינו מורינו, עטרת המשפחה, שנלב"ע למגינת לב, ביום י"ז סיון תשע"ז. ראינו לנכון, להוציא לאור מחידושי תורתו של אבינו, עמדו לנגד עינינו, דבריו של מרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל (פניני רבנו הקהילות יעקב, להגרמ"מ שולזינגר, ע' יא), "כמה פעמים שמעתי מרבנו זצוק"ל, כשהיה בא לניחום אבלים על פטירת גדולי תורה, או לומדי תורה, רח"ל, שהיה שואל את האבלים אם נשאר כתבי יד של חידושי תורה מהנפטר, והיה מזרז מאד להדפיסם, והיה אומר שיש בזה נחת רוח גדול לנשמת הנפטר שיתבדרון דברי תורה דיליה בעולם, ויהיו שפתותיו דובבות בקבר, ויתרבו זכויותיו ע"י שיהגו בדברי תורה שלו, ויש בזה ענין גדול של מכבדו במותו, והיא טובה גדולה להנפטר".

אבינו בשחר ימי עלומיו, בהסתופפו בהיכל ישיבת חברון, באותה עת פגעה יד מרצחים בני עולה בחברו הטוב הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד, ונתעלה בלהב אש בעודו באיבו, בח' אדר א' תשל"ח. אבינו התמסר בלהט אש קודש, למען הציב שם ושארית לאותו בן עליה מופלא, אשר העוז והענוה עיטרוהו. והחל יחד עם חבריו, לאסוף גנוזות מחכמי הדורות להדפיסם בספר זיכרון, שיהווה גלעד ומצבה בהיכלי התורה לאותו קדוש.

למרות היגיעה עצומה שעמל, הן באיסוף החומר, והן בפיענוחו והקלדתו, לא יצא אותו מפעל אדירים אל הפועל. ועתה לאחר פטירתו, החילוננו בס"ד לכנוס ולסדר את אותם גנזי אור יקרות, שיהיו בעזרת ה' בשורה של ממש לעולם התורה ולהשתדל בהוצאתם לאור, לעילוי נשמתם הטהורה של אבינו, ושל רעו הקדוש י"ד ויסמן. ואנו תפילה, שיקויים בנו בחינת ה' יגמור בעדינו" (ראה תהילים קלח, ח).

נמשלה התורה למי הדעת אשר מתחדשת ומתפרשת בכל דור ודור, ומשאלותיהם

של תופשי התורה לשמות מאותם מים עמוקים של ענקי הרוח, מגנזי קדם של חכמינו קדמונינו, החלטנו להדפיס כמה מהגנוזות בקונטרס זה, גנזי קדם אלו כפי הנראה לא יודפסו בספרי הזיכרון, והיו פאר ייחודי לקונטרס זה, בשער **אסופות יצחק**.

בשער **הליכות יצחק** הובאו תשובות גדולי הוראה, עימם נשא ונתן אבינו בכתב במשא ומתן של הלכה, והיה המשכן אחד.

אבינו קיים בעצמו מאמר החכם (משלי יג, כ) **הולך** את חכמים יחכם", שאף לבוא בשיג ושיח עם גדולי ישראל. בימי בחרותו בישיבת חברון, היה הולך לשאול שאלות רבות את חכמי ההוראה של אותם הימים, מהם: הגרי"ש אלישיב זצ"ל, רבי אליעזר יהודה ולדנברג בעל הציץ אליעזר, רבי ישראל גרוסמן ראש ישיבת פינסק קרלין, ועוד.

בחלקו השלישי, נפתח פתח השער - **יאר יצחק**, בו באים מחידושי תורתו שהם זכרוננו, של אבינו מורינו. ד"ת אלו נערכו מרשימותיו בעיקר מימי הבחרות, ואפריון נמטיה לבן דודנו הנעלה הרב זאב לוי שליט"א, שהערותיו המחכימות היו לנו לתועלת רבה.

הוספנו שני מאמרי זיכרון שנכתבו על ידו*, לזכרו של רעהו הקדוש יוסף דב ויסמן, אשר שעות אחדות קודם יציאתו אל מקום הפיגוע, הגו יחדיו בספר הזיכרון להגרי"י אברמסקי זצ"ל. בנוסף, היות וכה עמל אבינו להנציח את חברו הטוב יוסף דב ויסמן, צירפנו גם מאמר של אותו קדוש שנתפרסם בקובץ מוריה (מה).

בחותם הקונטרס, באים **מילי דהספידא**, שנישאו בימי השבעה והשלשים.

*

כבוד גדול עשו לאבינו במותו, ישרותו היתה לתהילה בפי כל, וצא וראה מה הבריות אומרות עליו המדרש (ראה, קהלת רבה יב, יג).

זכינו לטל של תנחומים בימי השבעה, כאשר מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א כיבדנו בניחומו, יחד עם עוד מגדולי התורה, ובתוך דבריו אמר, שאבא ז"ל, נקרא נפש נקי וצדיק כמבואר בגמ' (מו"ק כה, ב), והינו נקי בלי חטא, מכח היסורים הממרקים, וצדיק במעשים טובים, ובשמים יש כעת שמחה, ואף הוא שמח כאשר רואה הוא בשמי מרומים את השמחה, וכל מה שיש להתאבל זהו כבוד המת שחסר הוא לנו, והוא מהווה זכות אבות לכל המשפחה.

בנותן טעם להביא, לימוד נשגב לדורות שלימדנו אבא זכרוננו לברכה, כאשר נשא את ייסוריו בדומיה ללא טרוניא וללא תלונה על מצבו, והדומיה על ייסוריו היו לו לשם ולתפארת. ורבים התחזקו מכוחו, בשומעם על קבלת ייסוריו בדומיה, עת בלילות, היה אומר ושונה את דברי הפסוק בתהילים (כה, יח) ומחנן פני שוכן ערבות, **"ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי"**.

*

בעומדינו בעת נעילת שער, נישא תפילה קדם ממלא כל עלמין, שיתן עוז ותעצומות לאמנו מורתנו תחי', אשר עמדה במסירות ובגבורה לצידו של אבינו בכל עת, ויה"ר שתזכה לרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח, מתוך שמחה, בריאות גופא ונהורא מעליא.

*. בסיועו של דודנו הרב משה לוי שליט"א.

נודה בזאת ויבואו על הברכה, כל אותם שסייעו לאבינו בכל תקופותיו, לרבות התקופה האחרונה, איש על מחנהו ואיש על דגלו.

וכן לכל אותם הרבים שנשא ליבם אותם בחכמה, להושיט יד בקולמוסם, לערוך את הגנוזות על מנת להוציא את ספרי הזיכרון להגדיל תורה ולהאדירה, במעשי חכמה, תבונה ודעת. ועל צבאם ידידנו עוז, הרב ישראל מאיר פניאל שליט"א, שהינו הרוח החיה באופני הספר.

ויהי רצון, שיהיו דברי התורה, לע"נ רבי יצחק נתן ב"ר שמואל זאב ז"ל, לילך מחיל אל חיל, בישיבה של מעלה, עד יקיצו וירננו שוכני עפר בקרוב ממש, בביאת גוא"צ לבשר טוב לעמו.

ונישא בעת זו תפילה, כי זכות אבות של אבינו ז"ל, תעמוד לנו ולכל זרעו אחריו, ולכל משפחתו המורחבת, שלא יבש המעיין ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו, וימלא השי"ת כל משאלותינו לטובה ולברכה, מתוך ששון ושמחה שישמע בגבולינו כל הימים.

דוד לוי   שמואל זאב לוי   שלמה לוי

חודש שניתנה בו תורה, סיון תשע"ח

אסופות יצחק

רבי זעליג ראובן בענגיס, ראב"ד ירושלים בעל לפלגות ראובן

יום ה' ח' תמוז תרצח"ת לפ"ק

למאן דלא חזינא, ולא ידענא, שלמא רבא קאמינא, וברוכי מבריכנא, כבוד הרה"ג כו' מוהר"צ שפירא נ"י, ישא ברכה מאת ד'.

בברכת שלמא רבא למר ולתורתו, הנני מודיעו בזה, כי מכתבו בא לידי זה איזה ימים, ונדחית התשובה מפני המכתבים הקודמים.

וע"ד רצונו לחלק בהני תלת מילי דיני הנזיר, יין ותגלחת והטומאה, אין זה במשמע, ופשטא דמילתא מוכיח שדין כולם שוה ובאין כאחד, אם באיסור תורה דרמי רחמנא על המקבל נזירות, או איסור גברא הן, וכמ"ש בא"מ בתשובה סי' ט"ו בשם המהרי"ט. ועי"ש בספרי ח"ב בהג"ה פ"ה וקצרתי כאן, ועיי"ש שלהי מ' קידושין.

וכבר האריכו המפרשים בדין נזיר שמשון, אם אמר הריני נזיר כשמשון אם חייל עלי דיני נזירות.

ודוקא נקט שאומר הריני כשמשון, שלא הזכיר כלל לשון נזיר. משום דשמשון ל"ה נזיר כלל, עמ"ש באורח מישור נזיר ד' ד' [ע"א], ובספרי ח"ב הנ"ל שלהי מ' נדרים פ"ה פ"ו,

וקצרתי במה שיש להאריך*.

עכ"פ אין להסתפק באם אמר הריני נזיר מן היין ותגלחת, דודאי נעשה נזיר גמור ואסור בכולן, ולמותר להאריך בזה. ויתברך בכל חותמי ברכות ככל א"נ ונפש המוקירו בלתי מכירו, מיחל לישועת ד' הקרובה.

זעליג ראובן בעגיס

ראב"ד פעיה"ק ירושלים תובב"א

* וז"ל רבינו בלפלגות ראובן (ח"ב, חילוקא דרבנן לסיוס דמסכת נדרים פלג ה'), "וביותר יש לדחות קושית המח"א (נדרים סי' יא) מהא דנזיר כשמשון, דכיון דנזיר כשמשון הוי מין נזירות אחריתא, ודאי דלא מהני מה שאמר תחלה הריני נזיר, במפרש אח"כ את דבריו דכונתו כשמשון, וכיון דמדינא ס"ל לר"ש דנזירות כשמשון א"א שתחול עליו דל"ה דבר הנדור, א"כ אין הנזירות חלה עליו, דהא כונתו ורצונו ה' להיות נזיר רק כשמשון בכל הדינים שחלוק מדין שאר נזירות, ול"ד לענינו באומר הרי את אסורה עלי כאימא, דלשון איסור לחוד סגי מצד עצמו, וכונתו ה' לאסור אותה עליו, ולמה יגרע אח"כ ע"י מה שהוסיף עוד לשון גרוע.

ויש להוסיף עוד, דהנה כל קושיתו מהא דהריני נזיר כשמשון הוא רק לדברי ר' שמעון שם, דהא לדידן לק"מ, שהרי הרמב"ם פסק באמת דאם אמר הריני נזיר כשמשון חייל עליו כל דיני נזירות שמשון, וכמ"ש בר"מ פ"ג מה' נזירות ה"ג, ובכ"מ ולח"מ שם. יעין ג"כ תו"ט פ"א דנזיר מ"ב מ"ש ליישב ד' הרמב"ם הנ"ל, ובתוס' חדשים שם וקצתו".

רבי אהרן כהן זצ"ל
ראש ישיבת חברון

בדין מתעסק בנפל מראש הגג

ד"ה ה"ג) דליחייב נמי בעל גחלת משום דלכו"ע אית להו משום ממונו.

ואולי גם לשיטת תו' זהו דוקא לבתר דמרבינן שוגג כמזיד באדם המזיק. ומשיטת רש"י י"ל דמקרא דפצע תחת פצע תרתי ש"מ, חדא לחייב על השוגג כמזיד, וגם דחייבים על האונס כרצון.

עוד אפשר, דבאמת איירי גם כשפושע בתחלת העלייה, רק רש"י ס"ל כדברי הרא"ה בש"מ בד' נ"ו דאבנו וסכינו שהניחן בראש גגו לאו חציו נינהו, אלא ממונו.

ויש לחקור בדין נפל מן הגג ונתקע באשה, לענין העבירה אם מקרי מתעסק, דאע"ג דבעלמא מתעסק דחלבים ועריות חיב משום דנהנה (כריתות יט, ב), זהו רק בהאופן ששעצם הפעולה נעשה מדעתו, רק שהיה מתעסק על העבירה ונתחלפה פעולתו בנושא אחר, אבל בנידון דידן שנפל מן הגג, שעצם הפעולה לא היתה מדעתו, ואי לאו דמרבינן שוגג כמזיד היה פטור גם לענין נזיקין, אע"ג דלא שייך שם דין מתעסק משום דלא חשיב כמעשיו, ולכן אפשר דלא חשיב מעשה עבירה כלל, וגם מה שנהנה אין מועיל אלא לעשותו מתכוון ולא לעצם הפעולה, דהא לענין ד' דברים אין מועיל הטעם דנהנה. ואף דעתה ריבה הכתוב דחייב על השוגג כמזיד, זהו רק לענין נזקין ולא לענינים אחרים.

בדף ד' חקרת, אם גם ברוח מצויה בעינן לריבוי דשוגג כמזיד. עיין ברש"י ביבמות (נ"ד, א ד"ה חייב) בגמרא דנפל מן הגג ונתקע באשה שכתב, דהא דחייב בד' דברים הוא מריבויא דפצע תחת פצע. והרעק"א בתוספותיו למשניות תמה על דברי רש"י, דהא מפצע תחת פצע לא מרבינן רק נזק, וברוח מצויה חייב דהוי כמזיד.

ולענ"ד אין בזה שום קושיא, דשיטת רש"י דגם ברוח מצויה מרבינן מקרא דפצע תחת פצע, ובלא קרא לא הוי מחייבינן ליה מחמת הפשיעה, דלא חשיב כמעשיו כלל, והא דבעינן רוח מצויה לחייבו בד' דברים הוא משום דבעינן דומיא דכי יריבון כמ"ש רש"י.

אך יש לעורר, בנפל מן הגג ברוח מצויה יתחייב בד' דברים, דמאי שנא מאש דקיי"ל דהוי משום חציו דחייב בד' דברים. ואפשר, דהא דבעינן לריבויא דפצע תחת פצע, הוא באופן שלא פשע בעלייתו לגג, דאין לחייבו על העלייה רק על הנפילה, ולכן בלא רבויא דפצע תחת פצע הוי אמינא דהנפילה שנופל מן הגג לא חשיב כמעשיו, ולא דמי למבעיר אש ברוח מצויה, דהתם מחייבין אותו מחמת מעשיו הראשונים. אך לפי דברי התו' דגם בפשע ולא שימר גחלתו חציו נינהו, ודאי לא גרע מאש. אך שיטת רש"י משמע, דלא הוי חציו על ידי פשיעה לחוד, דכתב בקושית הגמרא בדף כ"ג (א),

קנס תלוי בגדר מזיק, וכמו דאמרינן בשן ועין דחייב בשוגג אף דהוי קנס, משום דאין הקנס מחמת עבירה, רק מחמת שהזיקה, דתלוי אם מרשה הוי כמזיק ברשות.

והנה לענין דין טביחה ומכירה נראה דפטור בטבח שוגג, דהחויב הוא מחמת שנשתרש בחטא, והוי כמו גניבה דלא חשיב גנב בשוגג, וקצת ראייה לזה מדברי הריטב"א בכתובות פ' אלו נערות (לד, ב ד"ה גנב) שכתב, דהא דאמרינן בגנב וטבח בשבת פטור, דאם אין גניבה וכו', הוא משום דאם טבח בחול אין נ"מ דהטביחה הוי כגזילה, ואם על טביחה חייב גם בשוגג. הא נ"מ בטבח בשוגג דפטור, דאם אין גניבה אין טביחה ומכירה, דמחמת גניבה חדשה אין מירא משום דהוי בשוגג. והחילוק נראה בין קנס דטביחה ומכירה, לקנס דאונס ומפתה, דבטביחה ומכירה החיוב מחמת דנשתרש בחטא (ב"ק סח, א) אבל באונס החיוב הוא מגדר מזיק.

ונראה ראייה מגמרא דכתובות בפ' אלו נערות (לב, א) דמקשה, ה"ד דאינו לוקה ומשלם, ואמאי לא מוקי לה באופן זה שנפל מן הגג בקישוי מקודם, דחייב בקנס כמו בנזק וד' דברים וק"ל בדרכה מיניה לא שייך, דלא חשיב מעשה עבירה כלל.

מוכח דגם בהאי גונא חייב כמו במתעסק בחלבים ועריות, ועיין בתשובת רעק"א בסימנים הראשונים (מהדו"ק סי' ח') שהעלה, דמתעסק אינו אלא לפטורא דקרבן, וחשיב מעשה עבירה, ולפי"ז שייך ק"ל בדרכה מיניה, אבל הכא גרע ממתעסק, אי לא חשיב פעולתו כלל. וק"ק מזה על עיקר סברתינו, דבלא קרא לא היה חשיב כמעשיו כלל, ואין לומר דמקרא דפצע תחת פצע נלמד גם לענין אסורין, זה ודאי לא מסתבר ללמוד לכל מילי רק לענין נזיקין.

וזה אין לומר, דלענין קנס אינו חייב רק במזיד כמו באיסורין, דמסתבר דחיוב

רבי יעקב שפירא זצ"ל ראש ישיבת וואלוז'ין

מוסרי וואלוז'ין - בענין הבטחון*

כתיב "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה וכו', אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלוקיו וגו'." (תהלים קמ"ו ג').

הנה ענין הבטחון הוא דבר הכרחי שיהיה לו לאדם או בה' או באדם, ובשעה שנפגם הסמיכות על האדם, הרי שבעת ההיא ובמידה הזאת עוברת מידת בטחונו בה' לבדו.

ועניינה של הבטחון מתחלקת לפי אחוזים, באשר יש אשר נשענים וסומכים את עצמם לגמרי על האדם, הגם שבפיהם אומרים הם כי כל בטחונם הינה בה', אבל המציאות מורה כי הם מחשיבים את האדם לבר סמכא יחידי.

וכבר מצינו לרז"ל שהביאו בזה כמה וכמה מדרגות שיש בזה וכדרשתם ז"ל על יתרו שנתן ממש בעבודת כוכבים. וז"ל (דב"ר כ' כ"ח) "ד"א כי ה' הוא האלהים, רבנן אמרי יתרו נתן ממש בעבודת כוכבים, שנאמר (שמות י"ח) 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים'. נעמן הודה במקצת ממנה, שנאמר (מלכים ב' ה') 'הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל'. רחב שמתהו בשמים ובארץ, שנאמר (יהושע ב') 'כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת'. משה שמו אף בחללו של עולם, שנאמר 'כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד', מהו אין עוד, אפילו בחללו של עולם".

הרי לך, כי רק משה רבינו הגיע להכרה של 'וידעת והשבות כו' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד'. וזאת מפני שענין הבטחון בה' אצלו היה בערך ההכרה ב'אין עוד מלבדו', וכאשר האדם חושב וחי כי יש במציאות עוד איזה כוחות אזי אין הבטחון אצלו זך ונקי.

ועיין בדברי רבינו הלוצאטו בדעת תבונות (אות מ') אשר מאריך לבאר בענין ה'ידיעה' ו'המופת' שמצינו אצל אדם הראשון, הגם שאדם הראשון היה גדול כל כך, עד שאמרו כי עקיבו היה מכהה גלגל חמה, כמאמרם ז"ל, (ויקרא רבה פר' אחרי מות כ' ב') "ריש לקיש בשם ר' שמעון בן מנסיא אמר, תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה, קלסתר פניו על אחת כמה וכמה". עם כל זה אף אצלו היה מקום לטעות, דהיינו שהכיר בענין התשוקה והתאוה והתפעל מהנחמד למראה וטוב למאכל, וממילא היה חסר לו במידת הבטחון וההישענות היחידה והנקה.

וכדברי הרמח"ל שם, "אבל אדם הראשון נתפתה בתחלה אחר התאוה והתשוקה

* תענית אסתר, נמסר ע"י הרב מאיר אופנהיימר שליט"א, ונערך ע"י הרב אליהו כהן שליט"א.

שלו, ואז חזר וחשב סברות רעות כדי להקל לעצמו. והרי זה כעין מה שאמרו רז"ל (סנהדרין ס"ג ב'), "לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא". ואמרו רז"ל (סנהדרין ל"ח א'), "אדם הראשון מין היה". והנה, אז הוצרך להראות לו במופת מה שלא רצה להשיג מצד הידיעה, והיינו להראות לו מהו הרע באמת. ואין אף על פי שמניחים לו מקום כל כך גדול, סוף סוף צריך לבא הכל לממשלת הטוב היחידית, והוא דרך קושי העוה"ז שנגזר עליו, כדי שסוף סוף יבא לידי האמונה שלא רצה לעמוד בה מתחלה, אלא שיתברר לו במופת בפרט מה שהיה יכול להשיג מתחלה, ולהתברר לו הכל בבת אחת".

ומסיים שם הלוצאטו (אות ל"ו) את מאמר הכתוב "ראו עתה כי אני הוא אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל", (דברים ל"ב ל"ט). כלומר, מבאר הרמח"ל, "אבל צריכים אנו להבין עוד, שאין שום שליט ומושל אלא הוא, ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא, ואין מעכב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה. והוא הענין מה שנתבאר בכתוב "ראו עתה כי אני וגו' אני אמית ואחיה וגו' ואין מידי מציל". וכן נאמר (איוב כ"ג י"ג), "והוא באחד ומי ישיבנו" וגו'. וכן אנו מעידים לפניו (איוב ט' י"ב) "מי יאמר אליו מה תעשה".

והנה, ענין הבטחון הוא, כי אין במציאות שום כח בעולם אשר יהיה לו את השליטה ואת הכח לעשות או לפעול אשר יתפוס איזה מקום כל שהוא מלבד רצון ה'.

וכבר דרשו חז"ל (שבת פ"ט, ב') עה"פ "כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך", (ישעיה ס"ג, ט"ז). כאשר אמר הקב"ה לאברהם אבינו 'בניך חטאו', ענה ואמר, 'ימחו על קדושת שמך'. וכך אמר גם יעקב אבינו ימחו על קדושת שמך, ורק יצחק אבינו לא אמר כן אלא עשה חשבון שלם כדי להצילם.

וכלשון הגמ', "אמר לו ליצחק בניך חטאו לי. אמר לפניו רבונו של עולם, בני ולא בניך. בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך. ועוד, כמה חטאו, כמה שנותיו של אדם, שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עליהו, פשו להו חמשיין. דל עשרין וחמשה דלילותא, פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלווי ומיכל ודבית הכסא, פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם, מוטב, ואם לאו, פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי, הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו, 'אתה אבינו'. אמר להם יצחק, עד שאתם מקלסין לי, קלסו להקדוש ברוך הוא, ומחוי להו יצחק הקדוש ברוך הוא בעינייהו. מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך".

וזהו שאמרו רז"ל (סוטה מ"ט א') 'אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים', הגם שאברהם אבינו שהוא היה היוצר של האומה ובזכותו אנו קיימים ולא עוד אלא שכל תפילתנו נענית בזכות האבות הקדושים, עכ"ז אין להם את היכולת להושיע אותנו ואף אין שום מציאות בעולם אשר תיעשה שותף להקב"ה כביכול בענייני הבראה בכלל ובישועה בפרט.

לפיכך, צריכה להתעורר בנו מידת הבטחון רק בו יתברך ב'אין עוד מלבדו', ועל זה אמר הכתוב "אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב", (תהלים מ' ה').

וכבר האריכו חז"ל (שלהי סוטה מ"ט א') בשלושה מימרות, וז"ל, "משחרב ביהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל וכו'.

ר"א הגדול אומר מיום שחרב בית המקדש שרו חכימא למהוי כספריא, וספריא כחזניא, וחזניא כעמא דארעא, ועמא דארעא אזלא ודלדלה, ואין שואל ואין מבקש וכו'.

בעקבות משיחא חוצפא יסגא, ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריה והיין ביוקר, ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחת, בית וועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמות סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו. עיי"ש כל האריכות בשלושת המימרות דשם בקצרה.

ועל כל שלושת אלו המאמרים מסיימים חז"ל ואומרים, "ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים".

והנה, בימי החושך והגלות, אז יראה לנו הקב"ה במופת על אחדותו ועל יחידותו האמיתית, דהיינו שנכיר שאין שום ענין ושום כח בעולם זולתו, וממילא יכירו כי אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

וכן מוצאים אנו בשעה שהיתה אסתר המלכה צריכה ללכת לבית המלכות ולבקש על עמה אחרי שמרדכי הגיד לה "אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים" (אסתר ד', י"ג י"ד). אז בטחה לגמרי בה', ורק בכדי שלא יאמרו ישראל 'אחות לנו בבית המלך' (מגילה ט"ו ב'), ציוותה למרדכי 'לך כנוס את כל היהודים וצומו וגו', גם אני ונערוטי אצום כן, וזאת כדי שלא להשאיר מקום לטעות כי דבר זה או דבר אחר גרם להצלה, כי ענין הבטחון האמיתי הוא ההכרה האמיתית ב"אין עוד מלבדו".

רבי מאיר חדש משגיח ישיבת חברון

קביעות במעשה הטוב

יום ג' כ"ה חשון תשל"ד*

בפרשיית שליחותו של אליעזר עבד בית אבות חרנה, לבקש אשה הראויה להינשא ליצחק אבינו, נאמר בתורה (בראשית פרק כד), "והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא".

'והאיש משתאה' - המושג 'איש' מראה על מהות של חשיבות, כפי שמצינו במשנה באבות (ב, ה) - "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש". וכאן הפירוש הוא על דרך זו מלשון חשיבות. וכן מצינו לגבי לוט בענין אנשי סדום (בראשית יט, ט) "ויפצירו באיש בלוט מאוד". ועוד מצינו מטבע לשון זה לגבי משה רבינו איש האלוקים (במדבר יב, ג) "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", שהינו לשון מעלה וחשיבות.

ובפרשתן לגבי אליעזר, הגם שמתחילה נתכנה בתואר 'העבד', מכל מקום כאן התעלה והגיע למדרגה גבוהה יותר.

וקשה, דהרי אליעזר בתפילתו שאל וביקש על רמז מן השמים, שישלח לו הי"ת את הנערה ההגונה אשר אותה הוכחת לבן אדונך, וביקש בתפילתו שיתמלאו סימנים מובהקים, וסימניו היו - "והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, אתה הכחת לעבדך ליצחק, ובה אדע כי עשית חסד עם אדני".

טרם כילה אליעזר לדבר, ורבקה יוצאת לקראתו כאשר כדה על שכמה, מבקש ממנה אליעזר "הגמיעני מעט מים מכדך", ורבקה בנדיבות ליבה אומרת, "שתה אדני וגו', ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתת".

אם כן תפילתו של אליעזר נענתה לאלתר, ומלוא הסימנים שביקש נתמלאו בבירור. רבקה אומרת שלא די שתשקהו אלא אף לגמליו תשאב, וממחשבה למעשה החלה היא להשקות את גמליו. ומכל מקום במקראות מבואר כי עדיין אליעזר לא היה שלם בלבבו אשר זהו השידוך המיועד משמי מרומים ליצחק אבינו - "והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא".

מוטל עלינו להבין, דמאחר שרבקה כבר מילאה את הסימנים שביקש אליעזר בתפילתו, מדוע חריש אליעזר והשהה את שאלתו - "בת מי את וגו'", והמתין עד לאחר שגמרה רבקה לשאוב לאליעזר ולהשקות את גמליו עד תום, וכפי שנאמר בקרא - "ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו וגו'".

* נערך מרשימותיו של הרב אריה איון שליט"א

בהקדם, האדם צריך לדעת, שכל מעשה שהינו רצון הבורא, הרי הוא מעלה ומרומם את האדם, וזהו הפירוש בכתוב (תהילים ל, ו) "חיים ברצונו", הוי אומר, כי כל דבר שהוא רצון הבורא נותן הוא לאדם חיים ועליה לפסגות הקדושה, וגם כאשר האדם נמצא בעת ירידה גדולה, מכל מקום מוטל עליו לעשות את המעשה הטוב ולו הקטן ביותר, כיון שזהו 'חיים ברצונו'.

בגמ' בעירובין (נד, א) איתא, "א"ל שמואל לרב יהודה, שיננא, חטוף ואכול חטוף ואישתי, דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי".

הוי אומר, דחייב האדם לזרז את עצמו בעשיית מעשה הטוב, לבלתי הביט על דבר קטן או גדול, אלא כיון שזהו רצונו יתברך מחייב הוא לעשותו, והדברים נאמרו אפילו לאדם כה גדול ורם המעלה כרבי יהודה, שעליו מובא במקום אחר (נדה יג, א), דקרי שמואל עליה שאין הוא ילוד אשה, ואפילו הכי זירזו שמואל לחטוף ולעשות את כל אשר ביכולתו, וזהו המבואר בכתוב במשלי (ה, ו) "אורח חיים פן תפלו".

פרשיית מתנות עניים נסמכה לכרת דאכילת בשר פיגול (ויקרא יט, ז-ט):

"ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה: ואכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט".

והקשה בפירוש האור החיים (שם, יט, ט), מהי השייכות בין מצות פאה ולקט, לעונש כרת דאכילת בשר פיגול.

"וטעם סמיכות מצוה זו לעונש כרת. אולי שרמז, שלא יאמר אדם אם הזיד ונתחייב כרת מעתה אין לשמור עצמו מכל אשר יזדמן לפניו במעשה הרע, כי כבר נתחייב כרת. לזה אמר ובקצרכם את קציר ארצכם, פירוש כשגרם עד שנקצר קציר ארצו שהוא כרת האמור בסמוך, לא תכלה פאת שדך לקצור אותה במעשים רעים אחרים".

מבואר בדבריו, דאפילו אם בקוצרכם שזה עונש כרת בקצירת האדם את נפשו חלילה מייעודי עולם הבא, אפילו הכי 'לא תכלה פאת שדך', כלומר, מה שעוד נשאר אצלך תחזיק בו, ועל ידי כך תעלה מן הירידה משאול תחתית, והדרך לזה הינה אפילו ע"י דבר קטן, שזה בגדר פאה, כמו שדברנו, מכיון שזהו רצונו יתברך.

ואפשר להוסיף, דאפילו 'לקט קצירך', היינו באותו הדבר עצמו בו נקצרת והיתה הירידה שלך במשעול תחתית, מכל מקום יעמוד האדם ויעשה כל שביכולתו לסור משאול תחתיות, אפילו את המעט פאה שנשאר מהמצוה, מכל מקום יותירו ולא ילקטנו, ויקיים בזה את ציווי התורה ולו במקצת.

בפסוק בישעיה (נב, יג), "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאוד", ובחז"ל (ילקוט שמעוני, ישעיהו, רמז תעו) מובא שפסוק זה נאמר על מעלת מלך המשיח.

"הנה ישכיל עבדי. זה מלך המשיח. ירום ונשא וגבה מאד, ירום מן אברהם שכתוב בו הרמותי ידי אל ה'. ונשא ממש שכתוב בו כי תאמר אלי שאהו בחיקך".

היינו, דמלך המשיח יתעלה יותר, כיון שמשנה רבינו רק התחיל את התיקון המלא, לעומת מלך המשיח שהוא זה אשר יגמור ויביא לידי התיקון השלם ובזה מעלתו גדולה יותר ממשנה.

על הכתוב בתהילים "אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלקים אלוֹקִיךְ שֶׁמֶן שֶׁשׁוֹן מִחֲבֵרִיךְ", מפרש התרגום, דקאי אמלך אַמְשִׁיחַ. והמכוון בזה דכיון שמשנה רבינו פעם אחת נכשל בכעס, הגם שנתכוון לקנאות קנאת ה', כנאמר (במדבר לא, יד) "ויקצוף משה על פקודי החיל וגו'", שוב לא ניתן להגדירו בתור 'ותשנא רשע'. בשונה ממלך המשיח שלא נפגם בכעס ומשום הכי נקרא מלך המשיח, דמעלתו היתה היא מחמת היותו - 'ותשנא רשע'. וכאן רואים אנו בבירור את חומרת הענין של כישלון ולו פעם אחת בשגגת חטא, דמכל מקום שוב לא ניתן להכתיר את משה רבינו בתואר - 'ותשנא רשע', רואים אנו מהו ערכו של מעשה אחד ולו הקטן ביותר.

האבן עזרא פירש את הכתובים (תהילים קלט כג-כד), "חקרני א-ל ודע לבבי בחנני ודע שרעפי: וראה אם דרך עֲצָב בִּי ונחני בדרך עולם"

ומפרש שם האבן עזרא, "וראה. אם יש בלבי רגע אחד מחשבה בדברך שאינה כהוגן, שלא תיטב בעיניך, המיתני מיד".

ולכאורה, מנין לו לאבן עזרא שמדובר על רגע אחד!

ולדברינו ניחא, כיון שאצל הצדיקים מוכרח לגמרי שיהיו בתכלית השלימות, ודוד המלך כשאומר 'דרך עצב' ודאי התכוון אפילו לרגע קט, המחסר מהתכלית הנרצית.

נחזור לבאר את בחינתו של אליעזר לרבקה במעשה החסד, האם ראוייה היא להילקח כאשה ליצחק אבינו, דמצינו כשאליעזר מבקש מרבקה שתגמיענו מעט מים, והשיבתו דתשקהו וגם לגמליו תשאב, ולאחר מכן נאמר, "ויהי כאשר כלו הגמלים לשותות, ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו וגו'".

הוי אומר, שאליעזר שהה והמתין עד אחר שתשקה את אחרון הגמלים, ולכאורה מצד הנסיון היה מספיק שתשקה חלק מן הגמלים, דכבר מראה הדבר שהינה בעלת חסד, ומדוע המתין דוקא עד שתשקה את כולם.

אלא, פעמים וישנה אצל האדם התעוררות רגעית למעשה טוב, הגם דאין זה מצד טבעו, אלא ברגע אחד התעורר לעשות מעשה חסד. וזה אליעזר רצה לבחון שלא יהיה הדבר אצל רבקה בתור התעוררות רגעית למעשה חסד, ומשום כך חיכה והמתין עד אחר שהשקתה את הגמלים כולם באותה זריזות ובמהירות כפי שהחלה, ובזה נראה דלא היה זו התעוררות של רגע, אלא קביעות של חסד בטבעה, ורק בזה היתה ראוייה להנשא ליצחק.

וזהו יסוד גדול לבן תורה, שמוכרח הוא קביעות במעשה הטוב, ובלא זה הדבר אינו שווה כלום. ואיתא במדרש שוחר טוב (תהילים קיט), על הפסוק (שם, קיט, לג) "הורני ה' דרך חוקיך ואצרנה עקב".

הורני ה' דרך חקיק. מהו דרך, עשה אותה לפני דרך. ואצרנה עקב. מהו עקב, שתהיה בידי התורה עקב, **כאדם שהוא עוסק בתורה כל ימיו ומניחה מה בידו, כאלו לא עסק בה, וכן לכל דבר.** למה הדבר דומה, למי שהיה עושה עששית למלך והביאה לו ונשברה מה בידו, כאלו לא עסק בה. וכן שהיה עושה כלי נאה ונשבר בידו כאלו לא עשאו. כך, אדם שהיה עוסק בתורה כל ימיו ויגע בה, ואחר כך הניחה מה בידו".

מבואר בזה שאף אדם שהיה עוסק בתורה כל ימי חייו ולאחר מכן זנח את התורה שהינה חמדה יקרה ופרש להבלי העולם, למה הוא דומה לאחד שעשה כלי למלך והיה הכלי נאה מאוד אבל לבסוף נשבר הכלי, הרי הוא כאילו לא עשה מאומה ומה בידו, ועל דרך זה במשל המנורה.

מתבאר בזה יסוד נפלא, שהלומד תורה ומניחה, אין זה כעושה שתי כלים, שאחד מהם נשבר והשני נותר שלם, שמכל מקום מחצה בידו. אלא תורה אם אינה בשלימות ובקביעות, שוב אין זה אלא כלי שבור וכאילו לא עסק בה.

הליכות יצחק

רבי יהודה זרחיה סגל
מח"ס צמח יהודה ועוד
רבה של קרית שלום - תל אביב

בענין: א. בענין אכילת שיעורין בט"ב ובדברי המרחשת
ב. בהוראת הגר"ח שאין דין שיעורין בחולה שיש בו סכנה
ג. האם מותר לשאול מורה הוראה חוץ למקומו

י"ז מרחשון תשמ"ג

יומא דהלולא רבתי של מו"ר הגר"ר כץ זיע"א
 להתורני היקר ר' (יצחק) נתן הלוי שיחי' לאוי"ט,
 שלום רב,

מכתבך הגיעני והנני להחפז לענות, ומרישא אענה על שאלותיך, ואחר על המורים
 באוהליך, ולפי הסדר בס"ד.

א. לשאלה* מנין שאב המרחשת (ח"א סי' יד) דבט"ב יש חשיבות לאכילה פחות
 מכשיעור שיקרא מתענה. **ב.** כל מורי צדק, בט"ב מתירים, ולא מצריכים פחות מכשיעור,
 עכת"ד.

הנה במקום פליאתו על המרחשת יש להתפלא עליך, שבפירוש כתב המשנ"ב
 בבאה"ל שם בהל' ט"ב (סי' תקנ"ד סעיף ו' ד"ה דבמקום), שיש להורות לכל שואל בט"ב

* עיין מה שצויין בתשובות רבי צבי דומב, ורבי יהודה גרשוני, על השאלות דלהלן.

שיאכל פחות מכשיעור כדי שלא יפסיד התענית, ע"ש. והביא מס' פתחי עולם דבמקום שאין החוליר"ע רח"ל חזקה, יאכלו פחות מכשיעור, ע"ש.

ולעומת זאת ערוך השולחן (סי' תקנ"ד, סס"ק ז') פוסק, שלא שייך פחות מכשיעור בט"ב דרבנן עי"ש. וזה ברור שהמו"צ (ברובם) **מקילים** בדרבנן, ונוקטים **שאינן צורך** לאכול פחות מכשיעור, אבל למי שיש לו **רצון** לזכות במצוה של עינוי ט"ב, מיעצים כולם שיעדיף לעשות כעצת הפתחי עולם והמשנ"ב, והמרחשת אזיל בשיטתיהו.

ועיין בשדי חמד (אסיפת דינים, מערכת בין המצרים, סי' ב' סק"א) שכתב בשם גדולים (בד"ה ושם בס' מ'), שהסכימו כמה גדולים לאכול בחוליר"ע פחות מכשיעור, ע"ש.

ולענ"ד יתכן שגם המחמירים, היינו משום דאין האנשים בסתמא בחזקת חולים, אלא שיש חשש שמא ינזקו, אבל בחולה ממש אף שאין בו סכנה לא גזרו רבנן כלשון השו"ע דבמקום חולי לא גזרו רבנן, והוא מהטור בשם הרמב"ן בתורת האדם. ובשעתו לפני שנים שלחתי שאלה זו לפני הגאון הישיש ר' ישראל פורת זצ"ל בקליוולנד והורה לי להקל, ואמר שכד' העה"ש נקטו כל הרבנים.

ולענ"ד אולי גם המשנ"ב החמיר בבאה"ל רק באופן הנ"ל, ולא במקום חולי, ועיין.

ולי נראה, דהנה כיון דברור לנו שאין חיוב של חז"ל לעשות כן לאוכל פחות מכשיעור, לבא רק מדין אינו מצווה ועושה שנוטל ג"כ שכר, ובזה נ"ל דלהנתיבות המפורסם בשיבות (חו"מ סי' רל"ד בסופו), דרבנן רמי על הגברא ולא החפצא, ולכן בשוגג לא צריך כפרה, ע"ש. וכן נקט המשך חכמה בפ' שופטים (דברים יז, יא)*, וכידוע גם מח' הגאון ר' שמעון שקאפ זצ"ל, ויש אחרונים חולקים, עי' באמרי בינה (דיני יו"ט סי' ג'), ובספרו דברי חיים, נזקי ממון סי' א' ועוד), והדברים עתיקים.

ולכן להנתיבות אין מקום לאכול פחות מכשיעור למי שאינו מחויב בדרבנן, דאין לו כלל מעשה מצוה בתענית זה, ושאינו מיוהכ"פ דבדאורייתא יש לעצם המצוה ערך אף שאינו מצווה, אבל בדרבנן כל שלא נצטווה מאי עביד, ודוק.

ואף לשיטת הרמב"ם בסה"מ (שורש א') שרבנן יש בכל מצוה דידיהו משום לא תסור של תורה, והו"ל דאורייתא, וא"כ לכאורה יש במי שאינו מצווה מדבריהם ועושה קיום מצוה של תורה מעצם מעשה המצוה, הנה לפמש"כ במשך חכמה שהלא תסור איננו גורם לעצם מעשה המצוה להיקרא עליו שם חפצא דמצוה, רק שמזרז את הגברא, כבר חזרנו לסברתנו שלא שייך. אבל להחולקים על הנתיבות שייך ושייך גם בדרבנן, לזכות לעשות אף למי שאינו מצווה ועושה.

* וז"ל המשך חכמה: "ירושלמי ברכות פ"א הלכה ד'. ד"ת יש מהן איסור כו' יש בהן קלין ויש בהן חמורין, אבל דברי סופרים כולן חמורין הן כו' חמש טוטפות כו'. פירוש, דדברי תורה האיסור בעצמו אסור, והוי העובר כמו שהוא חולה, והיא מטמא הנפש, לכן יש בהן קלין ויש בהן חמורין, כמו במאכלות שיש שמזיקין החולה ויש שממיתין אותו, אבל דברי סופרים הן אינן נדונין מצד עצמותן, רק מצד המצוה שאסור למרוד ולא תסור כו' והוה כמרד, א"כ כולן חמורין, שבכל דבר הוא מורד וכו'". אך עיין באו"ש (פ"א מגירושין הי"ז) שסתר סברא זו.

ואולי גם י"ל מעיקרא הכי תקינו, דחויב אין לחולה, אבל למי שיתאמץ ויקיים יעלה בידו למצוה, ועיין בכ"ז, וקיצרתי.

ב. שאלתני עוד, אם יש מורים כהגר"ח, להתיר לחולה שיש בו סכנה ביוכ"פ לאכול בלי אומד של פחות מכשיעור.

זו פליאה, וכי יש מו"צ שלא מורים כהשו"ע וגדולי האחרונים המפורסמים, ונוקטים שיטה יחידאה אף של מי שרב חילו וגדלו, וח"ו לחשוד מו"צ כזה, ולכן כבודו הגדול של מו"ר הגאון והחסיד ר' חיים מבריסק שהתיר לחולה שיב"ס לאכול בלי אומד, זיע"א במקומו עומד, ואנן לא נקטינן הכי, כמו שמוכיח פשטות דברי השו"ע והאחרונים שלא ירדו לחילוק הגר"ח, דהשו"ע מיירי במצב **למנוע** סכנה, וכרגע אין שמץ סכנה, ואנן עוסקים בחולה שיש בו סכנה. והאחרונים לא נחתו לזה, והמשנ"ב (סי' תרי"ח) סתם **בכל חולה** כמוכח מלשונו. ובערוך השלחן (שם, ס"ק ט"ו) מפורש. ולמדו מזה הרא"ש והטור והשו"ע, גם לענין חולים. הרי מפורש דדעתו, שהשו"ע מצריך לכל חולה שיב"ס אכילה פחות מכשיעור, אם זה מספיק להצילו.

ועצם ראיית הגר"ח מהמ"מ בהל' שבת (פ"ב הי"ד), כבר עמדו בזה הגדולים, עיין באבני נזר שמתפלפל הגאון האדמו"ר זיע"א עם אביו הגה"צ זצ"ל בסברת המ"מ לעניננו ביוכ"פ, וכ' עפ"י הרדב"ז (ח"ד סי' קל) שההיתר של המ"מ נובע, משום שעלולים להגיע לידי סכנה בחולה מסוכן רח"ל, אף שנדמה שבדבר זה אפשר לו לעמוד, ע"ש. אבל באומד בעיני יוכ"פ שיכול לעמוד, שפיר דמי דלא שכיח היזיקא, ויסמוך על שלוחי מצוה שאינן ניזוקין, ע"ש בהרחבה (חלק או"ח סי' תנ"ג, תנ"ד, תנ"ה).

ובספר חלקת יואב (או"ח סי' יז) תירץ, דלענין שבת פיקוח נפש "הותרה", ואילו לענין עינוי יוכ"פ דחוויה, ולכן יש להתאמץ ביוכ"פ לעשות הכל שלא יידחה העינוי, עי"ש. ועוד ראיתי תשובות שונות על קושיא זו. וזכורני שגם הגאון ר' עקיבא סופר זצ"ל מפ"ב כתב, וזה ועוד ואין כאן המקום לפלפל בזה.

עכ"פ אין לזוז מהראות כל גדולי ישראל להצריך פחות מכשיעור, כל זמן שלא ניתן בלי סכנה, בזה כמובן.

ג. ולשאלתו אם יש **אסכולות** וכדומה, איני מכיר קשר מזה **להוראות** ופלפול לחוד והלכה לחוד.

ד. ולענין דבריו שמותר לעקוף מו"צ במקומו ולשאול אחר, כמו שערכו שו"ת בספרים אינך צודק, שאלה **מעשית** עליך לשאול במקומך, ואין ח"ו ס"ד אחרת כמפורש בעירובין (סב, ב), ובכתובות (ס, ב), והמרא דאתרא הוא בבחינת רבו מובהק. אבל ללמוד את ההלכה ולבררה שאני, והמו"צ עצמו כמובן הוא השואל אחרים **גם** למעשה, וקצרתי במקום שיש להאריך, ומקוה כי מע"כ יבין וידקדק מסתמא בכבוד רבו המובהק, להתנהג בהתאם ושאלותיו רק לפלפולא.

ואחזור לברך את כב' שכנראה עוסק באורייתא לשמה, ויתמיד בלימוד יותר ויותר, ויעיין ויחטט בכל מה שיוכל, וה' יהא עמדם.

הקטן והשפל זעירא דזמנא דמן רבנן
יהודא סגל

**הרב צבי דומב
אב"ד הוד השרון**

**בענין עליה לתורה למי שאכל פחות
מכשיעור בתענית, ובדין אכילת שיעורין בט"ב**

יום חמישי י"א מרחשון תשמ"ג

שלו"ר למע"כ החריף ר' לוי יצחק נ"י

יקרתו קבלתי, ספר המרחשת אין לי, ומש"כ כב' בשמו בענין חולה ביוהכ"פ, שכל שלא אכל כשיעור יתובי דעתי חשיב שפיר מתענה ויוכל לעלות לתורה גם במנחה, משום דחשיב מתענה, ע"כ.

הנה, עיין בפמ"ג באו"ח (סי' תריב במש"ז סק"ד) שכתב, די"ל ביוה"כ דכתיב ועניתם את נפשותיכם אף ח"ש אסור מה"ת, דעכ"פ לא הוי מעונה, ע"ש. וזהו דלא כהמרחשת.

אך דברי הפמ"ג צ"ע, דלכאורה סותר להגמרא ביומא ר"פ יוה"כ (עג, ב) דאיתא שם שלר"ל שסובר דח"ש מותר מן התורה ה"ה ביוה"כ, ולדברי הפמ"ג אין ראיה, די"ל דביוה"כ גם ר"ל מודה משום דכתיב ועניתם. ועי' במנחת חינוך (מצוה שי"ג אות ט' בד"ה והנה הרהמ"ח בסוה"ד) וז"ל, ונלע"ד כיון דאכילת יוה"כ נפ"ל מלשון עינוי, אפ"ל דאינו יוצא אלא אם אכל בערב יוה"כ שיעור ככותבת דכה"ג לא הוי עינוי ביום הכיפורים, ואכילה זו גזה"כ דנקרא עינוי, אבל בפחות משיעור זה דביוה"כ לא עבר על מצות עינוי והוי כמתענה וכו', עכ"ל, וזהו כספר המרחשת שכל שלא אכל כשיעור יתובי דעתי חשוב מתענה.

ברם בגוף הדבר בנוגע לעלות לתורה, כבר דן בזה בשו"ת רעק"א (סי' כ"ד) בחולה שיש בו סכנה שהרופא צוה לו לאכול ביוה"כ, דעתו דיכול לעלות, כי הקריאה ביוה"כ מחמת קדושת היום כמו בשאר יו"ט ושבט, וא"כ גם מי שאינו מתענה יכול לעלות, אך למנחה נסתפק אם הקריאה במנחה הוי משום תענית, אלא דבשאר תענית קוראים ויחל, וביוה"כ קוראים בפ' עריות, וא"כ אינו מתענה א"י לעלות, או דגם קריאה זו מחמת קדושת היום לקרות גם במנחה כמו בשבת ויכול גם אינו מתענה לעלות, ונשאר בצ"ע לדינא, ע"ש.

אולם עי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ז) שהעלה להלכה ולמעשה, שהחולה שאכל בט"ב באב יכול לעלות לתורה אפי' במנחה, ע"ש.

ב. שוב הביא כב' מספר המרחשת (ח"א סי' יד) שכתב, שכשהי' חולה בט' באב נהג לאכול פחות פחות מכשיעור, וכ"ת הקשה ע"ז שלא מצינו דין של אכילה פחות מכשיעור בד' צומות, ע"כ*.

הנה, עי' בשו"ת צמח צדק החדש להגה"ק מליובביץ (שער המילואים, סי' ח') וז"ל, ואעפ"כ במקום שאין המחלה בחזקה ח"ו, נראה שיאכל פחות מכתובת בכא"פ, וכן בשתייה כמשנ"ת השיעורים בשו"ע (סי' תריח) דכך יש להורות כן לשואל בט"ב שבזה לא נעקר התענית לגמרי וכו', עכ"ל.

ברם עי' בשו"ת שערי דעה להגאון ר' חיים יהודה סאסניצער ר"מ ומו"צ דבראדי (סי' רנ"ב), וז"ל, מה שנסתפקת מכבר במה דלא אשכחן בתעניות דרבנן, כ"א בד' צומות בחשאב"ס שיוצרך לשער להתיר לו רק פחות פחות מכא"פ, וזכורני ששמעתי בשם גדול אחד דשיעור אכילה מעט מעט, לא יתכן אלא בחולה שיב"ס שדי לו בלקיחת מעט בכל פעם וכך יפה לו**, משא"כ אדם שהוא בריא על כל אבריו יתכן שאכילה מעט מעט כעין זה יותר יזיק לו, ועפ"י הורה בזמן המגפה ר"ל, שלא לשער בכזה, וזה הוא השערה נכונה עפ"י חכמת הרפואה, עכ"ל.

ג. כב' כתב, שמפורסם בשם הגאון מבריסק זצ"ל***, שחידש עפ"ד המגיד משנה פ"ב מהל' שבת (הי"ד) לגבי חולה מסוכן שמחללין שבת עבורו אף לדבר שאין במניעתו סכנה, שה"ה באכילת חולה שיש בו סכנה ביוה"כ כן. וכ"ת הקשה ע"ז דמנין לנו לדמות יוה"כ לשבת, דהרי חידוש מצינו ביוה"כ שמאכילים בשיעורים, ומנין לנו ללמוד מחידוש שמצינו בשבת, עכ"ד.

הנה אי משום קושיית כב' לא איריא, דמצינו כע"ז בהדין דשו"ע (סי' תרי"ז סעיף ה') משלשה עד שבעה, אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה, ומשמע דבסתמא אין מאכילין אותה.

והקשו ע"ז בקרבן נתנאל על הרא"ש (פ' מפנין, סי' ה' אות מ'), דהא אפי' באיסור סקילה בשבת מחללין עלי' את השבת בסתמא עד ז' אף כי באיסור כרת, וכן הקשה בדגול מרבבה (בסי' תרי"ז) דמהי תיתי להחמיר ביוה"כ יותר מבשבת, וע"כ העלו לדינא דבסתמא מאכילין אותה ביוה"כ תוך שבעה, ע"ש.

אלא שבנידון דנן בפשטות משמע, שאין ללמוד מהא דהמגיד משנה לגבי אכילת חולה שיש בו סכנה ביוה"כ, כי ביוה"כ כתבו הפוסקים חולה שיש בו סכנה שרי לאכול,

* א.ה. הפוסקים הביאו להוכיח דלא כהמרחשת, מהערוך השולחן (סי' תקנ"ד ס"ז), דאין שייך פחות מכשיעור בט"ב, וכן מוכח בספר מזבח אדמה (סי' תקנ"ד), מחזיק ברכה (קו"א אות א'), כסא אליהו (אות ג'), ועיין בזה בציץ אליעזר (ח"י סכ"ה פט"ז).

** א.ה. ראה בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן לז) בענין חולה שיש בו סכנה, "ורוב חולי' מסוכנים כך הוא עניינם, שהרופא' מצוי' להשקותו מרק תרנגולת מעט מעט אפילו פחות מרביעי', ושיהי' שיעור רב בין שתייה לשתייה יותר מכדי אכילת פרס, כדי שיוכל כח המסוכן לסבלו". הרי שלחולה שיש בו סכנה, סגי בפחות מכא"פ.

*** ראה בספר המועדים בהלכה (דף פ"ב) שהביא כן, והוסיף ששמע מהגרי"ז את טעמו ונימוקו של הגר"ח עפ"ד המגיד משנה. וראה בחידושי מרן רי"ז הלוי (הל' שביתת עשור פ"ב הל"ח).

משמע דוקא שיש במניעת האכילה סכנה, וכן דייק בשו"ת אבני נזר (או"ח ח"ב סי' תכ"ג), ע"ש. וגם בסימנים תנ"ד, תנ"ה.

בטעם החילוק הזה שבין שבת ליוה"כ, ועי' בשו"ת מחזה אברהם להגאון אבד"ק בראדי (סי' קלב) שהביא מהערוך לנר מס' כריתות (יח, ב) שחידש כחידוש הנ"ל שהביא כב', ושבשו"ת שואל ומשיב השיג עליו, וכן הביא מהרשב"א קידושין (דף כא, ב) שכתב במי שאחזו בולמוס שמאכלין אותו עד שיאורו עיניו ומשם ואילך באיסוריה קאי, ע"ש.

דבר הדובש"ת

צבי דומב

הרב יהודה גרשוני

בענין אכילת שיעורין בט"ב ובדברי הגר"ח
שארן דין שיעורין בחולה שיש בו סכנה

ג' מרחשון תשמ"ג

לכבוד תלמיד חכם מופלג, שואל כהלכה ר' יצחק לוי שליט"א.

שלום וברכה מקודש,

קבלתי מכתבך והנני להשיבך דבר, על מה ששאלת על ספר מרחשת של הגאון חנוך העניך אייגש זצ"ל, מה שכתב בסי' י"ד חלק א', וזכורני כשהייתי חולה בתשעה באב והיה קשה עלי התענית נהגתי בעצמי לאכול פחות מכשיעור, כדי שלא אהיה מאבד תענית שלא אותו יום שהוא מדברי קבלה וחמור כיוה"כ.

והעיר על זה דחידוש זה של אכילה בשיעורים אך ורק ביוה"כ, ואילו בשאר תעניות אפילו חולה שאין בו סכנה מאכילין אותו, דבמקום חולי לא גזרו.

עיין בשו"ע או"ח [סי' תקנ"ד הל' ט"ב סק"ו ברמ"א], ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד, עכ"ל.

הרי שיש נוהגין ומחמירין בתשעה באב, וכן נהג הגאון הנ"ל תשעה באב כיוה"כ, ולפיכך אכל פחות מכשיעור, ועיין בערוך השולחן הלכות תשעה באב [סי' תקנ"ד ס"ק ח'] מפרש דברי הרמ"א: כלומר שמחמירים על עצמן כיוה"כ.

ב. ומה ששאלת על חידוש הגר"ח בענין חולה מסוכן ביוה"כ שמאכילין אותו אף שאין במניעת המאכלים סכנה לחולה, מה שהבאתי שהגר"ח סמך על הרב המגיד פרק ב' משבת הי"ד*. אני לא שמעתי שהגר"ח סמך על הרב המגיד הנ"ל. רק כמו שמביא הגאון האמיתי רבן של ישראל, בנו של הגר"ח רבינו יצחק זאב זצ"ל, מביא

* א.ה. ראה בספר המועדים בהלכה [זוין, דף פ"ב] שהביא כן, והוסיף ששמע מהגרי"ז את טעמו ונימוקו של הגר"ח עפ"י ד המגיד משנה.

בספרו, חידושי מרן רי"ז הלוי בהל' שביתת עשור, והביא שהדברים מפורשים כן בספר החינוך*.

באהבה ויקר,

הרב יהודה גרשוני

מחבר, חוקת הפסח, שיטה מקובצת ג"ח, משפט המלוכה, חק ומשפט.

---

* וז"ל הגרי"ז [הל' שביתת עשור פ"ב הל"ח], והנה אאמו"ר הגאון זצ"ל היה מורה ובא, בכל חולה שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל וכדומה, שיאכילו אותו ביוה"כ כל צרכו ולא פחות מכשיעור, ואמר הטעם דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה הרי יוה"כ נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו, שבכלל זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה, ממילא דגם זה בכלל פקו"נ שדוחה יוה"כ וכו'.

ונראה שהדברים מפורשים כן בספר החינוך [מצוה שיג], שאחר שכתב דין השיעורין לענין חיובא דיוה"כ כתב וז"ל, ולפיכך מי שהוא חולה אע"פ שאין בו סכנה גמורה אם יהי' חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו, עכ"ל וכו'. אולם נראה פשוט, דגם החינוך קמיידי באופן שיש סכנה בדבר אם לא יאכל, אלא דבא לומר דאם הוא כבר חולה שיש בו סכנה גמורה באופן שניתן יוה"כ לידחות אצלו מחמת עצם החולי עצמו, ע"ז לא נאמר הדין דמאכילין אותו פחות מכשיעור, רק עושין לו כל צרכיו כפי שיותר טוב לו, רק אם החולי עצמו אין בו סכנה גמורה אלא שהוא חלוש הרבה, שמניעת האכילה תוכל להביאו לידי סכנה, אז הוא דמאכילין אותו רק פחות מכשיעור למנוע הסכנה הבאה ממניעת האכילה, והן הן דברי אאמו"ר.

הרב נתן צבי פרידמן

**בענין: א. עיון בספר טלפונים בשבת.
ב. שימוש במשקפת בשבת.**

י"ד חשון תשמ"ג

על דבר השאלה:

א. אם הכוונה לברר מספר טלפון, ולפי הדין אסור להשתמש בטלפון בשבת, ורק למוצאי שבת יוכל לצלצל, אם כן זה מכין משבת לחול שאסור, כמבואר בשלחן ערוך אורח חיים סימן שכ"ג (ס"ו)*.

ב. אם השימוש במשקפת הוא לצורך דבר שאינו אסור בשבת, מותר להסתכל בו, כמבואר במשנה, עירובין (דף מא, ב) לגבי רבן גמליאל.

בכבוד רב,

הרב נתן צבי פרידמן

רב שיכון ה', בני ברק

* א.ה. בדין השתמשות בספר טלפונים בשבת, יש לדון מכמה פנים, א. בירור מספר טלפון. ב. עיון בכתובות מגורים. ג. לטלטלו.

עיון: הנה, תשובת הרב זצ"ל היתה לגבי הנידון על עיון במספר טלפון, ונקט שהאיסור הוא משום מכין משבת לחול. אמנם בדברי רבותינו האחרונים מצינו טעמים נוספים. דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ כח, טו) שהאיסור לעיין במספרי הטלפון הינו רק משום עובדין דחול, ולכך הוי כלי שמלאכתו לאיסור. ובחוט שני (שבת, שח ס"ג) מצדד דאיסורו משום שטרי הדיוטות, והגם שבספר טלפונים ישנם כתובות המותרות בעיון בשבת, מכל מקום היות ועיקרו בעבור המספרי טלפון כשמו - 'ספר טלפונים', לכך דינו ככלי שמלאכתו לאיסור (שטרי הדיוטות), ומותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו.

דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק, מוקצה ב, א), דכיון שעיקר שימוש של הספר טלפונים הינו לצורך מלאכה אסורה - לטלפן, לכך דינו ככלי שמלאכתו לאיסור. (ועיין בכל זה בארחות שבת יט, סט).

בירור מען: לגבי עיון בכתובות מגורים המופיעים במדריך הטלפונים, דעת הגרש"ז א והחוט שני (שם) להתיר, והביאם בארחות שבת (כב, הערה רכב).

לטלטול ספר טלפונים בשבת: הסכמת הפוסקים, דכיון שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. (וע"ע בשש"כ פ"כ הערה מ"ה).

רבי יהודה זרחיה סגל
מח"ס צמח יהודה ועוד
רבה של קרית שלום - תל אביב

בענין: א. התפלל מנחה של שבת ביו"ט והזכיר יעלה ויבא ב. במקום שהתפלל מנחה של שבת ביו"ט ומסופק אם אמר יעלה ויבא

יום ה' לפרשת בראשית תשמ"ג

להיקר שאינני יודע היאך לכנותו אבל מריסי דבריו ניכר שהוא יר"ש ובן תורה ואין סגולה
 כ"ב

כש"ת ה"ר נתן הלוי יצ"ו נ"י

קבלתי אגרתו ובה שואל:

א. מי שהתפלל ביו"ט בשבת מנחה של שבת, והזכיר יו"ט ביעלה ויבא (כמו בשבת
 חוה"מ), האם יצא?

הנה זה מפורש להקל בכף החיים הל' שבת (סי' רסח ס"ק ח"י): "כשחל יו"ט בשבת
 דהיה צריך להתפלל של יו"ט ולהזכיר של שבת באמצע, והוא התפלל של שבת והזכיר
 יו"ט בעבודה ביעלה ויבא כדרך שמתפללין בשבת שחל בחול המועד, **דיצא**", והוא פשוט.

ב. שואל אם לא זוכר אם אמר יעלה ויבא, או אולי רק של שבת, החוזר בחזקת שלא אמר.
 זה נלמד מדין ס' הזכרת גשם בסי' קי"ד סעיף ח' (סקמ"ט) שהולכים אחר הרגל לשונו.
 וכן בספק בשאלת טל ומטר, ב"י שם בשם אהל מועד, וד"מ אות ב', וט"ז ס"ק י"ב, ומג"א
 ס"ק י"ב, ובכה"ח אות מ"ט מצוין עוד, וכ"ז פשוט.

אולם אם ניגנו בניגון יו"ט את הקדיש לפני התפילה דמנחה, נ"ל דהמתפלל כבר חושב
 שזה יו"ט ויש לחשוב שאמר לכה"פ יעו"י. ולכן קשה להורות שיחזור ופסור. (אלא שיוכל
 לכוין לצאת מספק בחזרת הש"ץ, כמש"כ בכף החיים סי' ק"ו ס"ק ח', והוא פשוט).

ואסיים ברכה חמה לרומע"כ
הק' והשפל יהודא סג"ל
משרת הציבור בקרית שלום

רבי חיים קנייבסקי שליט"א

בענין: מחולות בשעת קידוש לבנה

כ"ח בשבט תשס"ד

לכבוד

הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א

שיכון חזון - איש

בני ברק

שלום וישע רב,

הנני בזה לפנות למעכ"ת בשאלה בענין ריקוד בקידוש לבנה, אשר אינו נהוג בעולם הישיבות, למרות שמרן הרמ"א מעורר על כך בחיבורו "דרכי משה" [סוס"י תכו].

כן ראיתי בספרו של הראב"ד דעיה"ק ירושת"ו - הגר"מ שטרנבוך שליט"א ב"תשובות והנהגות" [ח"א סי' רג], בשמו ובשם הגאון רבי בצלאל שטרן זצ"ל בעל ה"בצל החכמה", שהתפלאו על מניעת הריקודים למרות חשיבות הריקודים, וכפי שכתבו "כשמחת נישואין"***.

לסיכום: שאלתי היא, האם יש מקור לכך שאין לרקוד.

וכן האם לעורר את הציבור להנהיג ריקודים בקידוש לבנה.

ביקר וביקרא דאורייתא,

יצחק נתן לוי

תשובה:

אצלנו נהוג.

* וז"ל התשובות והנהגות: "מנהגינו לרקוד אחרי קידוש הלבנה ומקפידים אנו על כך, ואין לנהוג כבוד בעצמו ולא להשתתף, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה ונקלותי עוד מזאת וגו', שרבינו הרמ"א בד"מ ס"ס תכ"ו מביא, "ודע כי כל ענינים אלו שצריכים להיות בשמחה בקידוש החודש וענין הריקודים יש לו סוד גדול בדבר הקבלה, וכבר הארכתי בו ת"ל בפירוש הגדול שלי במסכתא סנהדרין, וכתבתי שכולם הם עניני שמחת נישואין שהאשה חוזרת ומתקדשת לבעלה, כמ"ש לעיל בד"מ סי' תי"ז בשם א"ז, והיא סוד קידוש החודש והמשכיל יבין", וכן ברמ"א שם ס"ב שעושים שמחות וריקודים בקידוש החודש דוגמת שמחת נישואין, ע"ש.

ויפה שמעתי מהגאון רבי בצלאל שטרן זצ"ל, "מקום היחידי שמוצאים אנו שרבינו הרמ"א משבח ריקודים היינו בברכת קדוש הלבנה, ובה נמנעים". ולא מספיק בדילוגים כשאומר ברוך יוצרך שצריך לשמוח ברקודים ממש כמו בנשואין וכמ"ש.

** וראה עוד באוצר הידיעות השלם [שטרן, ב' ע' קפא] שכתב דפלא הוא שיש שאינם משתתפים בריקוד המחוייב בהלכה.

ביאורי עניינים במסכת מכות^א

זוממין שהוזמה נאמר כן, ויטענו הזוממי
זוממין דלא נתכוונו להרוג את המוזמים,
אלא רק להציל את הנדון.

ויעויין בתוס' סנהדרין (ט, ב ד"ה עדי
האב) דכתבו שדוקא לגבי נערה
המאורסה יכולים לומר לא ידענו, כי לא
ידעו שהיא חבירה או לא ידעו שחבר א"צ
התראה, משא"כ בכל עדויות אינם נאמנים.

עכ"פ התוס' כתבו דנאמנים מכל מקום
לאוסרה על בעלה. ותמה ר' אלחנן
וסרמן בקובץ ביאורים (מכות אות ו'), דהא
הוי עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה,
וצ"עב.

אמאי לא אמרינן דין בטלה מקצתה בעדי
נערה המאורסה

(ב, א) תוד"ה מעידין. בתוס' הקשו מהגמ'
בסנהדרין (מא, ב) דעדי נערה
המאורסה יכולים לומר לאוסרה על בעלה
באנו.

ולכאורה צ"ע, דנהי דחייב הזמה הוא על
עצם זממתם גרידא, אמנם מ"מ
כיון דהעידו שזינתה, וממילא דינה הוא
שהיא נדונית להריגה, שוב איך נאמנים
לומר דלא נתכוונו להורגה, הא הוי פסיק
רישיה דאם זינתה יהרגה.

ואם מיהמני העדים לומר שלא נתכוונו
להורגה, אם כן בכל עדות של זוממי

א. מרשימותיו [אלול תשל"ג].

ב. א.ה. ואפשר לכאורה ליישב לפי דברי האמרי בינה (עדות, סי' ה) דכתב, כי בעדות שאי אתה יכול להזימה, לא
אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. וע"ע בשיעורי רבי שמואל (מכות, אות כח) ובגבורת יצחק (סורוצקין,
מכות ב, א).

בענין חיוב העדים במקום הודאת בע"ד

(ב, א) מעידין אנו באיש פלוני שחייב לגלות.

הקשה הריטב"א, לגבי עדותן שפלוני חייב גלות במאי עסקינן, אם איירי כשהגידון מודה להם שהרג, א"כ שוב אין כאן הזמה.

ולכאורה כוונתו לסוגיא דב"ק (עה, ב) דהיכא דבאו עדים ואמרו פלוני גנב וטבח, והודה הגנב שעשה כן, מיהו לא בפניכם גנבתי אלא בפני פלוני ופלוני, הוי עדות שאי אתה יכול להזימה דהרי הגנב הודה להם וא"כ פטורים.

וזוהי כוונת הריטב"א, דאם הודה דהרג את הנפש בשוגג ומחויב הוא בגלות, א"כ אין בזה דין הזמה.

ויל"ע בדבריו, בשלמא היכא שהודה בגניבה, והוי חיוב ממון, כיון שהעדים מתחייבים בזממתן שרצו להפסידו, ולכן היכא דהודה להם הוי הודאת בע"ד ומשום הכי פטורים. אולם חיוב גלות, הינו חיוב עונשין שחייבתו התורה ואין זה מתביעת הבע"ד, א"כ מה תועיל הודאתו הרי מ"מ חייבים הם על זממתם.

ועיין בשיטמ"ק בב"ק (עה, ב ד"ה עדות שאאילה"ז) שכתב בשם התורא"ש, "ונראה לי דכמו כן לא לקי על לאו דלא תענה, דאי לקי מיקרי שפיר אתה יכול

להזימה, בעדות של בן גרושה ובן חלוצה דלקו אלאו דלא תענה, דלענין ממון ניחא דאי אפשר להזימם דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, אבל לענין מלקות אין הודאתו מועלת כיון שהעידו שקר. ולא דמי לעדות בן גרושה דמיקרי עדות שאתה יכול להזימה כיון דלקו, דשאני התם דמרבין מלקות דידהו מוהיה אם בן הכות, ומסתבר לאוקמי קרא היכא דלא אפשר לקיומי כאשר זמם לעולם, אבל עדות דגנבה דאלמלא הודאתו אפשר לקיומי כאשר זמם לא מוקמינן קרא דוהיה אם בן וכו' לומר דמיקרי עדות, דבעיקר עדות דגנבה אפשר לקיים כאשר זמם."

הרי שמחלק הרא"ש בין הודאת בע"ד של ממון, שבזה פטור הוא אף ממלקות, בשונה מדין עדי בגו"ח ועדי גלות, שבהם אף אם התמעטו מחיובי הזמה, מכל מקום לוקין מצד לא תענה.

והנה, אי נימא כפשטות דברי הריטב"א, שמהני הודאת בע"ד בגלות לפטור את הזוממין אף ממלקות, אם כן אין הדברים עולים בשווה עם דברי השיטמ"ק דחילק בין הודאת בע"ד דממון להודאת בע"ד דגלות, בעוד שבממון מהני ההודאה לפוטרו אף ממלקות, שונים הדברים לגבי עדות גלות ובגו"ח, שלוקים מלא תענה אף במקום הודאת בע"ד.

ונראה לי לחלק, דכל סברתו של הריטב"א היא רק כשאנו באים לדון מצד

העדים לבדם. ועיין שם שהוסיף לתמוה בזה.

ותירץ, "ורק כונת ריב"ל, דכיון דע"י עדותן שרצו לעשות הנידון לחלל.

הי' נפסלים גם זרעו, נמצא דהם רצו לפוסלו בפסול גדול כזה שיתפשט גם על זרעו, ופסול חמור הוא שפוסל גם זרעו, ואם באנו לקיים כאשר זמם בהעדים, עלינו לפוסלם ג"כ בפסול גדול כזה שיהיו פסולים לפסול גם זרעם, וזה אין בידינו מדין דכאשר זמם לפסול גם זרע העדים, דלו ולא לזרעו", ועיי"ש עוד.

ועיין בריטב"א דהקשה על דחיית הש"ס, 'בעינן כאשר זמם וליכא', היינו, דכיון דאין אנו יכולים לפסול את זרעם של העדים, אם כן חסר בכאשר זמם. ונתקשה הריטב"א, מדוע לא נדרוש מקראי דזרעם של העדים אינו נפסל, דכתיב 'כאשר זמם לעשות לאחריו', ולא לזרעו.

ומתירץ וז"ל, "י"ל דההיא הא אפיקיניה לענין זוממי בת כהן, למידרש לאחריו ולא לאחרותו, והכי בעי' למדרש טפי לזרעו שהם כרעא ידיה בכלל לאחריו היא".

וחזינן דלא סבירא ליה כביאורו של האפיקי ים, דאל"כ מאי מקשה הריטב"א, דנמעט מקרא שלא יפסל זרעם של העדים, והלא בכה"ג חסר בכאשר זמם

חיוב דכאשר זמם, דאז באם הודה אין זו זממה, אך ברור דמצד הלאו של לא תענה יודה הריטב"א שיקבלו מלקות ואפי' בהודה, וכפי שכתב השיטמ"ק.

היוצא מדברינו, דממון כמו נידון הגמ' בב"ק (שם), לגבי חיוב גניבה לכו"ע הודאתו פוטרת את הזוממים.

אמנם עיין ביראים (סימן רמ"ג) דתמה על כך דהרי חיוב דכאשר זמם אינו מצד מזיק, אלא מצד עונש וקנס מהיכי תיתי דהודאתו תפטרם, והלא אין זה חיוב שיש לו שם תובע על כך, אלא קנס דקנסיה רחמנא לעד"ז.

ובפנ"י (לקמן בדף ה, א) איתא, דגם ברוצח מהני הודאתו לפוטרים מעונש דכאשר זמם, ועיין ברידב"ז (ח"ג סימן תקכ"ד) דביאר זאת.

בדברי האפיקי ים בדינא דלו ולא לזרעו

(ב, א) בעינן כאשר זמם לעשות וליכא.

באפיקי ים (ח"א סי' לח) הקשה, מדוע לא נפסול את העדים, והלא אם יעידו על משפחה שלמה שכולם חללים, וודאי שהיה מתקיים דין כאשר זמם אם היינו פוסלים את העדים לבדם, ואם כן מדוע כאשר העידו על הנידון שהינו חלל וזרעו אחריו נפסלים בפסול חלל, מדוע לא סגי לקיום דין כאשר זמם, בכך שיפסלו את

ג. א.ה. יעויין בשו"ת הרע"א (קעז) דכתב, שאף דאמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה, מכל מקום לוקין הזוממים. חזינן, דדין מלקות דל"ת חלוק מגדרי הזמה והוי ב' דינים. ועיין בארוכה ביסוד זה בשיעורי הגרש"ר (ריש מכות, סימן א').

מאחר דאין בו כח לפסול אשתו, שוב לא מתקיים אף בדידיה הכאשר זמם, דאין זה אותו פסול חמור.

ויתכן לבאר בשאלת הריטב"א, דתיפו"ל לאחיו ולא לזרעו, דלא בעינן כלל לתת כאשר זמם על בנו, וא"כ אפי' בניו לא יהיו חללים מתקיים שפיר הכאשר זמם. וכן קושייתו היכא דאין לו אשה, אך לא מחוור החילוק בין זרעו ובין אשתו.

בענין עדי כופר

(ב, ב) ואין משלמין את הכופר.

פרש"י, "כופרא כפרה. לכפר על זה שהרג שורו את האדם, והני לאו בני כפרה נינהו, שלא הרג שורם אדם".

וכן הביא הריטב"א בשם פירושם של אחרים, ומשמיה דרש"י, ומקשה עליהם, "ובודאי שלפי שיטה זו לא היינו צריכין לכל אלו הטעמים, דהא אית לן טעמא רבה דלאו בני כפרה נינהו בהא כיון שעשו במזיד, ולא מצינו כפרה כזו למזידין אלא למי ששורו הרג אחד בפשיעה שלא שמרו כראוי ולא היה מזיד, אבל הא ודאי קשיא טובא משום דלאו בני כפרה נינהו למה יהיו פטורין מלשלם הכופר שהיו מחייבין אותו, לקיים בהן כאשר זמם, דהא כאשר זמם לא בא לכפרה אלא לממונא או לקנסא".

ותירץ הריטב"א, "וי"ל דהזמה לא שייכא בהא למ"ד כופרא כפרה, דהא איבעי לן התם (ב"ק מ, א) אם ממשכנן

לעשות לאחיו דהם זממו לעשות את הנידון לפסול חמור שפוסל אחרים, בעוד שהם נפסלים בסוג חללות אחר.

והריטב"א גם הביא דברי התוס' (ד"ה בעינן) דנתקשו, מדוע לגבי עדי מצרי שני, שאינו פוסל את זרעו מכיוון שדור שלישי יכול לבוא בקהל, אם כן מדוע לא נפסול את העדים בפסול זה, דהא ליכא חיסרון דלו ולא לזרעו. ותירצו התוס', "וי"ל דמ"מ אשתו נפסלת דפסלה בביאתו, וכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאשתו".

והקשה שם על דבריהם, "ואין זה מתחוויר כל הצורך, דלגבי זרעו שהם כרעא שלו שייך לומר דליכא כאשר זמם, אבל לגבי אשתו כיון דבדידי' מתקיים שפיר קרינן ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו".

ומכל מקום מסיק הריטב"א דלא פלוג בזה, "אלא שיי"ל שדינם אמת, שלא חלקה התורה בפסולי יוחסין".

והנה לדברי האפיקי ים אין אנו צריכים לזה, דמאחר דאין לו כח לפסול אשתו, הוי חסרון בפסול ידידיה, דאין זה אותו פסול חמור שפוסל דאותו זממו על הנידון, ושוב אין כאן כאשר זמם.

וכן מה דחילק בין זרעו דהוא כרעיה ידידיה, ובין אשתו דאין חסרון במה שאינו פוסלה, כיוון דבו מתקיים שפיר כאשר זמם. ולפי האפיקי ים צריך ביאור,

פרש"י, "כופרא כפרה. לכפר על זה שהרג שורו את האדם והני לאו בני כפרה נינהו שלא הרג שורם אדם".

וכבר השיג עליו הריטב"א. ומפרש בטעמא דמילתא, "דהזמה לא שייכא בהא למאן דאמר כופרא כפרה דהא איבעי לן התם (ב"ק מ, א) אם ממשכנין על הכופר למ"ד כופרא כפרה וסלקא בתיקו הילכך אין ממשכנין".

היינו, דמכיון דאין ממשכנין על הכופר, אם כן לא זממו להטיל עליו חיוב ממוני חלוט.

אמנם הרמב"ם (פ"י מנזקי ממון ה"ד) פסק, דכן ממשכנין על הכופר, ומעתה תיקשי מדוע שלא ישלמו הזוממין אותו הכופר.

ויש לחקור, בחיוב דכאשר זמם האם החיוב הוא עונש על זממם. או דילמא, דבכאשר זמם כתיב שהם מקבלים את הדינים של אותו שרצו לזממו.

ומעתה רש"י והרמב"ם יסברו כצד האחרון, ולכך דיני כופר לא שייך להעביר לזוממים, כיון דא"א להעביר להעדים דין כפרה שאין להם סיבת כפרה.

אך הריטב"א סבור וכן הרמב"ן, דהחיוב הוא עונש וקנס על זממתם, וא"כ אילו היו ממשכנין על הכופר, היו מחייבים אותם בתשלום דמי הכופר.

על הכופר למ"ד כופרא כפרה וסלקא בתיקו, הילכך אין ממשכנין.

אך הרמב"ם (פ"י מנזק"מ ה"ד) פסק דממשכנין על הכופר, וא"כ צ"ב מדוע שלא ישלמו הזוממים אותו הכופר.

ויש לחקור, ביסוד חיוב דכאשר זמם האם החיוב הוא עונש על עדות הזממה, או דילמא, שבכאשר זמם מונח שמקבלים העדים את הדינים של הנידון כעדות הזממה, ויורשים הם את אותו דין חיוב שהניחו בעדותם על הנידון.

וא"כ רש"י יסבור וכן הרמב"ם כצד האחרון, ולכן בדיני כופר לא שייך להעביר להעדים, מכיון דא"א להעביר להעדים דין כפרה.

אך הריטב"א סבור וכן הרמב"ן דהחיוב הוא בגדר עונש על זממתם, וא"כ לולי הדין שאין ממשכנין היו מחייבים אותם בתשלום דמי הכופר.

ועיין בבעה"מ בסנהדרין (פו, א) דכתב, שבכאשר זמם כתיב כאילו העדים עברו על לא תגנובו. ולפיו יובהרו דברי הגמ' אצלנו, לגבי מעידים שגנב אם נמכר, ואם יש לו כסף ולהם אין, ואכמ"ל.

בביאור פטור העדים בכופרא כפרה

(ג, א) ואין משלמין את הכופר.

ד. א.ה. כצד זה מוכיח הקובץ שיעורים (כתובות אות ק"ז) ובקובץ ביאורים (מכות אות ח'), ועיין הרחבת דברי הגרא"ו בזה, שהובאו באוצר כתבי האחרונים (שיעורי מכות, מכתבי הגרמ"ש שפירא זצ"ל).

זממו לתת מכות (כי עדותם בשקר יסודה),
ומהיכא תיתי דיקבלו גדר ודיני מלקות מה
שהם לא זממו בכלל ושמפני כך לא ישלשו
במלקות.

ולפי הנ"ל אתי שפיר, דהם רצו להחיל
עליו חיוב דין מלקות ויורשים הם
את אותו שם חיוב של מלקות, שאותו לא
ניתן לחלק, וכפש"נ.

**ידון בהא דעדי כופר פטורים הגם דמהני
תפיסה**

(ב, ב) גמ', תנו רבנן ד' דברים נאמרו
בעדים זוממין, אין משלמין את
הכופר, קסבר כופרא כפרה.

מהפשט נראה שעדים זוממין לא חזי
לכפרה, וקשה דמה"ט לא ליגלו
דהא גלות כפרה היא ולמה צריכים לפסוק
מיוחד למעטם.

ומבאר הריטב"א שחלוק גלות מכופר
בזה, שגלות אינו כפרה בעצם
הגלות אלא רק מיתת הכה"ג היא המכפרת,
וראיה מביא הריטב"א, שביצא חוץ לתחום
נהרג וביד ב"ד הוא. מה שאין כן בכופר
שאינ ממשכנין אותו ולכך אלולי גזה"כ
בגלות הייתי אומר שיגלה ויתכפר במיתת
הכה"ג.

ומדוע בעדים זוממים אין כפרה והם לאו
בני כפרה, ופירש ר"ת שהקרבן
הברור דהויא כפרה בעינן מעשה כדכתיב
"תורה אחת לעושה בשגגה" וכופרא דג"כ
הוי כפרה בעינן מעשה. והקשו התוס'

ועיין בבעה"מ בסנהדרין (פו, א) דכתב,
שבכאשר זמם כתוב כאילו העדים
עברו על לא תגנובו.

ולפי דבריו יובהרו היטב דברי הגמ' להלן,
לגבי עדות שגנב דתליא אם נמכר
בעבד עברי, וכן אם יש לנידון כסף ולעדים
אין, וד"ל.

בדינא דחצי כופר

(ב, ב) הריטב"א (ג, א ד"ה משלשין
בממון) הקשה, למ"ד כופרא
ממונא היכא משלשין, הלא יש בזה חסרון
של כופר ולא חצי כופר כמו לגבי שותפים
שהזיק שורם אדם (בגמ' ב"ק מ, א).

ולכאורה צ"ב, דהרי חיובם הוא מדין
כאשר זמם ולא מדין כופר, ואם
כן מהי השייכות לדינא דחצי כופר.

ומוכח מכאן, דיסוד חיוב דעדים זוממים
הוי מאותו שם חיוב שרצו להטיל
על הנידון. ומשום כך הקשה הריטב"א,
דאם מקבלים ויורשים את הדינים שרצו
לחייב, והיינו שם כופר שזממו לחייבו
בשקר, אם כן כאשר ישלמו כל אחד
מחצית הממון יש בזה חיסרון של כופר
ולא חצי כופר.

ויש לבאר בזה את דברי הגמ' (ג, א ה, א)
דאין משלשין במלקות, היות וחיוב
מלקות הוא שם חיוב אחד, ולא שייך לתת
חצי מלקות.

אבל צ"ע, דהא דהעדים זוממים חייבים
מלקות, הוי משום כאשר זמם והם

זה שהרג שורו את האדם, והני לאו בני כפרה נינהו שלא הרג שורם אדם".

ועיין בספר אמרי הצבי (ב"ק, חלק א' עמוד פח:) שהקשה על תירוצו של הריטב"א דאין ממשכנין, הרי תפיסה תועיל ואם יורשי הניזק יתפסו הכופר בודאי מהני החזקתם בממון.

וב"כ הכס"מ (פכ"א מהל' עדות הל' ד') בביאור טעמו של הרמב"ם דפסק, "העידו על פלוני שהפיל שן עבדו ואחר כך סימא את עינו והוזמו, משלמין לאדון דמי העבד ודמי עינו".

והשיג הראב"ד, "העידו על פלוני שהפיל שן עבדו וכו'. א"א והוא כתב בהלכות חובל שהאדון אינו משלם אלא אם תפס העבד, ואם כן העדים שהוזמו למה משלמין".

ותירץ הכס"מ, שהתפיסה בעדים מועילה ושכיחה וזה נקרא כאילו רצו להפסידו ממון, ושייך בזה הזמה ומשלמין.

וא"כ תשאר על תילה שאלת הריטב"א, דאף אליבא דשיטתו שאין ממשכנין על הכופר, מכל מקום כיון דמהני תפיסה ותפיסה שכיחה, שוב נחשב שזממו להחיל עליו חיוב ממוני, וכפי שמצינו ברמב"ם לגבי עדי חבלת עבדה.

דהניחא לרבנן אבל ר"ע דסבר דלא בעינן מעשה (סנהדרין סה, ב), ולר' יוחנן אפי' מעשה זוטא לא בעי, מאי איכא למימר.

ועוד, דסוגיין אליבא דר"ע קאי, דקתני ר"ע אומר אף אין משלמין ע"פ עצמן.

עוד פירוש איתא בריטב"א, דהא דעדים זוממין לאו בני כפרה, היינו משום שכופר נתקן לאחד שלא שמר על שורו והלך שורו והרג אדם, אולם שורם לא הרג הנפש.

ומקשה הריטב"א, שמצד כאשר זמם אמאי פטורים מלשלם הכופר, דהא כאשר זמם לא בא לכפרה, אלא לממונא או קנסא, ומתריך דאין ממשכנין.

הרמב"ן (מובא בריטב"א) מתריך, דלמ"ד כופרא כפרה לא שייכת הזמה כי עיקר עדותם לחייבו מיתה בידי שמים, ועדותן כלפי שמיא אינה מועילה ואינה מורידה כיון דיענש בשמים בלי עדותם, ואין עונש ועשיתם לו לגבי שמיא, וכיון שכופר במקום מיתה אז ג"כ אינו שייך הזמה.

ויתכן שדברים אלו כלולים בדברי רש"י הקצרים, "כופרא כפרה. לכפר על

ה. א.ה. עיין בשם אריה (ח"א חו"מ קונטרס הזמה סוף אות לב), ובאורח משפט (סי' כח ד"ה ונ"ל), שהוכיחו מדברי הריטב"א בסוגיין, דלא ככסף משנה, והיינו, שאין חיוב כאש"ז על צד תפיסה.

לכאורה ניתן ליישב בדעת הריטב"א, דאזיל לשיטתו (ב, א), ביישוב קושיית הראשונים, מדוע עדי בגו"ח אינם צריכים לשלם את דמי המתנות כהונה שזממו להפסידו. ותירץ הריטב"א, "ואפילו במכירי כהונה לאו שעבודא (ד)אית ליה לכהן עלייהו אלא מצות נתינה והוא כדבר שלא בא לעולם ולא ידע אי הוה ליה, ומסתמא (קאמר) רחמנא כאשר זמם

(ב, ב) בענין כאשר זמם ולא כאשר עשה, עיין חידושי הגרנ"ט (השלם, סי' קיד).

שאמדהו ב"ד ומת תחת ידו, בכה"ג שליח ב"ד פטור מגלות.

בענין אומד למלקותו

הרמב"ם בפ"ה מהלכות רוצח ה"ו פוסק, "וכן הרב המכה את תלמידו או שליח בית דין שהכה את בעל דין הנמנע מלבוא לדין והמיתו בשגגה, פטורין מן הגלות שנאמר לחטוב עצים לדברי הרשות, יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין, שהרי שגגו והרגו בשעת עשות המצוה".

וכבר תמהו על הראב"ד, דהרי דבריו הם נגד משנה מפורשת במכות (כב, ב) ואם מת תחת ידו פטור, הוסיף לו רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו.

ולכאורה אפשר לפרש את דברי הראב"ד, דהא דתנן במשנה במכות, שגולה השליח ב"ד, זהו בהוסיף לו רצועה אחת על מנין המלקות של תורה [היינו שהלקהו יותר מארבעים], וא"כ הרצועה שהוסיף לו אין עליה שם של מלקות כלל, ולכן אם מת תחת ידו הוא גולה. אבל אם אמדהו ב"ד שאינו יכול לקבל את שיעור המלקות והוסיף לו רצועה אחת על האומד כיון שהוא בתוך שיעור המלקות של תורה, יש על זה שם של מלקות ואם מת תחת ידו פטור מגלות, ולזה נתכוון הראב"ד.

והראב"ד משיג, "וכן הרב המכה תלמידו או שליח בית דין שהכה את בעל דין הנמנע מלבא בדין וכו'. א"א זו לא שמענו מעולם אלא שליח ב"ד שהוא מלקה יותר ממה שאמדהו ב"ד ומת תחת ידו".

אמנם זה אינו, כי הרמב"ם פוסק בפט"ז מהל' סנהדרין הי"ב, "מת תחת ידו

היינו דהשיג הראב"ד, דרק שליח ב"ד שהוא מלקה יותר מהאומד

לעשות ולא כאשר זמם לגרום, וכך פירש מוריני המובהק הרא"ה ורבינו ז"ל. אם כן י"ל בדעת הריטב"א, כי אין העדים חייבים בתשלומי כופר, הגם שיכול הנידון לתפוס, דמכל מקום חשיב זממה לגרום, ואינם חייבים על כך. שו"ר שכ"כ בהגהות על הריטב"א (סנהדרי גדולה, להרב יצחק רלב"ג).

אמנם הרמב"ם יתכן שדרך אחרת יש לו, בפטור עדי כופר, או דיסבור כשאר תירוצי הראשונים, מדוע עדי בגו"ח אינם מחוייבים בתשלומי המתנו"כ.

והיה מקום לדון ולחלק בעוד אופן, דהנידונים חלוקים ביסודם, דבעוד שבעדי עבד הוי ספק של חיוב ממוני, ואם כן הוי תפיסה על צד חיוב ממוני ומשום כך נחשב הדבר כהפסד שגרמו העדים. אמנם שאני כופר למ"ד כופרא כפרה דהוי חיוב של בנ"א למקום, ואם כן אין על הפסק ב"ד של כופר דין הפסד של תפיסה, כיון דהוי חיוב של בנ"א למקום.

אמנם א"ל הגר"ד דיסקין שליט"א, דהלא אף בעדי עבד, נחשבים הם כמזיקים אף אם תופס שלא כדין והיינו שאינו מחויב על פי דין, ואעפ"כ נחשב הדבר כהפסד, ואם כן הוא הדין לגבי כו"כ.

בר מן דין, יש לדון בסברא זו, דיתכן שהגם שכופרא כפרה, מכל מקום הינו מצוה לחבירו, וכבר השריש בזה הגר"ש, דמצוה לחבירו נחשבת כמצוה ממנית להרבה דינים. ומעתה נחשב שהעדים חייבו אותו בכו"כ ליורשים, ואזודא תירוצינו האחרון.

ו. עיקרי הדברים מהמשנת יעבץ (להגר"י זולטי, חו"מ סי' ב), אולם ליקרות הדברים הבאנום.

אמנם, באמדוהו שיכול לקבל עשרים שאין מכין אותו אלא י"ח אם הוסיף לו רצועה אחת על י"ח אינו עובר בבל יוסיף, כי האומד הוא כ', ומה שלומדים מלא יוסיף מכל מקום רק במוסיף על האומד ולא במוסיף על מכות הראויות להשתלש, שהוא רק דין במעשה המלקות.

ויש להביא לזה ראייה דתנן במשנה במכות (כב, א), אין אומדין אותו אלא במכות הראויות להשתלש. ובסנהדרין (י, א) איתא בברייתא, תניא אמדוהו לקבל כ' אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש.

ולכאורה צ"ע, מדוע שינתה הברייתא מלשון המשנה, דתנן במשנה אין אומדין אותו אלא במכות הראויות להשתלש, ובברייתא תני אין מכין וכו'.

ואפשר לומר, דהברייתא באה להוסיף על המשנה דהא דאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש אין זה דין באומד, כלומר שהאומד הוא לפי מכות הראויות להשתלש. אלא האומד הוא כפי כוחו, רק יש דין במעשה המלקות שאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, ומה שכתוב במשנה אין אומדין כנראה זה לאו דווקא הוא, אלא העיקר בזה שאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש.

ולפי זה מיושב הראב"ד כמין חומר, דהא דכתב הראב"ד דשליח ב"ד שמלקה יותר ממה שאמדוהו ב"ד ומת תחת ידו

פטור מגלות, ואם הוסיף רצועה אחת על האומד הרי החזן גולה". והראב"ד לא משיג שם על דבריו. חזינן שתמיד בהוסיף לו מכה בין בתוך הארבעים מלקות ובין יותר מארבעים של תורה שגולה, וכן רש"י פירש כך שתמיד גולה, ומקור דבריו מדברי התוספתא (פ"ד ה"ו).

ונראה לומר, דהנה איתא בסנהדרין (י, א), "דתניא, אמדוהו לקבל עשרים, אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, וכמה הן תמני סרי".

ופרש"י, דמכות הראויות להשתלש לשלושה חלקים בעינן, שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו. ובמכות (כג, א) למדים זאת מ"והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר, רשעה אחת מלפניו ושתי רשעיות מאחוריו".

ולכן נראה, דהא דאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, אין זה דין באומד, כלומר שהאומד הוא לפי מכות הראויות להשתלש, אלא האומד הוא לפי כוחו, ואם אמדוהו שיכול לקבל עשרים הרי האומד הוא בעשרים, ורק שהוא דין במעשה המלקות שאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, וכמה הן י"ח.

ויש בזה נפק"מ לדינא, דהנה במכות (כג, א) הביא רש"י דתניא בספרי, אין לי אלא בזמן שמוסיפין לו על מנין ארבעים, על כל אומד ואומד מנין, ת"ל לא יוסיף מכל מקום.

שהוא פטור מגלות, היינו באופן שאמדרוהו ב"ד שיכול לקבל כ' ואין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש כגון ל"ו, א"כ אם הוסיף לו רצועה אחת בתוך השיעור של האומד ומת תחת ידו פטור מגלות כיון שאומד שלו הוי כ', והא דאין מכין אותו אלא מלקות הראויות להשתלש הוא רק דין במעשה המלקות, אבל בהוסיף לו רצועה אחת על האומד ומת תחת ידו גם הראב"ד מודה שיגלה.

והא דנקט הראב"ד לשון יותר ממה שאמדרוהו ב"ד, היינו משום דמכות הראויות להשתלש נקרא ומכונה ג"כ אומד כמו שמוזכר במשנה אין אומדין אותו אלא במכות הראויות להשתלש^ז.

אמנם בערוך לנר (מכות כב, ב) מסתפק, במקום שאמדרוהו לקבל כ' דאין

לוקה אלא י"ח והוסיפו לו אחד, אם נימא כיון שאמדרוהו שיכול לקבל י"ט, לא מיקרי מוסיף על האומד ואינו גולה. או נימא כיון שמן התורה אין לוקין רק במכות הראויות להשתלש, א"כ כשלקה י"ט הוסיף רצועה על מה שחייב מן התורה וגולה, ונשאר בצ"ע.

ולדברינו הדבר מבואר בדברי הראב"ד שפטור מגלות^ח.

ובדעת הרמב"ם צריכים לומר, דהא דמלקין אותו מכות הראויות להשתלש, היינו, דהוי דין באומד של מלקות שהאומד הוא לפי מכות הראויות להשתלש, ואינו מחויב במלקות היתירות, הגם שראוי הוא לקבלם מעיקר הדין, מאחר דאינם ראויות להשתלש.

ז. א.ה. יעויין בחידושי רבינו חיים הלוי (פ"כ מעדות ה"ב) בדבריו הנודעים, שאין דין 'כאשר עשה' במלקות, מאחר דלא היה חיוב מלקות באמת, שוב אין זה אלא 'מכות' ולא 'מלקות'. וכתב הגר"ח, דבדין מלקות התחדש שחל הוא רק בפני ב"ד, ואם הלקהו שלא בפני ב"ד אין זה מלקות כלל, וילפינן לה מגזח"כ דהפילו השופט, דסדר המלקות הוא דאחד מהדיינים קורא והשני מונה והשלישי אומר הכהו, והיינו משום דהמלקות הוא בפני ב"ד וכסדר המלקות. וכן הוא לשון הרמב"ם (פ"טז מסנהדרין ה"ב), ומצדד שבעיקר הדין מודה אף הראב"ד, עיי"ש.

ומעתה לכאורה תיקשי, דאף אם נימא שדין החיוב הוא כשיעור האומד, אלא שבפועל אין מלקין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, ואם כן כל כח הבית דין במלקות הוא רק בשיעור הראוי להשתלש, נמצא שאם הלקה החזן מכה בלא שהיה דין ב"ד להלקותו, הגם שאליבא דאמת יש עליו חיוב מלקות מעיקר שיעור האומד, מכל מקום כל זמן שבי"ד לא הקרוהו אין על עשייה זו שם מלקות כמבואר בגר"ח, ומעתה אם הוסיף החזן ומת תחת ידו, צריך להיות חייב גלות, מאחר דלא היה על עשייתו שם עשיית מלקות כלל, דדין מלקות הוא רק כאשר ב"ד דינם לעשות כן ומקרים אותו, ואם כן בפשוטו אין דברי המשנת יעבץ עולים בקנה אחד עם דברי הגר"ח. (אמנם, ממה שנסתפק הערוך לנר, נראה שיש מקום לדברי המשנת יעבץ).

ח. א.ה. יש לדון למבואר, שבמקום דיש אומד, הגם שאין מלקין אותו בפועל מחמת שאינו ראוי להשתלש, נחשב כמחוייב ופטור השליח ב"ד. מעתה יש לדון, בהא דאמר שמואל כפתוהו ורץ מבית דין פטור (מכות כג, א), האם בכה"ג שהלקוהו אחר שברח מבי"ד, האם נימא, דמכיוון שמחוייב הוא בעצם במלקות, אם כן אם הכהו בשגגה השליח ב"ד בפני ב"ד (כגון שטעו לומר, שהגם שברח עדיין מחוייב במלקות), האם יהיה פטור, דנחשב כמחוייב מלקות אלא שאין מכין אותו בפועל. או דילמא, דכיון שברח התקיים בוה דין ונקלה, ושוב אינו מחוייב כלל, הגם שבעיקר הדין חל עליו חיוב מלקות, ויהא מחוייב השליח ב"ד.

אולם מהתורה השיעור הוא מ'. וכן כתב הרדב"ז (שם), נמצאת למד לפי שיטה זו בדעת הרמב"ם, שאם הכהו מ' ומת אינו גולה ולא עבר בבל תוסיף, שהרי מ' היו ראויות לו מן התורה.

והמנח"ח (מ' תקצ"ד) תמה, הלא הרמב"ם בה"ב כתב, כשאומדין את החוטא כמה הוא יכול לקבל, אין אומדין אלא במכות הראויות להשתלש, וא"כ היאך יתכן ששיעור מ' הוא מהתורה, הלא אינן מלקות הראויות להשתלש.

והנראה בדעת הרמב"ם, דהא דתנן במתניתין דאין אומדין אותו אלא במכות הראויות להשתלש, ולא קתני אין מכין כמו בברייתא בסנהדרין, היינו שאין זה דין במעשה המלקות שצריך להיות מכות הראויות להשתלש, אלא יסוד הדין הוא באומדן של מלקות, כלומר שהאומדן הוא לפי מכות הראויות להשתלש, ואם יוסיף על המכות הראויות להשתלש כגון שיכהו י"ט עובר הוא בבל יוסיף, ואם מת המוכה גולה, שהרי זה כמוסיף על האומדן.

וא"כ הלכה זו של מכות הראויות להשתלש נאמרה רק במקום שיש אומדן למלקות, אבל בשיעור של מלקות של תורה שהוא מניין מ' לא נאמר כלל דין של מלקות הראויות להשתלש, כיון שאין זה דין במעשה המלקות אלא באומדן, שהאומדן הוא לפי מכות הראויות להשתלש.

במשנה במכות (כב, א) תנן, "כמה מלקין אותו מ' חסר אחת, שנאמר במספר מ' מנין שהוא סמוך לארבעים".

ובנמוק"י (שם) איתא, וקיי"ל דאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, שליש מלפניו, ושני שלישים מלאחריו, משום דכתיב והכהו לפניו כדי רשעתו מכלל דאלחריו ב' רשעיות, ואין לך מנין שהוא סוכם את המלקות להיות ג' חלקים כ"א י"ג והן כולן ל"ט.

הרי משמע שהטעם ששיעור המלקות ל"ט ולא מ' כדכתיב ארבעים יכנו, משום דהלכה היא במלקות שאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש וזהו רק בל"ט ולא במ', וזהו כמו שלמדנו פשט בדברי הראב"ד.

אבל הרמב"ם כתב (פי"ז מהלכות סנהדרין ה"א), כיצד מלקין את המחויב מלקות כפי כוחו, שנאמר כדי רשעתו במספר, וזה שנאמר מ' שאין מוסיפין על המ' אפילו היה חזק ובריא כשמשון, אבל פוחתין לחלש, שאם יכה חלש מכה רבה בודאי הוא מת, לפיכך אמרו חכמים שאפי' הבריא ביותר מכין אותו ל"ט שאם יוסיף לו אחת נמצאת שלא הכהו אלא מ' הראויות לו".

והכס"מ מסתפק בכוונת הרמב"ם אם מהתורה שיעור המלקות ל"ט או מ'. אבל הלח"מ לומד שמפשטות לשון הרמב"ם משמע שהוא רק תקנת חכמים.

בגדרי נאמנות יכיר^א

עיקרי הסוגיא

גירות, אם כן אינה חשובה כישראלית, שבניה ילכו אחר ייחוסה.

קושיות הגר"ש איגר בסברת לדברך נכרי אתה

הקשה על כך רבי שלמה איגר (שו"ת רע"א, מהדו"ק סימן רכא), דלפי ביאור זה של הראשונים עולה שהן האב והן האם טוענים שנתגיירו בינם לבין עצמם והרי הם נכרים, וא"כ לפי"ז הרי אין האב בא לומר שהבנים גויים מכוחו, אלא שהינם גויים מפני שאשתו גויה ומתייחסים אחריה, וא"כ אין נפקא מינה אם הוא ישראל או גוי. ומעתה מכיוון דאנו מחזיקים אותו בישראל גמור, אמאי לא מהימן לומר שאשתו נכרית, וממילא הבנים גויים, דאטו מי שמשקר ואומר על עצמו שהוא גוי, פסול הוא לכל עדויות שבתורה ושוב אין לו נאמנות יכיר, והלא מחזיקין לו גם כעת כישראל לכל דבריו.

כמו כן קשה, מה מועלת הסברא של 'לדברך גוי אתה', דבפשוטו כוונת הדברים, שאין אנו מאמינים אותו שלא

איתא בגמ' יבמות (מז, א): "מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה ואמר לו נתגיירתי ביני לבין עצמי, א"ל רבי יהודה יש לך עדים, אמר ליה לאו, יש לך בנים, א"ל הן, א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך וכו', א"ר נחמן בר יצחק ה"ק ליה לדברך גוי אתה ואין עדות לגוי".

הרמב"ן ביבמות (שם) מקשה בשם הר"א אב ב"ד, כיון דקיי"ל (יבמות כג, א ועוד) דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, למאי נפקא מינה דאמר בגמ', לדברך גוי אתה ואין עדות לגוי, והלא בלאו הכי הולד כשר, גם אם נחזיקנו כנכרי, מאחר דהולד נולד מאשה ישראלית.

ומיישב הרמב"ן בשם הרב אב"ד: "וניחא ליה, דגר וגירות הוו שבאו לפני רבי יהודה והיו מוחזקים לנו כישראל מעליא", וכן תירץ הנימוקי יוסף (טז, א ד"ה ת"ר). כלומר, דגם האם אומרת שנתגיירה, ואם כן על הצד שגירותה אינה

א. פורסם בירחון האוצר, בוגר ישיבת חברון, אהב תורה ולומדיה, עבד לפרנסתו בהצלת עשוק מיד עושקו, בישרות דרך. הפליא רבים בקבלת יסוריו בדומיה בערוב ימיו, כאשר היה מחנך בלילות פני יושב תהילות, "ראה עוניי ועמלי ושא לכל חטאותי" (תהילים כה, יח), יצאה נשמתו בטהרה ביום י"ז סיון תשע"ז ת.נ.צ.ב.ה. עובד והורחב מרשימותיו בימי הבחרות, על פי הכנת העורך. עיקרי הדברים לוכנו עם הגאון רבי איתמר גרבוז שליט"א.

דבר, אבל בנו מן השפחה שאינו בנו לשום דבר אלא בנה, אין היכר לאב, שאע"פ שהוא בנו אינו יורשו, ולא נתנה תורה היכר לאב אלא לומר זה בני, וכאן כבר אנו מחזיקין אותו בבנו, אלא שמפני שהוא מן השפחה לא יירשנו, אא"כ היה אדם כשר, מן הטעם שהזכרתי כך נ"ל".

פשטות דברי הרב המגיד, כי כל כח נאמנות דאב הינו רק להכיר שהינו בנו, ותו לא.

יבאר כי כל נאמנות יכיר הינה רק ביחס לדינים שיוצאים מכח האב

ודבריו קצת תמוהין וצריכים לבאר בדבריו, דהא דהאב נאמן להנהיג ולהחיל דינים על בנו, היינו רק כשהדין שהוא אומר על בנו נובע מכוחו, דכשהוא אומר זה בני, או אינו בני, הדבר פשוט שהכשרות או הפסלות נובעת ממנו, ואע"פ שכשאומר אינו בני והבן ממזר אין זה נובע מכוחו, מכל מקום הוא אומר שאינו בנו, ועל זה הוא נאמן מדינא דיכיר, וממילא הבן ממזר, שהרי אשת איש שזינתה הולד ממזר, והוא הדין כשאומר שהולד חלל, משום שאשתו גרושה, או ממזר, משום שאשתו חייבי כריתות, הרי הבן חלל או ממזר מכח ביאת האיסור שלו.

אבל אם ידעינן שהוא נולד ממנו, אבל אין יודעים אם אמו שפחה או משוחררת, הרי השאלה אם הוא ישראל או עבר, אינה תלויה באב כלל, אלא רק באם, שאם האם שפחה הולד עבר כמותה, ואם האם

נתגייר, אלא מחזיקים אותו כישראל וממילא בניו יהודים כשרים, אולם לדברי הנימוק"י, שביאר שאף האשה לא נתגיירה, אם כן אף אם נחזיקנו כישראל, הלא מכל מקום סיבת הפסול של בניו אינה מכח מה שהוא נכרי, אלא מכיוון שאשתו לא נתגיירה והינה בנוכריותה ושוב הבנים מתייחסים אחריה, ואם כן מה מוסיפה טענת 'לדברך גוי אתה ואין עדות לגוי', כיון שאין סיבת הפסול מכוחו כלל, ונשאר בצ"ע.

האם מהני להכיר את בנו מן השפחה כישראל

והיה מקום לומר בזה, דהנה ברמב"ם בפ"ד מהל' נחלות ה"ו כתב: "מי שהיתה לו שפחה והוליד ממנה בן, והיה נוהג בו מנהג בנים. או שאמר בני הוא ומשוחררת היא אמו. אם ת"ח הוא וכו' הרי זה יירשנו, ואם משאר הדיוטות הוא וכו' הרי זה בחזקת עבד לכל דבר". מבואר בדברי הרמב"ם, כי אין נאמנות לאב, באופן פשוט, להחזיק את בנו כבן משפחה.

והשיג על כך הראב"ד: "א"א, בגמ' לא מצאנו בה עיקר וכו', אבל אם העיד עליו שאמו משוחררת, לא דבר, ולענין ירושה יירשנו".

וכתב הרב המגיד לבאר בזה את דעת הרמב"ם: "ואני אומר לדעת רבינו, שאע"פ שנתנה תורה היכר לאב לומר זה בני כמו שנתבאר למעלה, ה"מ במי שאינו מן השפחה, שאפי' הוא ממזר בנו לכל

ישראלית הרי הוולד כשר, ולא משנה מיהו האב, אלא תמיד הבן יש לו את דין האם. ולכך אין במקרה כזה דין יכיר.

ויש להביא ראייה מעלייתא ליסוד זה, מדברי החזון איש (אה"ע נט, כז), שכתב כי האב אינו נאמן אלא במאורעות לידת הבן, כגון שלא הוא הולידו, שזהו במאורעות הבן, אבל אם הוא הולידו, אלא שאומר אינו בני משום יחוס אמו שהיא שפחה, זהו עדות על האם, ובכגון זה לא האמינתו תורה במאורעות הבן, עיי"ש.

נסיון יישוב קושיית הגר"ש איגר למבואר

ממוצא הדברים, שכל נאמנות האב הינה רק ביחס לפסולים ודינים הנובעים מכוחו הוא, ולא בפסולים צדדיים, היה מקום לפום ריהטא ליישב את קושיית הגר"ש איגר הנ"ל, דהקשה על דברי הראשונים שנקטו, דבין האב ובין האם אומרים שנתגייירו בינם לבין עצמם, ואם כן לשם מה מועלת ונצרכת סברת

לדבריו גוי אתה ואין עדות לגוי, והלא מה שהילדים פסולים אין זה מחמת שהאב פסול, אלא מכיון שהאם הינה נכרית והבנים מתייחסים אחריה. ובמה שאמר שהינו נכרי, ואנו אין אנו מחזיקים אותו כגוי, אם כן מדוע לא יהא לו דין של יכיר, דאטו אדם שאומר על עצמו שהינו גוי, שוב אין לו כל נאמנות דין יכיר? ואם כן שיהא נאמן האב לפסול את הבנים מכח נאמנות דיכיר שילדיו נולדו מן הנכרית.

אכן למבואר נחא, דכל נאמנות דיכיר נתחדשה רק ביחס לדינים הנובעים מכוחו של האב, ומכיוון דבנידון דנן, סיבת הפסול של הילדים הינה רק מכיוון שהאם נכרית ובניה כמותה, אולם היות ואין זה פסול הנובע מכוחו של האב, אלא זהו סיבת פסול מחמת האם, וכל כה"ג, שאין זה פסול הנובע מהאב, לא התחדשה נאמנות יכיר כל עיקר.

ועל כך אמרו בגמ', שלדבריו גוי אתה ואין עדות לגוי, ואם כן, מהלכות יכיר

ב. א.ה. הקצוה"ח (רעט, ד) נתקשה בדברי הרמ"ה, שאינו נאמן לומר בני זה מאשה זו אשר הינה ממזרת, דכפי שאינו נאמן על אמו כך אינו נאמן על בנו, ונתקשה הקצות, מאי שנא מהא דנאמן לומר זה בני בן גרושה, הגם שמעיד על אמו.

ותירץ בקובץ שיעורים (ב"ב אות תיט), דפלגין נאמנות שייך רק כאשר ב' הדינים הם ב' דינים שונים הנובעים מדבר אחד, ולכך בבן גרושה שיש בו ב' מעשים התלויים במעשה אחד, שפוסל את האם ומחלל את הבן, כה"ג עבדינן פלגין נאמנות, "אבל באומר שהיא שפחה, הולד עבד מפני שהיא שפחה, וכיון שאינו נאמן עליה גם הולד אינו עבד, וכן באומר על בנו שהוא ממזר ויש לבן בנים א"א לומר שיהא הוא ממזר ובנו כשר, דפסול הבן הוא בתולדה מפסול האב, ולא פלגין בכה"ג, ונראה דה"ה אם יש לבן אשה, ואם נפסול הבן ממילא אשתו פסולה, אינו נאמן כלל, כמו ביש בנים לבן".

ולכאורה לדברי א"מ יש ליישב גם את קושיית הקצות, דכל נאמנות יכיר נתחדשה רק ביחס לדינים הנובעים מכוחו, כגון לומר שהבן הינו בן גוי"ח, ומאחר דפסול חלל הינו מחמת השם "ביאת איסור" שעבר האב, על כך יש לאב נאמנות. אולם, לומר שבנו הינו מאשה זו שהינה ממזרת, מאחר דאין הפסול של הבן נובע מדין המסויים של האב, אלא הוא רק בתולדה, שנולד מאשה ממזרת, על כך אין לאב כל נאמנות, היות ואין פסול ממזרות זה נוגע לדיניו הוא, ודוק.

ובאמת נראה שנחלקו בזה רבותינו האחרונים ובדבריהם תלויה ועומדת נפק"מ זו. דלדברי החזו"א (אה"ע נט, כז הובא לעיל), דכל נאמנות האב הינה רק ביחס למאורעות המתייחסות מחמתו, אם כן, אף אילו האם אינה לפנינו, מכל מקום אינו נאמן על כך, מכיון דאין זה פסול מכוחו. אמנם, ראה בסמ"ע (חו"מ רעט סק"י"ב) שכתב לפרש בזה, "אבל כשידוע שאשתו ילדתו, אי אפשר לפוסלו בלשון זה ולומר בני הוא והוא ממזר, כיון דידוע דאשתו ילדתו והוא מודה שבנו הוא, אי אפשר להיות ממזר. אם לא שאמר שאמו אשתי שילדתו ממזרת היא והולד כמוה, וכמ"ש הטור באה"ע בסוף סימן ח', דהן שהאב ממזר או האם ממזרת הבן הולך אחר הפגום, להיות ממזר כאחד מהן, וע"ז לא האמינתו התורה לשוויה לאמו שהיא בחזקת כשרה לממזרת, כמו שאינו נאמן לשוויה בשפחה, דזה וזה פסול לדורות הוא".

ומבואר בדבריו, דלהעיד שהבן ממזר מכח שאמו ממזרת, אין זה בכלל נאמנות דיכיר, מכיוון שאינו נאמן לפסול את אמו ולהוציאה מחזקת כשרות. אמנם,

אין לו נאמנות, כיון דאין זה פסול הבא מכוחו.

אמנם האמת יורה דרכו דזה אינו, בדבריו הנימוקי יוסף הוכיח הגרש"א בתחילת דבריו (שם), דכל מה שאינו נאמן לומר שבנו הינו נכרי, זהו רק במקום שאומר שנתגייר האב בינו לבין עצמו, דאז יש דין "לדבריו". אמנם, במקום שהאם אומרת שנתגיירה בינה לבין עצמה, והאב אינו אומר כן, בכה"ג נאמן לשוויי בנו כנכרי. ומוכח בדעת הראשונים הללו, דאף לומר על הבן שהינו בן של ממזרת וכדומה, נאמן האב, ודלא כשיטת הה"מ בדעת הרמב"ם.

נפק"מ לדרכו של המגיד משנה האם יכול לפסול את הבן במקום שאינו נוגע לאם

אמנם לדעת הה"מ יצא חידוש גדול, שאם האב אומר על בנו שהינו ממזר, מאחר שאמו ממזרת, לא יהיה על כך דין יכיר, אפי' האם איננה לפנינו או במקרה שמתה (דאם האם לפנינו, אינו נאמן לכו"ע לפוסלה).

ג. א.ה. היה מקום לדון בדבר חידוש, על פי מה שנכתב בספר היוכל להגרש"ש (ע' 801 מאת הרב שרגא פיזול הינדס – ר"מ ומנהל ישיבת גורדנא), שיש נאמנות של עד אחד על האב, עיי"ש. ואם כן בנידון דנן, היה מקום לומר שיהא על האב תורת ע"א לאסור את בנו בישראלית, כיון שהוא מעיד עליו שהוא גוי, מפני שהוא נולד מאם נכרית, במקום שהאב אינו פוסל את עצמו.

והגם דבספרי (פרשת שופטים, קפח) מפורש דלפסול מן הכהונה בעינן ב' עדים, "דתניא לא יקום עד אחד באיש וכו', להעלותו לכהונה ולהורידו מן הכהונה מנין, ת"ל לכל עון ולכל חטאת וכו'". (ועיין עוד בבד קודש, מכות ס' ב'). ומעתה ודאי שלא יהא כח ביד האב להעיד על בנו ולפוסלו שנכרי הוא. והיה אפשר לצדד, דכל מה שבעינן ב' עדים לפסול אדם, זהו דומיא דממון, כאשר פוגע הוא בנידון, אולם במקום שמודה הנידון כי פסול הוא, בכה"ג שמא יועיל ע"א אף לדברי הספרי. ואם כן כאשר האם אומרת שנתגיירה בינה לבין עצמה, יהא האב להעיד עליה שהינה נכרית, כיון שהיא מודה לדבריו. אמנם א"ל הגר"א גרבוז שליט"א, שאין לחלק בדבר, ואף במקום שמודה הנידון לדברי פוסלו בעינן ב' עדים, ושאינו מעדות ממון.

וזהו בגדרי נאמנות, שהאמינה תורה למי שהוחזק כאב לברר את ייחוסו של בנו.

ונראה בפירוש הדברים, דאף אם נסכים לדינא, כי במקום שאין האם לפנינו, נאמן האב לומר שזהו בנו מן הגרושה או מן הממזרת וכדומה, מאחר שאינו פוסל את האם. מיהו הני מילי במי שמוחזק כבנו, שעל יחוסו נתנה התורה דין נאמנות כעדים מדין יכיר לאב, להעיד שהינו בן מן הגרושה והממזרת (במקום שאין זה נוגע לפסול האם) ודינו כממזר או חלל. ולפי"ז במקום שהוחזק כבנו, נאמן לומר אחר מיתת האם, כי הינו בנו מן הממזרת, ומשפט דינו כממזר.

ומלבד זאת, ישנו דין נוסף ביכיר, דנאמן האב לברר האם הינו יוצא חלציו ובנו הוא, או שאינו נולד ממנו וממילא דינו כממזר.

ומעתה י"ל, דאף אם נסכים לטענת הגרש"א, כי ישראל האומר על עצמו שהינו נכרי, עדיין יש לו דינא דיכיר, ונאמן הוא לומר שהולד הינו בנו ויוצא חלציו או לאו, מיהו הני מילי מגדר הדין בירור שנתחדש בפרשת יכיר, שכל זמן שלא הוחזק כנכרי יש לו משפט הכרה לברר האם בנו הוא או לאו. אמנם ביחס לנאמנויות דיכיר בזה, שאני, דכיוון ששויה נפשיה כנכרי, אם כן איבד הוא את כל נאמנויות דישאל מדין שויאד, ומעתה

לפי"ז בגוונא שהאם אינה לפנינו, כגון שמתה, שבזה אינו מחיל עליה דין פסלות, כה"ג לכאורה יהא האב נאמן לומר ושבנו נולד מן השפחה.

ב' גדרים בנאמנות יכיר

ובדרך אחרת אנסה ליישב את קושיותיו של הגרש"א דלעיל על דברי הראשונים, שהעמידו דהן האיש והן האשה אומרים שנתגיירו בינם לבין עצמם, ותמה הגרש"א, דאם כן מדוע לא יהא נאמן האב לומר שהבן הינו בן מן הנכרית, ואטו ישראל שיאמר על עצמו שגוי הוא, לא ינהג בו דין יכיר, והלא הרי הוא כישראל לכל דבר. והוסיף והקשה, דאם כן במה מיושב בסברת לדברין גוי אתה ואין עדות לגוי, והלא אף אם נחזיקנו כישראל, מכל מקום הבנים צריכים להיות פסולים משום שנולדו מן הנכרית.

והנראה בזה דהא דקיי"ל שהאב נאמן על בנו מתורת יכיר, יש בזה ב' הלכות, א. האב נאמן לברר, מדין יכיר, אם בן זה נולד ממנו אם לאו. ב. האב נאמן לספר את ייחוסו של מי שהוחזק כבנו, ויש לו נאמנות לומר שהינו בן גרושה, בן חלוצה, בן מחייבי כריתות. ומעתה בכל איש ישראלי ישנם ב' גדרים ביכיר. א. דין בירור, לברר האם הינו בנו או לאו. והב' אחר שנתחזק כבנו, נאמן הוא לחלק מהראשונים לומר שהינו בן מן הממזרת,

ד. הגע בעצמך, ישראל שיאמר על עצמו שהינו נכרי, ושויא אנפשיה חת"ד, הגם שאין אנו מאמינים לו, הלא מעתה אם יבוא להצטרף לעדות לחייב את ראובן ממון, וודאי שאינו נאמן, מאחר דשויה אנפשיה דנכרי הוא, ואם כן אין לו נאמנות עדות, הגם שלכל התורה מחזיקין לו כישראל, דמכל מקום איבד את כל גדרי נאמנות דישאל.

ואמנם לולי הדין של לדברך, כיון שהוחזקו הילדים כבניו, ויש לו נאמנות דישראל, הגם שאומר על האם שהינה נכרית היה נאמן, כפי שנאמן בכה"ג להחזיק את בנו כבן מן הממזרת ומן השפחה, וכפש"נ לעיל.

ובזה מיושבת קושייתו הנוספת של הגרש"א, דלשם מה בעינן לנאמנות דלדברך. ולדברינו ניחא, כיון דלולי דינא דלדברך היה לאב נאמנות דיכיר להעיד על מי שהוחזקו כבניו, שנולדו מן הנכרית, ורק כעת שאיבד את נאמנות דיכיר הנוספת, בזה לית לו משפט נאמנות, וכל מה שנאמן ביכיר זהו רק ביחס לחלק הדין של בירור, ולא להחזיק את ייחוסו של בנו כבן מן הנכרית, ודוק בזה.

ביחס לדין הב' דיכיר שהינו נאמנות על מי שהוחזק כבנו, לברר את מוצא ייחוסו, בזה כיון דשויא נפשיה כנכרי אינו נאמן.

ואם כן מיושבת קושיית הגרש"א, דתמה מה לי בכך שאמר על עצמו שהינו נכרי, מכל מקום מהיכ"ת שאדם האומר על עצמו שהינו גוי שיאבד נאמנות דיכיר, כיון שהוחזק כישראל. ולאמור י"ל דכל זה הוי ביחס לגדר הדין ביכיר, שלא איבד את דינו לברורי מילתא האם בנו הוא או מאחר. אולם, דין נאמנות דיכיר לית ליה, כיון ששויא נפשיה כנכרי, ולכך אינו נאמן להעיד שנולדו בניו מן הנכרית ומתייחסים אחריה, כיון דלדבריו נכרי הוא, ומדין דשויא איבד את נאמנות דיכיר לברר את ייחוסם של ילדיו, הגם שהוחזקו כבניו.

בענין יד לפאה ולצדקה ובדין ספק ממוזן עניים*

ערוגות רבות שיהיו לנפקותא אף אם הערוגה השניה תהא פאה, וממילא ודאי דכוונתו לוהדין נמי, ומאי מספקא ליה לש"ס.

אמנם הר"ן בד"ה מכלל כתב לבאר באופ"א, "מכלל דאי אמר תהוי שדה כולה פאה הויא כולה פאה. דודאי רב פפא בכה"ג קמבעיא ליה, דבההיא אוגיא קמייטא איכא שיעורא, דאי לא אפי' את"ל אין יד לפאה, פאה מעלייתא היא, דודאי כיון שהתחיל לעשות פאה כי אמר והדין לגמרה נתכוון, אלא ודאי כיון דאיכא שיעור פאה בקמייטא מיבעיא ליה".

יתקשה בדברי הקרן אורה

ב. הנה להלן בגמ' (ז, א) מספק"ל האם יש לצדקה ופירשו הרמב"ם (פ"ח ממתנות עניים ה"ב) הטור והשו"ע (יו"ד רנח, ב) דבהתפסה מיירי. ועיין בקרן אורה (ו, ב) שתמה, דאי מטעם התפסה אמאי קרי לה יד.

וז"ל, "ועוד קשה לי איפכא אמאי קרי לה יד לכל הני, הא התפסה גמורה היא, כמו מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו

פלוגתת הר"ן והרא"ש בביאור הסוגיא

א. בעי רב פפא יש יד לפאה, או אין יד לפאה וכו', מכלל דכי אמר שדה כולה תיהוי פאה הויא פאה, אין והתניא מנין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה עושה, ת"ל פאת שדך".

הקשו התוס' והרא"ש, מהיכן שמעינן שיכול להפריש ולעשות את כל שדהו לפאה, והא הכא מיירי שהפריש ערוגה אחת, דיכול לחזור ולהפריש ערוגה נוספת, אמנם אפשר דאינו יכול לעשות כל שדהו לפאה.

ותירצו התוס' והרא"ש, דעל כרחך איירי רב פפא דאית ליה שני ערוגות בלבד, מהא דמספקא ליה לרב פפא האם יש יד לפאה במקום דאמר הדין אוגיא להוי פאה והדין, ויסוד הספק האם כוונתו לוהדין נמי, או והדין לנפקותא, כמו שמבאר הגמ' להלן לענין צדקה, ואם כן מוכח דיכול לעשות כל שדהו פאה, דאי מיירי דאית ליה ערוגות נוספות מלבד הערוגה השניה, א"כ מהיכי תיתי דנימא בכוונתו והדין לנפקותא, דהלא יש לו

א. נערך מרשימות, סיון תשל"ד.

לעשות כל שדהו". ובהכרח דהוכחת הש"ס היא לר"ן, דכיון שיכול לעשות פאה שנית אחר הפרשה כשיעור, ש"מ דיכול לעשות כל שדהו לפאה.

ידון בגדר פאה האם זה דין מתיר או מעשה נתינה וביאור פלוגתת הראשונים למבואר

ד. והנראה בזה, דשורש הנידון האם יכול לעשות את כל שדהו לפאה, יסודו במה שיש לדון האם פאה היא 'מעשה הפרשה' הפוטרת את שאר השדה, דומיא דתרומה ומעשר המתירים את השיריים. או דנאמר שאין בפאה אלא מצות נתינה לעניים גרידא, ואין בזה דין שפוטרת את השאר.

והנפקא מינה בזה תהא, אם יכול להוסיף אחרי שכבר נתן מצותו, אם נימא דדין נתינת הפאה היא לפטור את שאר השדה מחיובא דפאה, הרי הכא כבר פטורה ועומדת ולא שייך להוסיף ולהחיל דין פאה במשור. אך אם נימא כצד השני דהויא מצות הפרשה בחיובא דמתנות עניים דומיא דצדקה, אם כן אף שהפריש פעם אחת פאה מכל מקום יכול לשנות ולהוסיף.

ובזה יבואר היטב פלוגתת הראשונים, דבדעת הר"ן מוכרחים אנו לומר, שהפריש אחר כדי דיבור מן ההפרשה קמיתא, ומכך שיכול הוא להפריש פעם נוספת, אם כן מוכח שאין דין הפאה כדין התרומה דבאה להתיר המשור, אלא הוי מצות הפרשה ונתינה גרידא, ולכך יכול

ואמר ואני דמתפיס בחבירו הוא, ולא מטעם יד".

ודבריו קשים להולמם, דהרי הכא לא הוי התפסה גמורה, כל זמן שלא אמר "והדין נמי", ומשום כך צריכים ליד, ומספק"ל האם והדין הוי יד.

ספק המשנה למלך האם ניתן להפריש פאה פעם נוספת

ג. כתב המשנה למלך (פ"א מתנות עניים הט"ז) דהנך תרי בעיין דפאה וצדקה שורשם מטעם התפסה, ומיירי דבתוכ"ד אמר והדין.

ודן המשנה למלך, במקום שהפריש פאה כשיעור ויצא יד"ח הפרשת פאה, אם יכול לשנות בהפרשת ערוגה נוספת ולאשוויי עלה תורת פאה, ורצה לפשוט מהר"ן בסוגיין, גבי יד לפאה, דאף אחר שהפריש ערוגה אחת דיש בה שיעור פאה, חוזר ומפריש ערוגה נוספת. ודחה דהכא מיירי שהפריש תוכ"ד, דהרי מדין התפסה קאתינן עלה, וא"כ הוי מעשה הפרשה אחד גדול, והרי הוא כמפריש בבית אחת לשתי האוגיות.

ובקרן אורה הקשה על המל"מ, דלדבריו בדעת הר"ן דמיירי בעשיית תוכ"ד, היכי משמע לגמ' שיכול לעשות את כל השדה לפאה. דהלא שאני הכא שהוי חדא עשייה. וכלשונו, "ולא הבנתי דבריו ז"ל, דאם כן היכי מוכח מינה דעושה כל שדהו פאה. דממה שיכול להוסיף על שיעור אחד מס' בפעם אחת אכתי לא מוכח דיכול

פלוגתת הראשונים בספק צדקה

ה. כתב הר"ן (ז, א) ד"ה ולענין הלכה, וז"ל: "ולענין הלכה בקדושין נקיטין לחומרא דיש יד, דכיון דבעיין לא אפשיטא הוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא, ובפאה וצדקה כתב הרשב"א ז"ל נמי דאזלינן לחומרא, כיון דסלקו בתיקו, וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכותיו, דבעיין דצדקה לא אפשיטא בהדיא, וסוגיין דיש יד לצדקה וקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא".

יש לציין את דברי הר"ן (לקמן כט, א) ומהא שמעינן דהאומר סלע זו לצדקה לאחר ל' יום לא יכול לחזור בו, דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט. (חזו"נ, שבמתנות עניים אמרינן דין אמירה לגבוה כמסירה להדיוט). והרשב"א שחולק התם, לא נחלק אלא על החידוש שזהו כמעכשיו, אולם בעיקר הדין שזהו כמסירה להדיוט לא פליג.

ונראה, דדין חלות נדר דחל על ממון עניים ודין אמירה לגבוה ב' דינים הם, ויבואר עוד.

על קושיית הר"ן דספק ממון עניים ספק ממון לקולא, כתב במחנה אפרים (הלכות צדקה סי' ב'), דכוונת הרשב"א הוא מפאת איסור בל יחל דנדר.

הוא גם לעשות כל שדהו פאה, כיון דלא בעינן שיוותרו שיריים שיותרו מכח הפרשת הפאה. ומעתה בדעת הר"ן נפשט ספיקו של המל"מ דיכול לשנות בהפרשת תרומה, דהלא הכא אם נתן שיעור גדול תוכ"ד, אין ראייה שיכול לעשות כל שדהו פאה. ורק משום שהויה ב' הפרשות שאינן בבית אחת ותוכ"ד, מזה מוכח שיכול לעשות כל שדהו פאה, כיון דהויה מחיובי מתנות עניים, ולא בתורת מתיר על שאר הקמה.

ויש להוכיח מהסוגיא, דדין נתינת שם פאה ושם צדקה פועל חלות בגוף הממון, וההכרח לזה מהא דמהני התפסה בפאה, דאם לא חל חלות מה שייך התפסה, ועיקר טעם הראשונים דלא מהני התפסה בשבועה הינו מחמת דבעינן התפסה בחפצא דאיכא עליה חלות.

וכלשון הר"ן (לקמן יד, א), "וה"מ מתפס בנדר, אבל מתפס בשבועה לא מהני, דקי"ל בפרק שבועות שתיים בתרא דמתפס בשבועה לאו כמוציא שבועה מפיו דמי, דהיינו טעמא משום דנדר חל על החפץ שאסר את החפץ עליו בנדר, ולפיכך כשהוא מתפס חפץ בחפץ ראוי הוא שיחול, אבל שבועה הוא אוסר עצמו מן החפץ, אבל גוף החפץ אין עליו נדר וקדושה כלל, הילכך אי אמר זה כזה לא אמר כלום"ב.

ב. ראה עוד בגמ' שבועות (כ, א) דפליגי אביי ורבא האם המתפס בשבועה כמוציא שבועה מפיו דמי, וראה עוד בר"ן שבועות (ח, א מדפה"ר), רא"ש שבועות (פ"ג סי' י'), רא"ש (פ"ב דנדרים), טור (סי' רלט), ויעוין בחד"ס (נדרים יב, א). ויש לדון על פי דבריהם ביישוב הקושיא מהתפסה בשבועה.

ובפאה ודאי קשה, דהא פשיטא שחל חלות ממון עניים בגוף הפאה.

וביותר דלמה שכתב במחנה אפרים יסתרו דברי הרשב"א אהדדי, מאחר דלדברי המחנ"א מבואר דלא ס"ל לרשב"א דין אמירה לגבוה כמסירתו להדיוט בממון עניים, ומאידך בסוגיא דבר פדא מוכח דס"ל דגם בצדקה איכא דין אמירה וכו'.

ביאור דברי הרשב"א דכיון שחלות הצדקה חלה מכח נדר מהני התפסה

ז. הנראה לבאר בזה, דלעולם הרשב"א והרמב"ן סבירא להו דחיילא חלות ממון עניים בגוף הממון וכמו שנתבאר לעיל, ומכל מקום סבירי דהוי ספיקא דאיסורא, והיינו טעמא דכיון דחלות ממון זה חלותו נקבעה ע"י מעשה נדר, והיינו ע"י איסור כל יחל דנדר, שוב איכא על הממון דין איסורא, כיון דהתהוותו של הממון נוצר הוא בדין איסורא דנדר.

יישוב הנתיבות לסתירת פסקי השו"ע בספק צדקה

ח. עיין בנתיבות המשפט (כללי תפיסה חלק ב') שמביא סתירות בפסקי השו"ע, דהנה מחד פסק המחבר (יו"ד רנח, ב), להחמיר דיש יד לצדקה ובמקום שהפריש סלע לצדקה ואמר על סלע אחר

ובביאור המחלוקת ביאר המחנ"א (נדרים סי' ב', צדקה סי' ה'), וז"ל, "ונראה לע"ד דהרשב"א והר"ן בהא פליגי, דהרשב"א סובר שאין עניים קונים באמירה בלחוד, אלא דמספקא לן אי חל עליו נדרא אי לא, וכל ספק נדרים אזלינן לחומרא. אבל הר"ן ז"ל סובר, דהאומר זה לעניים באמירה בלחוד זכו בו עניים, וכי מספקא לן אי קנו בו עניים אי לא, מוקמינן נכסים אחזקתן".

קושיא על דברי הרשב"א לביאורו של המחנ"א

ז. מבואר אם כן בדעת הרשב"א, דלא נעשה גוף הממון צדקה, אלא רק חל חיוב נדר רמיא עליו ליתנו לעניים.

וקשה, דאם נימא שלא חל חלות נדר בגוף הממון, אם כן האיך מהני התפסה בצדקה. ונפסק כן להלכה ברמב"ם (מתנות עניים פ"ח ה"ב) ובטור בסי' רנ"ח (וז"ל הרמב"ם: "המתפיס בצדקה חייב כשאר הנדרים, כיצד אמר הרי סלע זו כזו הרי זו צדקה". וז"ל השו"ע (יו"ד סי' רנ"ח סעי' א'): "המתפיס בצדקה הרי זה כמתפיס בנדר. כיצד, היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר, הרי זה כזה, הרי זה צדקה"ג.

ג. יש מקום ליישב, (ושו"ר שכ"כ בשרידי אש, נדרים סי' טז), על פי מה שכתב בחידושי רבינו חיים הלוי (מכירה כ"ב י"ז), והובא גם בחידושי הגרי"ז (ערכין ו, א), דדינא דבפ"ק זו צדקה (ר"ה ו, א) אינו אלא דין התפסה של צדקה על החפצא, אבל לא נעשה הדבר בדיני ממונות של עניים, עד שלא בא ליד גבאי, ובמקום שאנו דנין על דיני הממונות עדיין הוא הבעלים, עיי"ש. ומיהו, מכיון שחל דין התפסה של צדקה בחפצא, לכך ניתן להתפיס בממון דצדקה אף לדעת הרשב"א, דבדיני ממונות נחשב הוא כבעלים, מיהו חל שם התפסת צדקה בממון.

הנמלים שבתוך הקמה, ספק לקט דינו כלקט, וחידוש המרדכי, דמקרא דעני ורש הצדיקו ילפינן דגם במקום רוב ידיה חייב ליתן את הקמה המסופקת לעניים. וא"כ הרי משום איסור ודאי אזלינן בתר רובא, ורק מקרא דצדק משלך ותן לו, מחוייב ליתן.

אמנם שאני התם דאיירי בקמה שבחזקת חיובא קיימא, כמבואר בחולין (קלד, א) ובחור"מ ר"נ (כתב בשם הר"ן).

והנה פסק הרמ"א (יו"ד רנט, ה), "הגה: אבל מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו, ומת, שאין לידע כוונתו, נקראו היורשים מוחזקים וההקדש שבא להוציא מהם עליו הראיה, וכל זמן שאינו מביא ראיה הנכסים בחזקת היורשים".

והגם דהתם הוי דין ספק צדקה, מכל מקום אמרינן המע"ה, הגם דאמרינן שבספק צדקה לחומרא. אכן שאני התם, דהווי יורשין דלגבייהו ליכא כל דררא דבל יחל ובל תאחר, ולכך במקום ספק הנכסים בחזקתם.

זה כזה, דאף השני נתפס בצדקה. ומאידך בספק הש"ס (ב"ב קמח, ב) שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ועמד, האם דינו דיכול לחזור מן ההקדש, פסק השו"ע (יו"ד רנ, ג) דאם עמד חוזר ולא מהני תפיסה.

וכתב הנתיבות דלא הותר ספק ממון, אלא כשאין בו אלא משום ספק גזל בלבד, דבזה לא אסרה תורה ספק ידיה, אולם אם ישנו איסור אחר בנוסף דיינינן לחומרא, ולא מהני חזקת ממון כנגד שאר איסורים.

ומסיים הנתיבות: "אבל אם הוחזק בכאן ממון צדקה, כגון שמונח בתיבה ממון שלו וממון צדקה, ונמצא ממון מן הצד ואינו יודע אם הוא ממון צדקה, אפילו הרוב הוא ממון שלו הרי זה צדקה ולא אזלינן בתר רובא".

והיינו טעמא, דצדקה אית בה איסורא דבל יחל ובל תאחר ובמקום ספק יש לאסור, בשונה מספק לקט הגם שיש לאו בלקט, אולם כנגד זה יש רוב דשייך לבעה"ב.

אלא דהמרדכי (חולין, רמז תשל"ז) כתב, על דברי הגמ' (חולין קלד, א) דחורי

ד. ועיין עוד בחידושי הגרש"ש (נדרים סי' ח').

דגלנו - ניסן תשל"ח יצחק נתן לוי ישיבת חברון, ירושלים

הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד

הבכי והדמעה בעם ישראל משמעותו רבה. נאמר משמו של הגר"א מוילנא זצ"ל, כי מכח הדמעה נבראים מלאכים ("ואני תפילה" להגר"ח זייצ'יק שליט"א).

דמעות רבות ניגרו מעיני רבים בהישמע עקת האסון שבא כחתף עת פגעה יד המרצחים בהקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד ועדיין הקינה נימשכת בלבבות.

יוסף דב יקירנו, נשמתו עלתה למרומים בפרשת "תצוה". במדרש תנחומא על אתר, מובא: "הנך יפה רעייתי, הנך יפה במעשיך. הנך יפה בבית במזוזה, הנך יפה בשדה בתרומות ומעשרות: הנך יפה בעוה"ז הנך יפה בעוה"ב!"

אורחות חייו של הנפטר הולמים מאד לנאמר במדרש. יפה היה חברנו ז"ל בתלמוד ונאה היה במעשים. בדקדקו במצוה קלה כבחמורה, אירגן חבורת לומדים בנושא תרומות ומעשרות, כי הבחין שהמשוגה בהן רבה.

עוד בטל ילדותו, שלחוהו הוריו הנכבדים יאריכו ימים ושנים ללמוד תורה בת"ת "אהל יעקב" בתל אביב. קשר נפשי רקם עם מחנכו הרה"ג ר' שאול קרביץ שליט"א מב"ב, אשר בהשפעתו הברוכה המשיך למודו בישיבת "אור ישראל" בפתח תקוה. עם סיום לימודיו שם, עלה ירושלימה לקנות תורה ודעת בישיבת חברון "כנסת ישראל". תשוקתו ללימוד התורה היתה לאין ערוך והוקרתו למרביצה היתה רבה.

זכורני, כי בתקופה בה למד בחברותא עם אחד ממגידי השיעור בישיבה הק', יבדלחט"א, סח לי לעתים תכופות, כי מתענג הוא מלימוד והפליג בשבחי ר"מ זה: בגדלותו בתורה, יראת השמים שבו ועדינות נפשו, בפנותי אל חברי בשאלה, הן הדבר ידוע לי, ועל מה שונה אתה לי זאת, פעם אחר פעם? הפטיר בארשת שמחה וכשחיוך נסוך על פניו: אצלי זה בבחינת "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים".

בלילות שבת קודש, שמע שעורי תורה תמידין כסדרן, מאחד מראשי הישיבות הגדולות בארץ. נפשו נכספה לשיעור זה, ולעתים דחה נסיעותיו הביתה כדי לא להחמיצו.

ענוות חן ועדינות מיוחדת אפפה אותו תמיד. בכל יום עם תום סדר הלימוד בישיבה הק', נהג לבקש מחילה מן החברותא עמו למד, שמא פגע בו בעידן דריתחא בנושאם ונותנם בסוגיה בה עסקו. ענותנותו והליכותיו הפשטניות תוך כדי כך, שאינו מחזיק טיבותא לנפשיה, היו מוטיב מרכזי בחייו עלי אדמות.

אמונת חכמים איתנה שהיתה לו בבית אביו הר"ר חיים נ"י נשתרשה בו.

מן הראוי לציין. כי משיכת קולמוסו של אביו הי"ו, שבא לידי בטוי במאמריו המאלפים: הן "בקול ישראל" והן ב"דגלנו" (שזמן מה שימש כעורכו) בשנים תש"ה - תש"ח, תחת השם "חיים ידידיה", בנושאים האקטואליים דאז, הסבו קורת רוח מרובה למאורי האומה מהדור הקודם שנמנה על באי ביתם הגאונים האדירים: מהרי"צ דושינסקיא זצ"ל, גאב"ד העדה החרדית בירושלים עיר הק', רבי זעליג ראובן בענגיס זצ"ל, ראב"ד העדה החרדית בקרתא דשופריא.

יוסף דוב יקירנו, אף הוא היה קשור בעבודות אהבה לגדולי תורה. מלבד שעורי התורה ושיחות המוסר ששמע בישיבה הק', כיתת רגליו למקומות תורה אחרים לשמוע רעיונות קודש אשר שש עליהן כעל מוצא שלל רב. אף נמנה היה על שומעי לקחו של מרן הגר"ח שמואלביץ שליט"א ראש ישיבת מיר.

פעילותו הרוחנית בימי "בין הזמנים" הגיעה לעיירות פיתוח וישובי ספר, מרוחקים. בשל כך נפגש עם רבנים ונשואי פנים, אשר בבואם לירושלים העיר, חפצו לשוחח עמו ולדון אתו בפרצות חומות הדת. אך ל"היכל" לא הגיע... ועל מפתן "הבית" לא דרכה כף רגלו... וכל זאת, בהתאם להוראתו של מרן הגאב"ד דבריסק זצ"ל.

ידוע מאמר חז"ל (שבת קנא, ב): "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים", וביאר רבי ישראל סלנטר באגרת המוסר: "ואין לך רחמנות גדולה מלעורר בני האדם ללמוד היראה ולהציל נפשם משאול תחתית". אכן, רחמיו הגדולים של יוסף דוב על בני העם הנמקים ביסוריהם הרוחניים הופנו לאפיק זה, ואם בדיבור מיעט, הרי במעשים הרבה, דורות הקים ונפשות רבות הציל. הוא כאב ממעמקי לבו את ערכי קדשי ישראל ומנהגיו, הנתונים לבז ולמרמס ברגל גאוה, בעינו החדה הבחין בכל דבר המתרחש ומתהווה תחת שמי היהדות בא"י. יתר על כן, הוא חש והרגיש, תסס וסלד מצללים שבאו לטשטש ולהאפיל את אור התורה.

יוסי ראה במחשבתו הצלולה ובעינו הפקוחה כי בכדי לתקן, חובה לבנות מערכת חינוך מתאימה, לכן בימי "בין הזמנים" פעל רבות בהכוונת ילדים למוסדות חינוך תורניים.

יוסי יקירי! פעמים רבות שמענו בצוותא מגדולי תורה, חניכי ישיבת "סלבדקה" וממרן המשגיח שליט"א, כי אחת מאושיות הישיבה בהיוסדה היא מורשתו של אבי תנועת המוסר אדמו"ר רבי ישראל סלנטר זצ"ל. "הסבא מסלבדקה" בבואו לייסד הישיבה, נועץ בו וביקש את ברכתו ועידודו להצלחת הישיבה.

"להחיות לב נדכאים ולהחיות רוח שפלים", היתה אמרתו בברכו את מרן הגר"צ פינקל זצ"ל ברגעים הגדולים הללו. יוסף דב הי"ד, שינן היטב משנה זו, הקבועה במסד הישיבה בה למד. לבו היה רחב כפתחו של אולם, ולב זה מתרכז היה תיכף בשמעו אנחה קלה מתפרצת מלב כואב ואומלל. על כל דך ושוע נכמרו רחמיו.

בחפשנו אחר מיילי דנחמתא. מוצאים אנו, כי דבריק ר' חיים הי"ו בבטאון "דגלנו" אדר שני תש"ח הם הם נטפי הנחומים מיגוננו ומכאובנו המר.

במאמרך "לחשבון הנפש". בוחן אתה מאספקטים רבים את פיצוץ בית הכנסת "אור זורח" שעל גבול יפו תל אביב בידי הצבא הבריטי.

מאמרך זה שנכתב בצילן של מאורעות הדמים בארצנו הקדושה באותה תקופה - אקטואלי אחר "שלושים שנה", שעה שמאורעות דומים אירעו שוב בארצנו.

ונצטט מדבריך: "דורנו התנסה ביסורים יותר מכל דור אחר, בדברי ימינו העקובים מדם. אך לצערנו רק מעטים מאוד עשו את חשבון הנפש של הדור. היהדות החרדית ההיסטורית יודעת שהלכה "בידוע שעשו שונא ליעקב". אך אנו מסרבים לתלות את הקולר על כל הבא עלינו אך ורק ב"רשעת הגויים". אנו מסרבים ללכת בדרך החופשיים הרואים בה חזות הכל, כשם שאנו מסרבים להיגרר אחריהם בנסיונותיהם למצוא חן בעיני הגויים ע"י ההתדמיות אליהם וע"י ההתבוללות ביניהם בצורות השונות. מכל ידיעותינו והכרתנו את "רשעת הגויים", אין אנו שוכחים שהגויים יכולים להרע לנו אך ורק כשניתנה להם רשות מן השמים בבחינת "אשור - שבט אפי". (דגלנו למגוייסים - אדר ב' תש"ח).

נחתום בדברי הריקאנטי אעל התורה לפסוק "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ד'" (ויקרא י"ח, ה'). ובתרגום אונקלוס: "ויחי בהון לחיי עלמא". דברי הריקאנטי על אתר המתומצתות כדלקמן, מאירים את הפסוק באור חדש ומטילים זוהר נפלא על כל נתיבות חיינו. נאמר "למען יאריכון ימיך". עוד נאמר "והארכת ימים", איש איש וימיו שלו, איש וימיו לפי הבנתו, רצונו ומדרגתו. הגבוהה בדרגות הינה דרגת העוזב חיי העוה"ז ותענוגותיו, ומקדיש כולו, גופו ונשמתו לעבודת הבורא ולקיים מצוותיו. זו כוונת האונקלוס "ויחי בהון לחיי עלמא". קיימת אפשרות לחיות חיי נשמה מלאים, לעד ולעולמי עולמים, אם רק מנצלים כראוי את דרך המצוות, את דרכה של תורה.

וביודענו עד כמה השכיל יקירנו למצות בחייו הקצרים, את מלוא האפשרויות, תוך עזיבת תענוגות העולם הזה, לאהבת הבורא ועבודתו סמוכים אנו ובטוחים כי אכן נכבד מקומו בחיי עלמא!

יוסף דב ויסמן הי"ד (ליום השלושים)

מנהגו של עולם כי צרות אחרונות משכיחות קודמותיהן. אולם, אנו חבריו וידידיו של יוסף דב ויסמן הי"ד, תלמיד ישיבת חברון בירושלים, מהרוגי האוטובוס בשכונת גאולה, לא הוקהה צערנו וכאבנו, אף לא ע"י מטען טראומטי הכבד, שהועמס על כתפנו. באותה "שבת שחורה" שבה פגעה יד מרצחים בגברים, נשים וטף.

כל אחד מאותם רבים שהכירו את יוסף דב וייסמן הי"ד, בנו של עורך הדין הל אביבי ר' חיים וייסמן שליט"א, ונכדו של ר' חיים גלבר הי"ד, נשיא המזרחי ברומניה מקורבנות פוגרום יאסי הכיר צד אחר של אישיותו רבת האנפין. בימים אלו, שעה שאנו עוסקים בצרור עובדות חייו אשר רבות מהן היו באתכסיא, בהיותו צנוע מאד, ניצבת לפנינו דמותו, במלוא שיעור קומתה.

לראשונה יצא מאלמוניותו בהיותו נער כבן חמש - עשרה, אותה עת החל מתכתב עם גדולי ישראל בארץ ובתפוצות, דוגמת האדמו"ר מליובביץ שליט"א וגדולי תורה וחכמה אחרים. הללו הכירו מבין שורות מכתביו את טוהר נשמתו ורצונו הכן לרכוש דעת ושכל טוב, ונענו לו בשמחה, בנסותם לפתור שאלותיו ולבאר לו קשייו.

שני מסלולים הכיר יוסי הי"ד. המסלול האחד - הנתיב האישי, שבו צעד למציאת חן בעיני אלוקים ואדם. בתפקידו על מכלול המצוות שבין אדם למקום ואילו שבין אדם לחברו, יצאו לו מוניטין אף מחוץ לכותלי בית המדרש.

ובמסלול האחר - היחס לזולת, כשבלבו הרגיש והתם חש בצער האומה בכללה, ולבו נצבט במצוקו של כל יחיד ויחיד.

אך לפני שבועיים, צצה גם עלתה לכותרות בעייתתה של משפחה שאנשי מושבתם לא חדלים מלהציק להם. משפחה זו היתה אחת מני רבות אשר בעייתתה התגלגלה בדרך זו או אחרת לידיו של יוסי הי"ד, מששמע, עשה לילות כימים בכתתו רגליו לכל המוסדות, בנסותו לפתור את מצוקתם. אף הקצה להם מקום בחדרו השכור, לא נח ולא שקט עד למציאת פתרון.

אחר שהרגיש כי היקף ידיעותיו דיו כדי לקרב רחוקים להבנת עניני היהדות והתורה, החל להפנות את מרצו גם לאפיק זה, בלא שיניח לעלייתו הרוחנית בבחינת "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך".

בתקופת מלחמת יום הכפורים ואחריה, עשה יוסי כל אשר לאל ידו לרומם את האווירה, במסגרת זו נסע לבסיסי צה"ל מרמת הגולן הצפונית ועד בואכה ים סוף. שוחח עם חיילים ומפקדים, אימץ ידיהם, עודדם, הרצה בפניהם על עניני אמונה הלכה וגאולה,

והוא בשנות נעוריו בלבד. משנודע דבר הצלחתו בתחום זה. הוזמן להרצות במקומות רבים, לפני מגוון שומעים, וגם עד קבוצי "השומר הצעיר" הגיע שמעו.

בצד עיסוקיו הרוחניים הגדולים, לא מאס גם בקטנות. משראה בישיבה נער צעיר שלא נקלט באווירת המקום, עשה כל אשר היה לאל ידו כדי להקל עליו. לעתים התיישב לצידו לסייעו ולהדריכו בדרך החיים, עד כי נער זה עלה במסילה הנכונה.

את כשרונו הברוך של יוסי ואת מעלותיו הרבות, למדו להעריך גם אנשי מעלה, מנהיגי צבור, עיתונאים ואקדמאים עמם בא במגע. רבים מהם נעזרו בו לעתים, בהבינם כי פקחותו ושיקול דעתו בכל בעיה לגופו של ענין, יקלו עליהם משא דאגותיהם.

מונים אנו כאן את תכונותיו שייחדוהו לעיני כל, מידעיו יודעים, כי היו אלה צדדים אחדים באישיותו הנשגבה.

לשם כך התכנסה קבוצת מוקיריו והקימה ועד ציבורי להנצחת שמו. פעילות הועד הראשונה היתה הכרזה על הקמת קופת גמ"ח על שמו, מתפקידה יהיה להמשיך בפעילות החסד המבורכות בהם החל, ובכך להקים גל - עד ומצבת זכרון לנפשו.

יצחק נתן לוי

הקדוש יוסף דב וייסמן הי"ד שיבת חברון

בדין חמשה שישבו על ספסל ובדינא דגרמא*

את מאמרו זה של יקירנו הקדוש יוסף וייסמן הי"ד קיבלתי ממנו לפני זמן, אך בקשה בלתי שיגרתית היתה עמו, לא לפרסם את שמו. כששאלתיו מדוע? ענה לי: הדברים נראים לי טובים לכן כדאי שיתפרסמו, אבל שמי אינו מוסיף מאומה "כבוד" ו"גאווה" רק עלולים להזיק לי. הסברתי לו שאין אנו מפרסמים מאמרים בלי שם בעליהם, הפצתו בו שיסכים, כי הוקרתי את יוסף הי"ד, אך הוא בשלו. לאחר ימים אחדים הודיעני שאת המאמר אשמור, ואולי בבוא היום אפרסמו.

הגיע היום... בחור יקר ומופלא זה הפך לקדוש... גילין נשרפין ואותיות פורחות. הוא נהרג, נשרף ע"י מרצחים שונאי ישראל, נשמתו עלתה לגנזי מרומים "כבוד" ו"גאווה" כבר לא יזיקו לנשמה יקרה וטהורה זו. ואני בדחילו ורחימו מפרסם את דבריו כדי שידובבו שפתותיו בקבר. מיוחד במינו היה יוסף, עדין הנפש, בעל כשרון גדול מבחירי שיבת חברון ירא שמים, רב פעלים במובנו הרחב והנהדר של מושג זה. הכרנוהו בכמה מפעולותיו, ותמיד התפעלנו מנפשו היפה.

ה' יקום דמו ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

העורך

והנה בהא דפריך ולימא להו אי לאו אתון, בדידי לא הוה מיתבר, כתב הגר"א בהגהותיו אות ג' [וביותר ביאור בביאורו לשו"ע חו"מ סי' שפ"א ס"ק א'], דשיטת רש"י דקושית הגמ' היא גם על הא דאמרי' אילימא דבלאו איהו לא איתבר פשיטא, דקשה הא מ"מ לולי הם לא היה נשבר מכחו לבד, והוצרך לפרש כן מהא דאמרי' דבהדי דסמיך בהו "תבר", דלכאורה "תבר" מיותר לפירושים אחרים, דהא לפירושם מספיק שנאמר שהאחרון סמך עצמו עליהם ומנע מהם לקום, אבל א"צ לומר דנשבר כלל מכחו הוא, ולכן פירש"י דנשבר גם מכחו,

בבא קמא י' ע"ב, מתקין לה רב פפא והא איכא הא דתניא, חמשה שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו ובא אחד וישב עליו ושברו, האחרון חייב וכו', היכי דמי אילימא דבלאו איהו לא איתבר פשיטא, אלא דבלאו איהו נמי איתבר מאי קעביד, סוף סוף מתניתא היכי מתרצא, לא צריכא דבלאו איהו הוי מיתבר בתרי שעי והשתא איתבר בחדא שעה, דאמרי ליה אי לאו את הוי יתבינן טפי פורתא וקיימין, ולימא להו אי לאו אתון בדידי לא הוה מיתבר, לא צריכא דבהדי דסמיך בהו תבר, פשיטא, מהו דתימא כחו לאו כגופו דמי, קמ"ל דכחו כגופו דמי וכו'.

* התפרסם במוריה [מה].

י"א ע"א, דאמר ליה אביי לרבא האי טורח נבילה היכי דמי, אילימא דבבירא שויה זוזא ואגודא שויה ארבע כי טרח בדנפשיה טרח, וכתב רש"י וריוח דנפשיה קעביד דשיים ליה לניזק בדמי יתירי ולמה לי קרא דוהמת, וקשה מאי פריך דטרח בדנפשיה, והלא המזיק פטור מלהוציא הנבלה דאומר לו הרי שלך לפניך, וכמו בזורק מטבע חברו לים דפטור.

ותירץ בקצוה"ח דכשעשה מעשה בידים בב"א עם גרמא, כשם שנתחייב על המעשה שעשה בידים, כך נתחייב על מה שנעשה בגרמתו, ולכן הכא כשדחף השור והרגו חייב משום שעשה זאת בידים, ומשום"ה חייב גם על הוצאת הנבלה מהבור, משא"כ בזורק מטבע לים אין שום חלק שהוא חייב ע"ז, והכל הוי גרמא ופטור.

אולם בלבוש מרדכי סי' ח' הקשה על הקצוה"ח מהא דשורף שטרות חברו דלמאן דלא דיין דינא דגרמי פטור, ולדברי הקצוה"ח, הא במקרה שהשטר עצמו שוה פרוטה, הרי ודאי חייב ע"ז, וא"כ כי היכי שחייב על גוף השטר יתחייב גם על החוב, דאף דלגבי זה הוי גרמא, מ"מ כיון שנתחייב על מה שעשה בידים, יתחייב גם על החלק שנעשה בגרמא.

ונראה לחלק בין המקרים, דהתם בשור שהוא דחפו והרגו, עשה מעשה אחד שהוא זריקת השור לבור, ובמעשה זה נגרמו שני הזקים, ולכן אמרינן דכשם שחייב על הנזק שנעשה בידים, כך חייב על הנזק שנעשה ע"י גרמא, וכן בספסל, שבירת הספסל ומניעת עמידתם, הם באמת מעשה היזק אחד שהוא שבירת הספסל, משא"כ בשורף שטרותיו של חברו, הרי עשה שני נזקים שונים, האחד הוא שרפת גוף השטר, והשני שנשרף גם הסכום הכתוב בו, והוי שני דברים נפרדים, ובכה"ג לא אמרינן שדבר אחד יגרם גם את חיוב השני.

והנה לקמן בריש הכונס דף נ"ה ע"ב איתא, ארבעה דברים העושה אותן פטור

והיינו שהוא עשה שתי פעולות, גם מניעת קימת היושבים וגם שבירת הספסל ע"י ישיבתו וסמיכתו עליהם, אבל שיטת הטור [סי' שפ"א] כמבואר בגר"א דקושית הגמ' היא רק על הא דאמרי' אמרי ליה אי לאו את הוי יתבינן טפי וכו', וא"כ קשה למה נקטה הגמ' "תבר", וכמו שנתבאר.

ואולי י"ל לפי מה דקשה עוד על שיטת הטור דהא דמשני הגמ' דסמך בהו, ולכאורה פירושו הוא דנסמך עליהם ומנע מהם לקום, וא"כ הא הוי גרמא בלבד, ולמה יתחייב [וע' חזו"א ב"ק סי' ג' ס"ק י"א], וע"כ צ"ל דגם להטור מתחייב רק כשסייע בשבירת הספסל, ולא מספיק מה שמונע מהיושבים מקודם לקום, וצ"ל דמיד שישב האחרון נשבר הספסל. אלא דא"כ קשה דלמה אמרו בגמ' דהאחרון חייב הכל, הרי הוא עשה רק החלק השני משבירת הספסל, וחמשה חלקים עשו האחרים, דהא מה שעשה בידים הוא רק ששית, ובשאר חמשת החלקים נעשה זאת רק בגרמא ידידה, ולא גרע מאילו היו עושים זאת שני אנשים בשני מעשים, שאחד מהם עשה המעשה בידים והשני רק ע"י גרמא, דלכאורה פשוט דזה שעשה בידים הוא החייב, והשני שלא עשה אלא גרמא בעלמא, צריך להיות פטור לגמרי, וא"כ הכא נמי יתחייב רק בחלק אחד מששה.

והנראה לומר בס"ד דהיכא דאדם מזיק בהיזק אחד בשתי צורות, גם היזק בידים וגם היזק ע"י גרמא, חייב על הכל, ולא נימא דעל הגרמא יפטר כיון שלא עשה בידים, אלא אמרינן דכיון דחלק מאותו היזק עשה בידים, זה מחייבו גם על החלק שעשה בגרמא בלבד, ולפ"ז ניחא לשון הגמ', גם לשיטת הטור, בהא דנקט "תבר", דאל"כ לא יתחייב מאומה, כיון דהוי גרמא, אבל כיון דמיירי דגם נסמך על היושבים, וגם שבר הספסל ע"ז, הרי בזה עשה חלק מההיזק בידים, ולכן מתחייב על הכל.

ומצאנו יסוד זה מבואר בקצוה"ח סי' שפ"ו ס"ק י' שהקשה מסוגיא דלהלן דף

מעשה בידים, חייב גם על נזק הנגרם במעשה זה, אפי' כשהוא ע"י גרמא בלבד. אלא שיש לדון בזה, דלכאורה במקרה זה הם שני הזיקים נפרדים כמו בשורף שטרותיו של חברו, וא"כ על כרחנו לומר דתוס' סברי דאף בכה"ג מתחייב אף על הגרמא, וא"כ יקשה מהא דשורף שטרותיו של חברו למה יפטר על החוב, ואפשר ע"כ דזוהי סברת הרש"י ותוס' בהכונס שכתבו דאבהמה ודאי לא מחייב, והיינו משום דבשני נזקים נפרדים, אין אחד גורר חיובו של השני.

מדיני אדם וחייב בדיני שמים, הפורץ גדר בפני בהמת חברו, ואמר מר הפורץ וכו' היכי דמי אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב, ופירש"י מיהא אכותל דהא בידים עבד, ואבהמה ליכא למימר דמיחייב דהא תנן פרצוה ליסטים פטור, וכ"כ בתוס' ד"ה אילימא, דאבהמה לא מיחייב דהוי גרמא בעלמא, אבל בתוס' סנהדרין ע"ז ע"א צידדו לומר דגם אבהמה חייב [והביאם בהגהות הגר"א שם], ולדברינו יובנו היטב דברי תוס' אלו, דכיון דחייב על סתירת הכותל שהוא

מספד יצחק

הרב צבי רוטברג שליט"א
ראש ישיבת בית מאיר

הולך האדם אל בית עולמו*

"כי הֵלֵךְ האדם אל בית עולמו, וסבבו בשוק הסופדים" (קהלת יב, ה).

אומרים חז"ל (שבת קנב, א), "אמר רבי יצחק, מלמד שכל צדיק וצדיק נותנין לו מדור לפי כבודו", רש"י מפרש, דהדברים מדויקים בלשון הכתוב - 'בית עולמו', ולא נאמר 'אל בית העולם', ומשמע מזה שלכל אחד ואחד ישנו את העולם שלו, המוכן ומיועד בעבורו, שאותו הוא עצמו הכין בחיי חיותו בעולם הזה.

ישנו חז"ל נוסף (שבת קה, ב), "אמר ר"ש בן פזי, א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא, כל המוריד דמעות על אדם כשר, הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו"

אדם נפטר השאיר משפחה, השאיר אשה, השאיר ילדים, באופן טבעי הסובבים בוכים ומוזילים דמעות על חסרונו. אולם חז"ל מדברים על דמעות שאינם רק על עצם האדם (וודאי שגם על זה), אלא על הכשר שבאדם - החלק שבכשרותו של האדם. חלק זה הינו בית עולמו הפרטי, אותו האדם בונה כאן בעולם הזה, ועם זה הולך הוא לעוה"ב, והבכיה צריכה להיות על הכשרות, דמעות אלו הקב"ה מחשיב מאוד, את ההשתתפות בענין הזה שהסתלק מהעולם אדם כשר, ואותם הבכיות על הכשרות הקב"ה סופרם ומניחם בבית גנזיו, יש לזה חשיבות מיוחדת.

* מתוך דברים שנאמרו במסע הלוויה ובימי השבעה.

אלו שדיברו לפני הכירו את הנפטר, אני לא, אבל שמעתי עליו, הבן לומד אצלינו, שמעתי על הנפטר הרבה, ומפי השמועה שהינם בוודאי דברים אמיתיים, על האהבת תורה, על הקשר שלו לתורה, על היחס לתפילה שלו, ההתחברות לתפילה שלו, זה הכשרות שלו, זהו הבית עולמו, ועל הכשרות הזו צריך להוריד דמעות, ועם אותה הכשרות הולך הוא אל בית עולמו, שם מוכן לו כל הדברים האלה.

אבל מעל הכל, יש כאן דבר נוסף, שנתן חותם לכל הדברים האלה, החותם שקיבלו כל הדברים האלו היו הייסורים, הייסורים זה חותם, עצם המושג ייסורים ועצם הדבר שאדם מתייסר, כבר בשמים יש בזה חשבונות מאוד גדולים, שאין לנו אפילו השגה בהם.

אבל יש כאן עוד חלק, לקבלם באהבה, הייסורים מקבלים בכך משמעות לגמרי אחרת, גם בעולם הזה, ובוודאי ובוודאי בעולם הבא, זה נקרא 'מוזכך בייסורים', הייסורים לא פגעו בו, אלא זיככו אותו, טיהרו אותו.

נאמר בכתוב (תהילים צד, יב) "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו", מדובר על אותו גבר ש'מתורתך תלמדנו', על הייסורים האלה מסתכל הוא במבט של תורה, במבט של שמים, כאשר המבט על הייסורים הוא כזה, אז הכל נראה אחרת..

בשמים בוחנים ומביטים על הפעולות והמעשים הקטנים, יותר מאשר על הדברים הגדולים, ואפילו בעולם הזה הקב"ה בדק את רועי ישראל בדברים קטנים.

כפי שדרשו על כך במדרש (שמו"ר ב, ג), "הדא הוא דכתיב (משלי ל, ה): כל אמרת אלוה צרופה, אין הקדוש ברוך הוא נותן גדולה לאדם עד שבודקו בדבר קטן, ואחר כך מעלהו לגדולה, הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקדוש ברוך הוא בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה וכו'".

סופר על הנפטר, כי קיבל את ייסוריו בדומיה, וכן על הישרות שהיה לו בהליכותיו ובעיסוקיו.

קבלת ייסורים זהו דבר גדול ורם המעלה, חז"ל אומרים על מבעט בייסורים דברים קשים. מאידך, על קבלת ייסורים נאמרו דברים נשגבים. בטבעו של האדם הינו מבעט בייסורים, מאחר וקשה עליו לשאתם, וחושב האדם בלבבו שלא מגיע לו את סאת הייסורים, ואינו מבין עד מה הקב"ה תובע ממנו.

גם דובר על הישרות של הנפטר, יש לדעת שקבלת הייסורים והישרות, אינם ב' דברים השונים במהותם, אלא הינם דבר אחד, קבלת ייסורים זוהי גם ישרות. בעוד שלא לקבל את הייסורים זוהי עקמימות - לטעון כנגד משפטי שמים, אמנם האדם הישר מקבל הוא את הייסורים.

זה הדרגה וזה עבודת בית עולמו של הנפטר הדגול הזה, וצריכים להתחבר לזה, זרעו אחריו אלו שהולכים אחריו צריכים לקחת את הבית עולמו של אביהם, את הכשרות של האבא, את התיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו - של אביהם, וללכת עם זה, וזה יהיה בשבילו הזכות הכי גדולה בעולם

הרב ברוך כץ שליט"א, רב ביהמ"ד ויזניץ - מרכז ב"ב

אל מול פני המנורה*

יסתער קרבי בעת אתחיל, יראתי בפצותי שיח להשחיל, מי מילל ומי פילל שנצטרך להספיד האי גברא רבה, הדגול והחשוב, אשר הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות, איש האשכולות במלוא המובן, הרבה פעלים לתורה וחסד, וחינך את צאצאיו בחינוך התורני הראוי, ה"ה מוה"ר יצחק נתן לוי ז"ל.

ר' יצחק נתן נולד לאביו הירא ושלם המחנך המפורסם מנכבדי וחשובי מתפללי בית מדרשנו דקהל חסידי ויז'ניץ ברחוב רבי טרפון בבני ברק, ה"ה מוה"ר שמואל זאב ז"ל, שהיה מתלמידיו הנאמנים של האי אור מופלא, רום המעלה, הרה"ק אדמו"ר רבי אליעזר הגר זצ"ל מויז'ניץ בעל "דמשק אליעזר".

ולאמו הצדקנית מרת יסכה ע"ה, בת הרבני המפואר משרידי הדור הישן, מוה"ר ישראל זינגר זצ"ל.

נקרא בשם יצחק נתן על שם סבו - אבי אביו הדגול הלא הוא ה"ה הרבני מו"ה יצחק נתן לוי הי"ד, מנכבדי העיירה שארמאש, שהקים בית לתפארת, בנים ובנות יראים ושלמים. אחד מחתניו היה הרה"ח מו"ה אברהם ארנסטר הי"ד, אחיו של הרה"צ רבי משה ארנסטר זצ"ל חדב"נ של מרן האמרי חיים מויז'ניץ זצ"ל. לדאבון לב כל יהודי העיירה שארמאש נטבחו על קידוש ה' בער"ה תש"ד.

משחר ילדותו ינק ושאב מבארם מלוא חופניים, הליכות ואורחות חיים, טוהר המידות, ואהבת תורה. ואף לאחר פטירת אביו רבי שמואל זאב ז"ל בדמי ימיו ביום ה' כסלו תשמ"ג, כאשר היה המנוח במיטב שנות בחרותו, התחזק באמונה טהורה ובשאיפה רבה להמשיך בדרך האבות, עמל וייגע בתורה ובמידות נעלות, בהתאם לחינוך שספג בבית הוריו.

וכמו שקראנו אתמול בשב"ק בפ' בהעלותך (במדבר ח, ב) בפסוק, "בהעלותך את הנרות, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". כלומר, הנרות רמז לבנים וצאצאים אשר ישימו תמיד לנגד עיניהם את פני המנורה, היינו - ראשי ופני המשפחה, ללכת בדרכי אבות ואמהות, עד שתהא השלהבת עולה מאליה. וכמו שנאמר להלן, "ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה וגו'". ופירש"י, להגיד שבחו של אהרן שלא שינה.

דברים אלו תואמים ביותר את המנוח הדגול ר' יצחק נתן, שהשכיל כל ימי חייו לעלות ולהתעלות במסילה העולה בית א-ל בדרכי אבותיו, ללא שינוי ח"ו מהדרך הסלולה דור דור, וכך הדריך את בניו החשובים שיחיו, כולם ממצויני ובוגרי השיבות הקדושות, ת"ח מופלגים יקרי ערך.

* מאמר לדמותו, ובהם חלק מדברי ההספד בעת מסע הלויה.

הספרים הקדושים* מביאים משל על קיום המצוות, מעשה באדם שעמד למשפט לפני המלך, ולאותו האיש היו שלשה ידידים, שהיו בכל פעם עוזרים לו, ועתה שלקחו אותו למשפט הגדול והנורא, הלך ובא לידידו הטוב ביותר וביקש ממנו שילוונו למשפט לפני המלך, השיב לו רעהו הטוב, צר לי אבל אינני יכול ללכת אתך ולו צעד אחד. בא לו אצל הידיד השני עם אותה הבקשה, ענהו ואמר אני יכול ללכת איתך רק עד דלת הארמון. בצר לו הלך אצל ידידו השלישי שהחשיב את נאמנותו כפחותה ביחס לשאר ידידיו, וביקש ממנו שילך עמו ללוותו למשפט בפני המלך, היות וצריך הוא שילמדו עליו דברי סנגוריה. ענה לו הידיד, שלא די שילך עימו וילוונו אל חצר בית המלך הפנימית, אלא אף ימליץ טוב בעדו.

הנמשל הוא, שלושה ידידים יש לו לאדם בחייו, בניו ובני משפחתו, ממונו, ומעשים טובים, בשעת פטירתו מן העולם צריך הוא עזר סיוע לסנגר ולהמליץ עליו לטוב בבית הדין העליון. במשך כל ימי חיי האדם נראה הרכוש כידיד דגול של האדם ומוליכו שולל, נדמה לאדם כי על ידי העושר והכבוד הוא מבטיח את עצמו מפני צרות ומכאובים, אולם ביום המוות הוא מגלה את המציאות האמיתית שהכסף הינו הבל הבלים, וכמאמר התנא (אבות פ"ו), שבשעת פטירתו של האדם, אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב, ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד.

לאחר מכן, בני המשפחה והידידים משולים המה לידיד השני, הם אמנם אינם עוזבים את האדם בעת פטירתו, הם מבכים אותו ומלווים אותו עד הקבר, אך שם הם נפרדים ממנו ועוזבים אותו לנפשו.

מסיים בפרקי דר"א (פרק ל"ג), "אחרי כן הוא מכניס מעשיו הטובים, ואומר להם בואו והצילוני מן המות הזה ותחזקו עמי ואל תניחוני לצאת מן העולם שעדיין יש לכם תוחלת עלי אם אנצל, וכן משיבים לו מעשיו הטובים, לך לשלום, עד שלא תלך לשם אנו מקדימין אותך, שנאמר, והלך לפניך צדקך (כבוד ה' יאספך)".

נמצא שהתורה, המצוות והמעשים טובים - הם אלו הידידים הנאמנים, הממשיכים ללוות את האדם עד כסא הכבוד.

ר' יצחק נתן ז"ל נשא מטען עצום של מצוות ומעשים טובים, כל מגמתו ושאיפתו היתה לנצל את הזמן ליעוד נעלה, לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו, חיבב ספרים באופן יוצא מן הכלל, שש ושמח בראותו ספר חדש, עם חידושים והברקות, או רעיונות מוסריים, ווארטים חסידיים וכדומה.

כמו כן יש לציין את מידת זהירותו בכבוד בית הכנסת, שלא לדבר ח"ו בעת התפילה וקריאת התורה, בחכמה ובחן העיר גם לאחרים שלא היו זהירים כ"כ בנושא, והם כאשר התבוננו בדרכיו וראו הנהגתו, קיבלו את מוסריו בנעימה.

וכן הצטיין בכיבוד אמו הצדקנית, אשר התמסרה בעוז להנהגת הבית ובחינוך בניה במסירות נפש, עד ליום פטירתה בכ"א באייר תשע"ב.

המנוח היה ממציא תלמידי ישיבת "חברון" המעטירה, ובעת הגיעו לפרקו זכה לעזר

* מובא בספרים רבים, ויסוד הדברים בפרקי דר"א (פרק ל"ג).

כנגדו אשת החיל תבלחט"א מרת סימה, בתו של הרה"ח המפורסם מוה"ר דוד גרינברג ז"ל, מתלמידי הגאון האדיר בעל "קרן לדוד" מסאטמאר, ונו"נ להאי צדיק נשגב הקוה"ט רבי משה מדאלינא זי"ע, מגדולי תלמידי מרן אור שבעת הימים הבעש"ט זי"ע - (מח"ס דברי משה עה"ת).

כאשר מתבוננים בתקופות חייו על ניסיונותיהם וקשייהם, עומדים אנחנו נפעמים מהיכן שאב את כוחות הנפש האדירים, לעבור את התקופות הללו בשלמות, להישאר בתומו וביושרו, מבלי לשנות כמלוא נימא ממה שקיבל מאבותיו ורבותיו.

מי יתן לנו תמורתו של אדם כזה, המנוח שקיבל את יסוריו בדומיה, והיה בבחינת "דכא ושפל רוח", "לב נשבר ונדכה", ברם חמין ושמן שסכו לו אבותיו ורבותיו, ובפרט אמו הצדקנית ע"ה, עמדו לו בעת צרה וצוקה, לעמוד איתן בנסיונות הקשים והמרים, ולהתחזק בעבודת ה' במסירות נפש על כל צעד ושעל.

יהי רצון שיהא מליץ יושר לאלמנתו החשובה שעמדה לימינו בנאמנות מופלגת, ולבניו החשובים, וכל צאצאיו היקרים, וכן לאחיו היקרים כאו"א בשמו הטוב יבורך, שיזכו להמשיך את הדרך שהתווה להם.

ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים, בגן עדן. אכ"ר.

הרב נפתלי לוי שליט"א אחי המנוח*

האי עלנא כבי הילולא דמזיא

צר לי עליך אחי, צר לי.

איזו אבידה מיוחדת ונדירה איבדנו היום.

גדולתו של אחינו היתה באמונה ובטחון שהיו חדורים בקרבו, כל מאורעות החיים וסערותיהם לא השפיעו עליו. בכל עת כשהייתי מדבר איתו, הוא היה מספר לי מקרים ודברים שונים, כאשר המילים שבשגרה היו - 'הכל משמים', 'כך הקב"ה רוצה'.

החיד"א הקדוש (חומת אנך, שמואל א, יג, ז) מביא בשם חז"ל** בעת אשר עלה שלמה המלך על כס המלכות, הלך הוא לצורך זהב שיעשה עבורו טבעת נדירה ביופייה, ובקש ממנו, מלבד שתהא טבעת מלכות הדורה, יתר על כך, צריך שכל חכמתו של שלמה המלך תהא מתומצתת בו.

הצורך האומן שאל את שלמה המלך, כיצד אוכל במילים ספורות לתמצת את כל חכמתך הנשגבה על הטבעת? הלא הינך החכם מכל אדם, אותו מלך שלעתידי יחבר את ספר משלי, קהלת ושיר השירים?

אמר לו שלמה המלך, תחרוט שלשה מילים על הטבעת, ואלו יבטאו את כל חכמת:

המילים הם: "גם זה יעבור".

ובזה אשיב אל ליבי, דגם כאשר האדם נמצא בשיא הצלחתו וברום הפסגה, יכיר וידע כי בכל עת ורגע יכול הקב"ה להפוך את הכל, והאדם אינו יכול לבטוח בהצלחתו. כנאמר בתפילה, "משפיל גאים עדי ארץ, ומגביה שפלים עדי מרום".

ומאידך, גם כאשר נמצא האדם בתהום תחתיות ובשפל המדרגה, יבין בדעתו שהקב"ה יכול לסבב את הגלגל - "מקימי מעפר דל ומאשפות ירים אביון" (תהילים קיג, ז). והכל יכול להשתנות כרגע.

כך חי לו אחי זצ"ל את חייו, עם אמונה ובטחון שהיו מאומתים אצלו, בידעו שגם זה יעבור, ולכך כל מאורעות החיים לא יכלו לו.

* מתוך דברים שנאמרו בעת מסע הלוייה.

** וכ"כ בספרו חדרי בטן (חדר שני, אות לא), ובמגיה על ספר חדרי בטן כתב, שלא מצא מקור למאמר זה, והביא מהספר בן איש חי (ריש פרשת נצבים), שכתב בזה הלשון, "והנה ידוע המעשה באותו שעשה טבעת עליה גם זה יעבור, ואם הוא בצער, אז יראנה ויתנחם, ואם הוא בטובה יראנה ולא יבוא להתגאות בטובו ועושרו, כי יחשוב שגם זה יעבור ואין לו קיום".

צר לי עליך אחי, צר לי.

אחי חי את החיים באופן הברור, בידעו שהכל ארעי ביותר, והעיקר הוא התכלית של חיי הנצח.

הגמרא בעירובין (נד, א) אומרת: חטוף ואכול חטוף ושתה, כי העולם הזה שאנו הולכים ממנו דומה לבי הילולא - חתונה.

הסביר משל זה הגה"צ רבי דן סגל שליט"א, בשעת החתונה, באולם המפואר ביותר, כאשר האולם כולו גדוש באורחים, וקולות הצהלה והשמחה נשמעים ומתרוננים, לקול צלילי התזמורת המנגנת ומשמחת את האורחים. כאשר המאכלים המשובחים ביותר מוגשים כיד המלך, והכל זוהר ונוצץ.

אולם זמן קצר לאחר תום החתונה, בבת אחת הכל נעלם כלא היה. באולם כבים המאורות, ונותר הוא חשוך ושומם, האורחים הלכו איש איש לדרכו שלו, כאשר אי הסדר שולט בעירבוביא, והמראה אינו מלבב כלל.

מכל הסממנים החיצוניים לא נותר מאומה. אבל דבר אחד נשאר מהערב הזה, והוא העיקר - הקידושין. החתן והכלה יצאו מן החתונה מקודשים ונשואים זה לזה, ועוד בית מעון לשכינה הוקם בישראל.

כך הם חיי האדם, החי את שנותיו הקצובות לו בעולם התמורה, אוכל ושותה, שמח ועולז. חולפות להן השנים, האולם מתרוקן - וכלשון החכם מכל אדם (קהלת יב, ג), "ביום שיזועו שומרי הבית והתעותו אנשי החיל, ובטלו הטוחנות כי מיעטו וחשכו הרואות בארובות".

הדבר היחיד שנותר לאדם, הם אלו אותם המצוות והמעשים הטובים שסיגל לעצמו בחיי חיותו, ורק את הקדושה הזו הוא נוטל הוא עמו לעולם הבא.

כמאמר התנא באבות (ו, ט), "ולא עוד, אלא שבשעת פטירתו של אדם, אין מלוין לו לאדם, לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד".

כך חי לו אחי זצ"ל את חייו, שרק את המצוות והמעשים הטובים הוא יקח עמו, וזהו בלבד הדבר החשוב בחיי האדם.

אחי יצחק, אני מבקש ממך בשמי, ובשם משה ואהרן, סליחה ומחילה אם לא נהגנו בך בכבוד הראוי לך. אתה עולה כעת למעלה, ואבא ואמא עומדים ומקבלים אותך בזרועות פתוחות, הם שכל כך אהבו אותך.

ואנחנו מבקשים, שתהיה מליץ יושר עלי, ועל משה ואהרן וכל המשפחה. ובמיוחד על סימה והילדים.

ובלע המות לנצח, ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, ונאמר אמן.

דוד לוי בן המנוח*

שחולת אהבה אני

"מצאוני השומרים הסובבים בעיר.
הכוני...
פצועני... לא רק מכות בלבד.
נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות - אפילו את המגן הכי חזק של האדם נטלו מעלי.
מה אומרת על כך כנסת ישראל?
מה ניתן להשיב על מכות נוראיות כאלו?
"השבעתי אתכם בנות ירושלים, אם תמצאו את דודי מה תגידו לו?
שחולת אהבה אני!" (שה"ש ה, ז-ח)
איך מגיעים לפסגות כאלה? איך שייך?
אבא אתה לימדת אותנו את התשובה.
עם כל הקשיים והייסורים, אתה שהיית איש הברזל, שתמיד נשענו עליך.
כשהתחלת לסבול בתקופה האחרונה, מעולם, אבל מעולם לא השמעת מילה של טרוניא כלפי בורא עולם.
ולא די בכך - בכל לילה, קיבלת עליך את הייסורים שיהיו לכפרה.
לילות שלמים שתקת רק בכדי שלא להעיר את האחרים.
איזה זהירות בכבוד הזולת שלא להפריע לאיש.
אמרתי לך ביום חמישי האחרון לפני ההתקף לב- שאני גאה שאתה אבא שלנו.
איזה לימוד של קבלת ייסורים באהבה.
אני בטוח שזה לא ימוש מאיתנו כל החיים.
והדרגות של הקדושה הנוראה הזו יעמדו עד סוף הדורות.
בפרשת השבוע שעבר (פרשת בהעלותך) אנחנו למדים על אהרן הכהן, שגילם את כח הויתור, 'וראך ושמח בליבו' (שמות ד, יד).

* בעת הלוויה.

אבא אתה ויתרת, והיה בך את כח הויתור, בלי לפרט, אבל ויתרת על דברים שאנשים אחרים לא מחשיבים זאת כמובן מאליו.

איזה כיבוד אב ואם שעשית, לא חסת על כבודך, למרות שסבלת על כך רדיפות, נלחמת כאריה ללא חת, על כבודם של אביך ואמך.

נשאת ונתת באמונה - לא לקחת תיק מבלי שחשבת שאתה יכול לעזור בתיק זה, ומשום כך היתה לך סיעתא דשמיא ואחוזי הצלחה גבוהים.

אהבת תורה כפשוטו והנחלת בנו את זה, כל ספר חדש שראית פתחת ועיינת.

היית יושב ימים שלמים בספריות ולמדת.

יש לנו בבית פנקסים שלמים שלך, עם ציונים למאמרים תורניים בקבצים שונים.

בתפילה היה נשמת חיך, שלא לדבר בעת התפילה, היית מקפיד על כך, וגוער במדברים*.

ובהזדמנות זו אני מבקש מכל מוקירי זכרו של אבא, שיקבלו על עצמם בשבוע הקרוב שלא לדבר בעת התפילה.

יש עוד דברים רבים שכבודך שלא יודעו.

זכית אבא ויצאה נשמתך בטהרה, עם שיר השירים, נשמת, וידוי ואדון עולם.

היו עשרה אנשים לידך בעת צאת נשמתך בטהרה, מזוכך ונקי.

שתעלה לרוכב ערבות ולמקום הצפון לצדיקים, ותהיה מליץ יושר על אמא היקרה, שההתמסרות שהתמסרה למענך לא ניתנת לתיאור ולא נתפסת במילים, שתהיה בריאה ושיהיו שמחות בלב שמח.

אני רוצה להודות לדודי היקרים הן מצד האבא, והן מצד האמא שתהיה בריאה, שכולם נרתמו למענו, כל אחד כמיטב יכולתו.

בנוסף אני רוצה להודות להרב זאב שכטר, על כל העזרה והמאמץ ימים כלילות שעשה למען אבא.

ברצוני להודות לאחי ר' שמואל זאב ולגיסתי, על מה שטרחו למען אבא, שהכיר להם טובה על כך בפירוש.

ולאחי ר' שלמה.

ומי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די!

ובלע המות לנצח, ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה, ח), ונאמר אמון.

* נאמר בשו"ע (או"ח קכד, ז), "לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפילה, ואם שח, הוא חוטא וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו".

שלמה לוי
בן המנוח*

בקשת מחילה

חז"ל אומרים [ירושלמי פאה א, א, דברים רבה, פרשה ו' פיסקא ב'], כי כיבוד אב זהו מצוה מהחמורות שבחמורות.

אבא, אנחנו מבקשים ממך בשמנו ובשם כל המשפחה, סליחה ומחילה, אם לא נהגנו בכבודך כראוי, ובוודאי שלא כיבדנו כראוי למצוה חמורה זו.

* בעת מסע הלוויה.

הרב זאב לוי שליט"א

אחיין המנוח*

את אשר יאהב ה' יזכיר

בחלום הכי שחור שלי לא חלמתי, שאני יצטרך לעמוד להספיד את דודי הגדול...

אין מלין לו לאדם כסף וזהב, אלא תורה ומעשים טובים (אבות ו, ט).

זכורני בבחרותי שנפגשנו בבית מו' זקנתי מרת יסכה ע"ה, יצא לי לדבר אתו בסוגית שליחות במעשה מצוה, וכדרכו היה מתעקש להבין הכל עד הסוף לעומק, הגם שזה לא היה עיקר סוגיתו אז, אבל מ"מ אין דבר כזה לדבר בערך, וזה היה דרכו בכל הדברים, אמת קנה ואל תמכור, להתייגע בהכל ולהבין כל דבר לאשורו בלא שטחיות, וכן ענין משאו ומתנו באמונה, ושורש אחד לשניהם והוא האמת.

ובענין היסורים כתוב בגמ' קידושין (מ, ב), "אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: למה צדיקים נמשלים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו - כולו עומד במקום טהרה, כך הקדוש ברוך הוא מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה, כדי שיירשו העולם הבא, שנאמר, והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד".

ובשל"ה הקדוש בפרשתינו שקראנו השבוע פרשת בהעלותך (דרך חיים תוכחת מוסר, אות יח) כתב על הפסוק 'והעם לא נסע עד האסף מרים' (במדבר יב, טו). וחלקו לה כבוד, יש ללמוד מכאן, מי שרואה תלמיד חכם או צדיק מוכה ומעונה ומדולדל, ינהג בו כבוד ביותר, 'כי את אשר יאהב ה' יזכיר' (משלי ג, יב). ולא כמו שיש בדורות הללו בעונותינו הרבים. תלמיד חכם שהוא עני ודל, הוא שפל בעיני הבריות, ואוי להם מעלבונה של תורה, והירא דבר ה' ינהג בו כבוד ונזר ועטרה.

עוד כתב בשל"ה (שם, אות יא) 'אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות' (שם ח, ב). כתיב (משלי כ, כז) 'נר [ה'] נשמת אדם', צריך לראות תמיד שתהא נשמתו מאירה מתורה וממצות. וגוף אדם הוא כצורת מנורה, כי במנורה היו שלש בליטות של קנים יוצאות, ושל מעלה קטנה משל תחתיה. כן האדם: בליטת הרגלים, ובליטת הידים, ובליטת האזנים. והגוף שבו הלב, הוא גוף המנורה. וגבהו של מנורה ח"י טפחים, דהיינו שלש אמות כשיעור אדם בינוני, כמו שכתבו התוספות במסכת שבת פרק המצניע (צב, א ד"ה אישתכח). והמנורה צריכה להיות 'מקשה' (במדבר ח, ד), דהיינו חיבור אחת, מורה על החיבור, 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח). 'עד ירכה עד פרחו' (במדבר שם), מגדול ועד קטן.

ובזה יובן מה שנאמר (שם שם, ג), 'ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה' וגו', פירש

* בבית הלוויות

רש"י, להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. וקשה, מה שבח הוא זה שלא עבר על ציווי של הקדוש ברוך הוא, פשיטא, או למה מגיד דוקא במצוה זו. אלא לא שינה מסוד הכוונה דמנורה, המורה על האחדות והשלום, וכן היתה מדתו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום (אבות א, יב).

והיה נראה לי לומר, על פי דברי השל"ה הק', דהמנורה קאי על גוף האדם, שמלמד שלא שינה, היינו, שכל גוף האדם היה שלם ומזוכך כולו בקדושה ובטהרה, ובעשיית רצונו ית', וזה מה שהיה אצל דודנו זצ"ל, שכל גופו נזדכך בטהרה וכל כולו וגופו היה רק ירא"ש לעשות רצון ה' יתברך.

יה"ר שיבלע המות לנצח, ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים, ונאמר אמון.

הרב דב דומב שליט"א
אב"ד בית הדין הרבני בתל אביב לשעבר,
ורב בית הכנסת 'בית יהודה'

אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש*

בגמ' במסכת שבת (קנג, א), מובאת הוראתו של רב לרב שמואל בר שילת בנוגע להספדו אחר מיתתו, "אחים בהספידא, דהתם קאימנא". היינו, "בשעת מיתתי, התאמץ בהספד שלי, שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויבכו: דהתם קאימנא, בשעת הספד ואשמע איך תתחמם", (רש"י).

שמעתי מהגה"צ הגר"ש שבדרון זצ"ל שהעיר בזה, דיש להבין, כי בעוד שאת אמירתו של רב כיצד יהיה סדר המספד הביאו בגמ', אולם תוכן ההספד אינו מופיע כלל.

ניתן לבאר מה היה תוכן המספד של רב, ובהקדם דברי החתם סופר (הובא בחת"ס עה"ת, הפטרת פ' ויחי), הנה, בצוואתו של דוד המלך ע"ה את שלמה בנו, קודם פטירתו אומר נעים זמירות ישראל (מלכים א, ב, א-ג):

"ויקרבו ימי דוד למות, ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל הארץ, וחזקת והיית לאיש: ושמרת את משמרת ה' אלוקיך ללכת בדרכיו לשמר חקתי מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה, למען תשכיל את כל אשר תעשה וגו'".

שואל החת"ס, התיינח הציווי של 'וחזקת והיית לאיש', המזרזו ומצווהו על קיום התורה ומצוותיה, זוהי הצוואה הגדולה ביותר. אולם מהי פשר הפתיחה, "ויצו את שלמה בנו, אנכי הלך בדרך כל הארץ", דמשמעות הכתוב היא שהחל דוד באמירת הצוואה, באומרו **'אנכי הולך בדרך כל הארץ'**, והלא אין בדבר בפשוטו כל צוואה או ציווי, אלא זוהי הסיבה לצוואה, שמכיוון והינו הולך בדרך כל הארץ, על כן מזרזו ומחזקו.

מבאר החת"ס, דאנו יודעים את דברי חז"ל, על הפסוק (זכריה, ג, ז) "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", דהמלאכים נחשבים כעומדים ביחס לבני אדם המהלכים. אכן כל מה שאדם נחשב כהולך, זהו רק בחיי חיותו, אמנם אחר שנסתלק לבית עולמו, שוב נחשב הוא מפסיק להיות 'הולך'.

כלומר, שלאחר שתופרד הנשמה מהגוף, נחשב האדם כעומד והינו במצב ששוב אינו יכול להוסיף זכויות, דכתיב (תהילים פ"ח, ו') במתים חפשי, ואמרו חז"ל (שבת ל, א) כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות.

* מתוך דברים שנאמרו ביום השלושים ובתוך השבעה.

"אבל יש אופן שגם לאחר מותו הולך הוא, כי ברא מזכה אבא (סנהדרין קד, א) וכו', ויש לאב חלק במעשה הבן, הולך מעלה מעלה בקודש, ויש לו מהלכין בין העומדים האלה בעוה"ב".

"וזהו שאמר, ויצו את שלמה בנו לאמר אנכי הולך, שישתדל שיאמרו עליו גם לאחר מיתתו, כי הולך עודנה בדרך כל הארץ אשר בחיים חיותם, ע"י וחזקת והיית לאיש וגו' ושמרת וגו', עי"ז יהיה הולך ובא ממדרגה למדרגה".

משום כך מצווה דוד את שלמה בנו קודם מיתתו, דאם 'וחזקת והיית לאיש', שאם אתה תהיה מהלך באורחות מישרים, אזי גם אני אוכל להמשיך וללכת - 'אנכי הולך בדרך כל הארץ', דאימתי אמשיך ללכת בשמי רום, אם תקיים את התורה ותשמור מצוותיה, אזי גם אני אמשיך ללכת בעולם הבא, כיון דברא כרעיה דאבוא (עירובין ע, ב).

ידוע הסיפור עם הגאון מוילנא, שנשק את ציציותיו קודם פטירתו מתוך בכי, ואמר, כי כאן בעוה"ז ניתן בפרוטות לקיים מצוות, מה שלא שייך לקיים בעוה"ב, בעד כל הון שבעולם. מעשה זה מחייב לייקר את הזמן כאן להמשיך ללכת, לעלות ולהתעלות.

ולפי זה יתכן לבאר, מה היה תמצית הספדו של רב, 'אחים בהספידא - התם קאימנא', דזהו עיקר ההספד לעורר את הקהל לשמירת התורה והמצוות, כאשר תאמר 'התם קאימנא', שם בעולם הבא, אני בבחינת 'עומד', אין לי כל אפשרות לעלות ולהתעלות במצוות. וכאן הוא הזמן שניתן לנצל להוסיף וללכת. ולכך כאשר ידעו השומעים, כי האפשרות היחידה להלך היא בעוה"ז, ורק באמצעות הליכה זו יגיע האדם השמימה.

וזהו ההספד הגדול ביותר - 'התם קאימנא', שם אני עומד, ובזה נגמר הכל, כדאי להתחמם בידיעה זו, על מנת שימשיכו שומעי המספד להמשיך לנצל את רגעי החיים וללכת בעבודת ה'.

אומר החת"ס, דכאשר הילדים ממשיכים להלך בדרך האבות, אזי - אנכי הולך בדרך כל הארץ', האב ממשיך ללכת למעלה, אולם זהו מותנה בכך ש'וחזקת והיית לאיש'.

כאשר הילדים ממשיכים את הדרך של האבא, בישרות, בתמימות, בעשיית חסד, זהו הרגלים של האבא שעמים גם בשמים ממשיך הוא ללכת.

אתמול בלימוד פרקי אבות (ו, ט) למדנו:

"אמר רבי יוסי בן קיסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום, אמר לי רבי מאיזה מקום אתה, אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו, בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה, לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם, לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד".

משיב לו רבי יוסי בן קיסמא, כי אין ברצונו לקבל את אותם אלפי דינרי כסף וזהב, מכיוון שבאיזהו שלב יגיע לעוה"ב ליתן דין וחשבון, ואם מה יגיע לשם, עם אותם כסף וזהב, ולכך מעדיף הוא את התורה ומעשים טובים.

וצריך ביאור, דאטו אותו הלך התנה את נתינת הכסף בכך שלא יקיים תורה ומצוות, אדרבא נותן לו את הממון על מנת שיוכל להגות בתורה, ללמוד וללמד, להקים עולה של תורה באותו כסף וזהב. ואין מונע בעדו מלעסוק בתורה, ואם כן מהי תשובתו של רבי יוסי.

והנה, רבי היה העשיר הגדול ביותר (ע"ז יא, א) ובשעת פטירתו הרים י' אצבעותיו למרום, ואמר שלא נהנה מהם במאומה (כתובות קד, א). ואם כן, מהי הסתירה בין נתינת הממון לעוה"ב.

ניתן לבאר על פי דרכו של החת"ס (ב"מ עא, א), שמוסיף ומקשה, על דברי המשנה, "לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם, לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד".

ויש להבין, כלום היה הוא אמינא, שאדם יטול את צרור כספו, להתייצב עימו לפני ב"ד של מעלה, וכלום שם זוהי מטבע העוברת לסוחר?

אומר החת"ס, כי ישנן ב' סוגי צדקות, אדם הבונה בניינים רמי מעלה, הגם שיש בזה חסד גדול, מכל מקום היות ונעשה הדבר על מנת לקבל על כך כבוד ותהילה, כספים אלו אינם מלווים אותו בעת פטירתו.

אולם כסף וצדקה שנידב בסתר, בלא פירסום וידיעה, אלא למען מצות הצדקה, זהו הכסף המלווה את האדם בהתייצבו לדין ולמשפט שמים.

ר' יצחק ז"ל עשה הרבה חסד עם אנשים בלא שידעו על כך, כגון שנתן עצות טובות לאנשים.

מביא החפץ חיים בספרו 'אהבת חסד' (פי"ד בהג"ה) את דברי השל"ה, שבשונה מהתפיסה הרווחת כי האדם מגיע כהרף עין בעת יציאת נשמתו למעלה. אין זה כך, אלא ישנו מרחק של חמש מאות שנה בין הארץ לרקיע (חגיגה יג, א), ואם עושה האדם חסדים ומצוות, דברים אלו מלווים אותו בעת הליכתו, ומגנים עליו מאותן הכיתות של מלאכי חבלה.

אולם אם היתה נתינת הצדקה שלא לשמה ולשם כבוד, כבר פסק הרמ"א (יו"ד רמט, יג) כי צדקה שלא לשמה על מנת להתפאר, לא די שלא מקבל האדם על כך שכר, אלא עוד מענישין אותו עליה.

הביאור בזה, דהלא כתיב (משלי יט, יז), "מלווה ה' חונן דל", כביכול אדם שנותן צדקה הינו מלווה של הקב"ה, ואולם אם עושה זאת על מנת לקבל כבוד, אזי הוא מלווה את הקב"ה עם הכבוד שלו, האם זאת נחשב כמלווה להקב"ה.

המקור לכך שאדם העושה שלא לשמה, אין זה מתקבל לפני הקב"ה, הינו מהמעשה עם בתו של נקדימון בן גוריון, ששאלה רבי יוחנן בן זכאי בשעת החורבן בעת ראותו את

מצבה החומרי שהיה בשפל המדרגה, מדוע לא הגן על בית אביו, זכות הצדקה הרב שנדבו לעניים. ומתרת הגמ' (כתובות סז, א), שמאחר והיה זה לשם כבוד, לא עמדה להם זכות זו להגן מן הפורענות. (א.ה. עיין בזה בקוב"ש כתובות אות רכד).

ועל כך משיב רבי יוסי בן קיסמא לאותו הלך, דכאשר אני לומד ועוסק בין החכמים, בבחינת בתוך עמי אנכי יושבת, זהו דבר שיכול ללוות אותי לעמוד במשפט של מעלה. אולם תורה שאני יעסוק בהגדלת והאדרת שמי ע"י ריבוי הכסף והזהב, תורה זו לא תעמוד לי כיאות להגן בעדי לעתיד.

מי שהכיר את ר' יצחק, ידע כמה עסק בהצנע לכת בדברים טובים שעשה בלא תהילה ופרסום. כשהייתי צריך לבקש בעבור אנשים שלא היה להם כסף, לא היתה שום בעיה לפנות לר' יצחק.

אשה אחת התקשרה אלי, שייצג אותה ולא רצה ליטול ממנה כסף. ושאלה הלא חייבת היא לו את דמי הייצוג. השבתי לה, דמאחר ואמר לה שאין ברצונו לקבל ממך את התשלום, יכולה את להשאיר את הכסף אצלך ולעשות בו כרצונך.

הנפטר, היה אדם ישר וירא שמים.

דברים אלו מלווים את האדם, והגם שאף על מעשה הנעשה בפרסום, גם על כך מקבל שכר, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וכידוע מדברי תשובות הרשב"א (ח"א סי' תקפ"א, הובא ברמ"א יו"ד רמט, יג) שאדם הנותן צדקה, אפשר לכתוב את שמו ומפרסמין עושי מצוה. אולם מה שמלווה את האדם זהו מה שעשה בסתר ובהצנע לכת.

שיהיה מליץ יושר על כולנו ועל כל המשפחה, ובלע המות לנצח.

הרב שלמה זלצמן שליט"א, רב היישוב נוה ירק

מה הבריות אומרות עליו*

ברשות בני המשפחה החשובה והידידים, שנאספו ובאו כאן לכבודו ולזכרו של ידידינו היקר נבדל לחיים ארוכים, ר' יצחק שצריך כעת להוסיף את המילים 'זכרונו לברכה'.

הרב דיבר מקודם, על דברי הגמ' - 'אחים בהספידא - דהתם קאימנא', למעשה המושג של הספד, כתוב רבות בחז"ל, ומצינו בגמ' בשבת (קה, ב):

"א"ר יהודה אמר רב, כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, שנאמר (יהושע כד, ל) ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש, מלמד שרגש עליהן הר להורגן".

ויש להבין, מהו עומק העניין של ההספד, ובהקדם לשון השו"ע (שדמ, א), "מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו".

ומוסיף השו"ע: "ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי, אלא מזכירין מידות טובות שבו, ומוסיפין בהם קצת, רק שלא יפליג וכו', וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת".

חזינו, שצריך למצוא את האזון, מחד מצוה גדולה להספיד כראוי. ומאידך, לא יפליג יותר מדאי.

ויש להבין, אחר שעלה הנפטר השמימה לעולם האמת, מה מוסיף לנפטר למעלה, מה שמדברים עליו בעולם הזה.

אמנם**, מצינו נוראות מזה במדרש (קה"ר יב, א, יג):

"שבשעה שאדם נפטר מן העולם, הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת, ראו מה הבריות אומרות עליו, כשר היה, ירא שמים היה פלוני זה, מיד מיטתו פורחת באויר".

מבואר אם כן, כי מה שאומרים כאן למטה, משפיע הדבר על מצבו של הנפטר למעלה. וכפי שמצינו בגמ' (חגיגה טו, ב), שרבה בר שילא פגש את אליהו הנביא, ושאלו מה עושה הקב"ה כעת בשמי מרומים, השיב לו אליהו, "קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו

* הספד ביום השלושים.

** ויסוד הדברים הובא בספרים.

רבנן, ומפומיה דר"מ לא קאמר, א"ל אמאי, משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר, [היינו, שאין הקב"ה אומר דברי תורה משמו של ר"מ, מאחר שלמד תורה מאחר שיצא לתרבות רעה] א"ל אמאי, ר"מ רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, א"ל השתא קאמר מאיר בני אומר.

כמובן שאין לנו שייכות לדרגתו של ר"מ, שהיה לו הוראת היתר ללמוד תורה מאחר, אולם ראינו שעל אף שבשמים לא אמרו מאמרים מפיו של ר"מ משום כך, וברגע שהצדיקו למטה את הסיבה מדוע למד תורה מפיו של אחר, התחיל הקב"ה מיד לומר דברי תורה משמו של ר"מ.

מעתה יבואר היטב, מהו המושג של 'אחים בהספידא' - דהתם קאימנא, כאשר מתעוררים בהספד, לקחת את הנקודה הטובה מהאדם היקר והאהוב על הכל - ר' יצחק ז"ל, מלבד זאת, עצם השבחים הינם טובים לנפטר, לעזור לו ולהשפיע עליו רחמים ממעל.

קשה לדבר, הייתה לנו היכרות ארוכת שנים, כאשר דוד המלך מקונן על יהונתן שהיה רעו אהובו, אומר במילים הללו (שמואל א, ב, כו): "צר לי עליך אחי נעמת לי מאוד", נעמת לי מאוד, ישנם בני אדם שנעים לעמוד לידם, ר' יצחק בשנותיו הטובות, הכרנו לפני עשרות בשנים, היו פה מעט מאוד בתי כנסיות באיזור, ואחד הכיר את השני, היה פשוט נעים לעמוד לידו, היה מה לשמוע ממנו.

השבוע קראנו בהפטרה (מיכה ו, ח), "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוך", אני חושב שזהו המשפט שאפיין אותו, 'עשות משפט', כאשר לקח דיני תורה עשה זאת עם כל הרצינות, ובאותם ימים לא היה את מאגרי המידע, היה יושב מבוקר עד ערב בספריות, עבודתו בדיני תורה לא היתה על מנת לצאת ידי חובה, אלא לקח זאת עם כל הערנסקייט [הרצינות] לעומק, בראשו החזק בירר כל דבר, וחשב כיצד לכתוב ומה לומר.

ומצד שני, סיפר לי אברך ת"ח מהאיזור, כי ר' יצחק ייצג אותו בעבר, וכאשר הזדמן אותו אברך לדין תורה נוסף, ר' יצחק נכנס לעובי הקורה, ואמר לו שהוא יוצא מזה, מאחר ואינו יכול לייצג אותו בתיק זה כראוי, והפנה אותו לעו"ד אחר שיעזור לו.

זה בא מישרות, אם אומרים את הבחינה של 'מה הבריות אומרות עליו', אזי שמעתי מרבים שדיברו על ישרותו, ודיינים גם ראו את זה, כאשר הדברים היו דברים היוצאים מן הלב, גם נכנסים אל הלב.

אחד ממעלותיו הייתה הכבוד לת"ח, הן בפניהם והן שלא בפניהם. היה אברך מהאיזור שהיו לו כמה לירות, ובא לחתום תצהיר לפניו, וכאשר רצה לשלם לו על כך, סירב לקחת, הגם שידע שיש לו לשלם, ואף על פי כן לא היה מוכן לקחת ממנו, זהו הבחינה של הטוב לב.

המשנה באבות (פ"ב מ"ט) מונה רשימה של דברים שידבק בהם האדם:

"אמר להם, צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי יוסי אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר לב טוב, אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם".

מסבירים המפרשים, שכאשר יש לאדם את הלב הטוב, ממילא יש לו עין טובה, הוא חבר טוב ושכן טוב, היות והלב הוא המניע לכל האיברים, כשיש לאדם את הלב הטוב, קיבל הוא מפתח לכל הדברים הטובים.

אני רוצה לומר, זהו לא סוד שבתקופה האחרונה היה מסובל ביסורים, אבל התרגשתי מאד בימי השבעה כאשר סיפרו, שהיה אומר בלילה את הפסוק (תהילים כה, יח): "ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי".

בענין של קבלת יסורים, מצינו בגמ' בב"מ (פג, ב) שרבי אלעזר ברבי שמעון, התמנה ע"י השלטון, ועל ידו נהרג אדם שעבר עבירות חמורות, והגם שהראו משמים שהינו צדיק וישר, אף על פי כן לא נחה דעתו, עד שקיבל על עצמו את הייסורים, ואחר פטירתו היה מונח בעלייה, כאשר גופו שלם, עד שנודע הדבר וקברוהו.

לאחר פטירתו, רבינו הקדוש שלח לדבר באשתו נכבדות (שם, פד, ב), שלחה לו, "כלי שנתשמש בו קודש ישתמש בו חול", [שנתשמש בו קודש - ראב"ש, ישתמש בו חול - רבי הקדוש], והשיב רבי, הגם שבתורה גדול הוא ממני, אולם במעשים טובים יתכן שאני משתווה לו, ענתה לו על כך, בתורה אינני יודעת מי גדול ממני, אולם במעשים טובים גדול הוא ממך, מאחר וקיבל עליו רבי אלעזר ברבי שמעון את היסורים.

ומבארים הספרים, שהשתמשה בביטוי, 'כלי שנתשמש בו קודש', וזהו מחמת מעלת היסורים שהיה לרבי אלעזר ברבי שמעון, והגמ' מספרת שם, שמכח זה קיבל על עצמו רבי את היסורים.

וכמובן שאין כאן השוואה לראשונים כמלאכים, שאם הינם כמלאכים אנו כבני אדם, ואם הינם כבני אדם אז אנו כחמורים (שבת קיב, ב), אולם זה בא להורות מהי מעלת היסורים, אדם שהסתובב בינינו וסבל יסורים, ואמר את הפסוק הזה.

יותר מכך, בימי האחרונים, הקריאה לו אשתו שתחי', את הפסוק הזה, והמדדים השתנו מאוד, הדבר מראה על יראת שמים, ועל כוחות נפש, כאשר אדם אומר מילות פסוק אלו, זו קבלת יסורים, זה דרגה, כי את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג, יב), וצריך לקחת מהדברים הטובים.

אני לא רוצה להאריך, אולם נקודה קטנה בפרשת השבוע פרשת פנחס מובא (במדבר כה, יא), "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, השיב את חמתי מעל בני ישראל וגו' הנני נותן לו את בריתי שלום". ופירש רש"י, "לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת אלילים, והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן".

וצריך ביאור, דאם עשה את המעשה הראוי והנכון, מה לנו מה היה שורשיו, ואם המעשה זה מעשה אינו הגון, מה לי בכך שמתייחס הוא אחר אהרן.

אמנם, ישנם אנשים שהקנאות הינה מטבעם, ומצאו את ההזדמנות והמקום להוציא מן הכח אל הפועל, את כח הקנאות המוטבע בהם.

אולם אם נדע שהאדם בטבעו כלל אינו קנאי, והדבר רחוק ממנו כרחוק מזרח ממערב, ומה שעשה את מעשה זה, לפי שפעמים (תהילים קיט, קכו), 'עת לעשות לה'

הפרו תורתך, בא הכתוב וייחסו אחר אהרן, שהינו מיוחס אחר אהרן הכהן - אוהב שלום ורודף שלום, והקנאות לא היתה כלל במנטאליות שלו, ומכל מקום עשה זאת כנגד הטבע, הגם שבדרך כלל הלך בדרכו של סביו, מכל מקום פעמים ועת לעשות לה'.

דבר זה מגיע מיראת שמים, צדיקים ליבם ברשותם (ב"ר לד, י), "אבל הצדיקים לבן ברשותן, (שמואל א, א, יג) "וחנה היא מדברת על לבה", (שמואל א, כז, א) ויאמר דוד אל לבו, (דניאל א, ח) וישם דניאל אל לבו".

לעומת זאת הרשעים הינם ברשות לבם, כדברי המדרש (שם), "הרשעים הן ברשות לבן, (תהילים יד, א) אמר נבל בלבו, (בראשית כז, מא) ויאמר עשו בלבו, (מלכים א יב, כו) ויאמר ירבעם בלבו, (אסתר ו, ו) ויאמר המן בלבו".

נמצינו למדים, שעבודת האדם הינה לעבוד על המידות, כדברי הרבי רבי אלימלך (צעטיל קטן, סעיף ט"ז), "האדם לא נברא בעולמו, אלא לשבר את הטבע, לכן יזרז את עצמו לתקן מידותיו".

וזהו גם עניין ההספד, אחים בהספידא דהתם קאימנא, לחמם את הקהל בהספד, להתעורר, לעבוד על לב טוב, עין טובה, שזה היה המהות של האדם הזה, שהיה לב טוב, מפרגן, והכל בהצנע לכת.

אני רוצה לסיים בסיפור, על רבי יששכר דוב מבעלזא זי"ע, שכאשר עלה על כס האדמורו"ת, היתה לו רשימה קבועה של נצרכים שאביו תמך בהם, ואף הוא המשיך לתמוך בהם, מלבד אדם אחד שהוציא אותו מן הרשימה, ולפלא הרואים ביאר את דבריו, דכל הרשימה הינם אנשים נזקקים, מלבד אותו אדם שאינו נזקק כלל, אולם מה שאבי תמך בו, היה זה משום שהיה מהאנשים שנלחמו כנגדו, ובתור שבירת המידות היה תומך בו, ואם כן אצל אבי היה זה עניין שבירת המידות, אולם כנגדי אינו נלחם, ואם כן לא שייך כאן שבירת הטבע, ומאחר ואינו נזקק כלל, אם כן אין טעם לתמוך בו, רואים את גדלות של אותם האנשים.

ידועה הדרכתו של מרן הרב שטיינמן, שהנהגת הבית צריכה להיות, לוותר, לוותר ולוותר.

כמה צריך לעבוד על העניין הזה של שבירת המידות.

כאשר נמצאים אנו בהספדו של ידידנו ר' יצחק ז"ל, בוודאי ובוודאי שכל אחד ימצא את הנקודות שראה אצלו, ויקח את זה להתחזק בדברים אלו שצינו בו.

הגמ' בתענית (ה, ב) אומרת, שיעקב אבינו לא מת, ושואלת הגמ', וכי סתם חנטו ספדו וקברו אותו. אלא אומרת הגמ', מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

הוא השאיר אחריו ילדים יקרים, שבמסירות נפש טיפלו בו וכבדו אותו, והקים משפחה לתפארת יחד עם רעייתו שתבדל לחיים ארוכים, משפחה שהתמסרה אליו בלב ובנפש, עם כל המשפחה מסביב, כולם היו מסורים אליו, כל הידידים שכל כך אהבו אותו, וכעת הוא נמצא בינינו, ובוודאי ממרומים ימליץ טוב על כל המשפחה היקרה, שהקב"ה יתן להם את הכח להמשיך הלאה. על כל ידידיו, על כל מכריו שימליץ טוב, שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, שנשמע ונתבשר בבשורות טובות.

הרב ישראל מאיר שושן שליט"א, מגיד מישרים

דובר אמות בלבנו*

"טוב ללכת אל בית אבל, מלכת אל בית משתה וכו', והחי יתן אל ליבו" (קהלת ז, ב).

והחי... קול דמי ר' יצחק צועקים אלינו מן האדמה!

רבותי!

והחי יתן אל ליבו.

הוא כבר שם בעולם האמת, רואה שכאן מטיילים אנשים. אמר לי אמש אדם, פעמים ורואים אדם ברחוב החולה במחלת האלצהיימר ל"ע, שאינו יודע מי הוא, ולמי הוא שייך, ונצרך הוא מלווה על כל צעד ושעל.

כמו כן, יש ואדם מטייל בעולם שבעים שנה, והינו בבחינת חולה אלצהיימר, שאינו יודע למי הוא שייך, ומה הוא צריך לעשות, משקיע שעות בכסף... ואת עיקר החיים שוכח, שנמצא הוא בעולם רק כדי לסגל לעצמו תורה ומצוות.

מגיעה כזו פטירה של אדם שהסתובב כאן בשכונה, זה לא היה שגרתי לראות את ר' יצחק, למרות שנבל"ח אנו גרים שנים רבות בשכונתו.

רבי גדליה אייזמן זצ"ל הגדיר בשיבה, 'אל תהיה מהמוזנחים', כמו כולם, עדר, אלא צריך להיות אדם שחושב.

היה אדם עם עומק, בחן כל דבר לעומקו, לא שגרתי, הוא חי את החיים בעיון, תפש כל נושא ברצינות, היה לו מה לומר, היתה בו איזו אמת פנימית, וכל נושא הפריע לו, ולא היה אכפת לו מה הבריות.

האיסור לדבר באמצע התפילה (או"ח קכד, ז)** היה אש אצלו.

העונג שבת אצלו היה, שברוך ה' היום לא דיברו בבית הכנסת בעת התפילה.

שאלו פעם רבי חיים ברים זצ"ל, שהסתובב אצל החזון איש ועוד מגדולי ישראל, היאך היה נראה הדור הקודם ביחס לדור של היום. השיב, שבין המזרח של הדור הקודם והמזרח של היום ישנו הבדל של שמים וארץ, ירידת הדורות ביחס לחזון איש, הגרי"ז וגדולי האדמו"רים.

* הספד ביום השלושים.

** וז"ל השו"ע, "לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו". ועיין עוד שם, סעיף ד'.

אולם לעומת זאת, הבינונים של הדור הזה, עולים על הבינונים של הדור הקודם, ואכשר דרא.

בדור הקודם, היה נפוץ השיחה בתפילה ובקדיש, היום הדבר משתפר ב"ה.

הנפטר ע"ה חי מול אמת.

'אחים בהספידא דהתם קאימנא' (שבת קנג, א) - הנפטר נמצא כעת יחד עימנו, ומגיע מעולם האמת.

חשבתי שהולם אותו מעין הבחינה האמורה בתהילים (טו, א-ב), "מזמור לדוד, ה' מי יגור באהלך, מי ישכון בהר קדשך: הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו".

היה אחד בפה ואחד בלב, פיו וליבו שווין, עד כמה שבדור השקר, עליו ראו איזו נקודת אמת. אני מדבר כאחד השכנים, ראינו אותו דובר אמת בלבבו, לא הרגיש מחויבות לסממנים חיצוניים, הולך תמים, פועל צדק ודובר אמת בלבבו.

אמרו לי הבנים, כי התקשר פעם לשכור צימר בירושלים ולא ענו, המשיך והתקשר לצימר אחר וסגר עממה, לאחר מכן חזרו אליו מהצימר הראשון עם הצעת מחיר פחותה, ולא הסכים לבטל את עסקת השכירות, בלא להתבונן על הוזלת המחיר.

ישרות,

לא מעלה ולא מוריד המחיר.

העילוי נשמה הכי גדול, זה ללכת בדרכיו של נפטר, להיות אמיתי.. להיות אמיתי..

ישנו מעשה נורא, הגאון מוילנא נפטר בסוכות בי"ט תשרי, נערכה לו לווייה גדולה, ומאחר ובאותה העת לא היו אמצעי תחבורה ראויים, כל התלמידים נשארו באותה העיר, ורבי חיים וולוז'ינר גדול תלמידי הגר"א עימם, הגיע יום שמחת תורה, התחילו מעריב של ליל התקדש החג, בקושי אמרו 'אתה הראית'.

רבי חיים וולוז'ינר גדול תלמידי הגאון, ראה שהציבור שבור, אינו מסוגל לשיר ולרקוד.

נעמד על כסא וקרא בקול גדול, 'איפה הרב'ה'?

חלק מהתלמידים לא החזיקו מעמד ופרצו בבכי,

יום טוב - אסור לבכות!

תגידו לי איפה הרב'ה'?

התחיל קורא בקול גדול, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה (ברכות יז, א). הרב'ה נמצא עכשיו בגן עדן מול כסא הכבוד.

רבי חיים לא מוותר, ומה עושה כעת הרב'ה'?

אומר רבי חיים מוולאז'ין המקובל האלוקי בעל הנפש החיים שנהירין לו שבילי דרקייעא כשבילא דוואלוז'ין. עומד הגאון כעת לפני כסא הכבוד ומתפלל, מבקש ומתחנן, ריבונו של עולם אני מוותר על כל הגן עדן שלי... כל הגן עדן... שבעים וחמש שנות יגיעת התורה בקדושה וטהרה בלא היסח הדעת, אין לנו בכלל מושגים, ואומר, אני מוותר על הכל, בלבד שתוריד אותי שוב לעולם הזה, על מנת שאזכה ללמוד עמוד גמרא אחד.

משיבים לו, רבי אליהו אין על מה לדבר, זה לא שיך.

אני מוותר על כל הגן עדן, חוזר וטוען, אני מוכן לרדת כנחום איש גמזו בלא ידיים ובלא רגליים, על מנת לזכות ללמוד משנה אחת... אני מוכן לשלם על כך את כל הגן עדן... ונענה בשלילה.

הוא לא מתייאש, אני מוכן על אמן יהא שמיה רבא אחד, לוותר על כל הגן עדן.

- מען קען נישט (אי אפשר).

אמר רבי חיים מוולאז'ין אתם שומעים?, שלמה המלך אומר (עיין קהלת ט, ד) כי הכלב החי טוב הוא מן הארי המת.

הכלב, הפחות שבחיות, מול מלך החיות.

אנחנו עדיין חיים, אנו יכולים לחטוף עוד מעריב, עוד משניות. ואז באותה השעה חיבר רבי חיים את השיר המפורסם באידיש, 'עולם הזה איז א גוטע זאך לערנען תורה איז א בעסער זאך'. (עולם הזה זה דבר טוב, ללמוד תורה זה דבר יותר טוב).

בהקפות בוולאז'ין היו שרים במשך הקפה שלימה את השיר הזה, עולם הבא.

מורי ורבותי, ההתעוררות שיש כעת לציבור, לעשות עסק מאמן יהא שמיה רבא.

אין לנו מושג, כשאדם נפטר ומכוחו לוקחים חיזוק, זוכה הוא בזה לכל חיי עולם הבא שלו.

כבר עברו שלושים יום, וההעדר הוא נורא למשפחה ולקרובים, אולם מהי הנחמה? אפשר לשלוח לו חבילות לעוה"ב, התעוררות אחת אמיתית. אחד תופס אמן יהא שמיה רבא, אחר נזהר מלשון הרע, זהו והחי יתן אל ליבו.

שבוע שעבר היה פרשת בלק, בבית מדרשו של אברהם אבינו ג' דברים עין טובה - לראות טוב אצל השני. רוח נמוכה ונפש שפלה.

ישנו ביאור של החתן סופר (בניות ברמה, פתיחה) המבאר את המשנה באבות (ד, ד) "רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה".

מזהיר התנא את האדם שלא יעמוד על שלו, אלא יהא מאד.. מאד.. שפל רוח, שהתקווה של האדם זהו רימה. והדברים בפשוטן אינם מובנים, הלא תקוות האדם הינם אחרות, שואף הוא לממון וכדומה.

אומר החתן סופר, שלאחר פטירתו של האדם מכניסים אותו לבור תחתיות בקברו,

המלאך הממונה על המתים בא וחובט על קברו ואומר מה שמך, בא ותן דינך לפני כסא הכבוד. אולם הנפטר שוכח את שמו.

ישנה סגולה ידועה מהשל"ה (הביאו בסידור בית יעקב ליעב"ץ) "סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין, לומר בסיום תפילת שמו"ע, קודם יהיו לרצון, פסוק המתחיל באות ראשון משמו ומסיים באות אחרון משמו.

מבאר הרב מפוניבז',* דהיאך שוכח האדם את שמו בו נקרא הוא אלפי פעמים בחיי חיותו. אלא אומר הרב מפוניבז', יכולים לקרוא לאדם רבות בשמו אולם זהו חולין. בעוד שדבר נצחי שייך רק ע"י התורה, ולכך כאשר קורא את שמו המרומז בראשי התיבות של פסוק מתורתנו הקדושה, זוהי הסגולה היחידה לכך שלא ישכח את שמו לעתיד.

עולה הנפטר לתת דין לפני כסא הכבוד, אומר החתן סופר, רואה הוא את המשקל של מעשיו הטובים והפחותים הנשקלים כעת לפני בית דין של מעלה, ומעלים על הכף את כל הברכות הנהנין, ברכות המזון, התפילות וכל מעשיו, אולם הדברים השוקלים לכף הזכויות הינם מעטות, כאן מעריב אחד של ליל ראש השנה, שאר התפילות עם כוונה או בלי כוונה, מעלים את התורה שלו שלמד, עם הדברים בטלים, עם הפסקות של פלאפון ובל.

ומן העבר השני העוונות, לשון הרע, בין אדם לחבירו, בין אדם למקום, ולב יודע מרת נפשו, והכף נוטה אט אט לכיוון מטה של העבירות, ועיניו רואות וכלות, עומד הוא מבויש ונכלם כולו, עומדים להכריע, רוב חובה ישר לגיהנום.

אומר הוא לסניגור, תאמר דבר מה להגנתי. משיב הסניגור שאין לו מענה נוכח העבירות שעשה.

בלית ברירה טוען האדם כנגד כסא הכבוד, אותי מאשימים?, הלא היצר הרע לא עזבני מנעורי, ובער בעצמותי עד יום פטירתי, בעוד שהיצר הטוב הניצב לעוזרני לא חשתי בו, מי אני רימה ותולעה חלוש אופי, כנגד יצר הרע שהינו מלאך אש. ומאידך, עוד למדתי והתפללתי קצת.

מתעורר רעש בבית דין של מעלה, דברים של טעם, הרבה יותר מכל טענות הסנגורים והמליצים. פוסקים, עברת את הדין, מה יעשה האדם ולא יחטא, אתה ממשיך לגן עדן.

כאשר מגיע הוא לשערי גן עדן, עומד השומר ואומר לו, יש מבחן כניסה, אם נשאת חייב ולו פרוטה אחת לאחר, אין לך כניסה לגן עדן. פותחים כעת ובודקים את פנקס ימי חייו, זה ספר תולדות אדם, האם נשאר הוא חייב ממון למאן דהוא.

וכאן תוך כדי החיפוש והבדיקה, אומר החתן סופר, מוצאים שבימי חייו, כאשר תפסו לו את החנייה, הרעים בקולו בשאגות להשפיל את חברו.

אומרים לו מעתה בטלים כל טענותיך, שהיית חלוש ושפל, רימה ותולעה כנגד היצר, דהלא מוכח לעיניך כי החשבת את עצמך כאיש באנשים, לבל יעז אדם לפגוע במשהו מכבודך. ואם כן חזור ותן את הדין על כל מעשיך.

* הובאו דבריו בספר הרב מפוניבז' (סורסקי, ח"ב ע' קצז), מרשימות הרב אלכסנדר דינקל זצ"ל.

ואם כן, מאד מאד הוי שפל רוח, כדאי לך להיות שפל רוח, נפש נמוכה. מדוע? כי תקוות אנוש רימה, התקווה היחידה של האדם, שיוכל לטעון בעולם האמת כי הינו רימה ותולעה מול היצר.

להיות וותרן, דבר ראשון בבית.

בבית מדרש של אברהם אבינו, זהו עין טובה, כל מי שיש בו ג' דברים הללו הינו אחד מתלמידיו (אבות ה, יט), ואדם בנקל יכול להתחבר לזה, להיות נחמד ולוותר, לראות את השני בעין טובה.

היה לנו רב'ה רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, היה ר"מ בישיבת קול תורה, רבי אלכסנדר דינקל זצ"ל, שהתגורר בשכונת קטמון, בה היו חילולי שבת רח"ל, והחליט למען חינוך הילדים לעקור דירתו ולהשתכן באיזור גאולה, מקום בו נשמרת השבת. התייעץ הוא עם רבי שלמה זלמן על צדדי רכישת הדירה החדשה. וביום מן הימים מגיע הוא לבשר לרש"ז כי למחרת עובר הוא לדירתו החדשה ברחוב בני ברית. משיב הגרש"ז, כי ברצונו להגיע למעמד שתיית הלחיים.

ויהי למחרת כאשר כל הבית ארוז עם קרטונים, פרסו בני הבית בסלון מפה לבנה עם בקבוק יין, בשעה היעודה דופק רבי שלמה זלמן בדלת הבית החדש, הרב דינקל מוביל אותו לכיוון הסלון, אולם רבי שלמה זלמן מסרב, ושואל היכן המטבח, נכנס ומתפעל, ממשיך למרפסת המטבח וכן הלאה מחדר אחד למשנהו, וכשמגיע לבסוף למעמד שתיית הלחיים, לא עצר ברוחו רבי אלכסנדר דינקל, ושאלתו בפיו, ילמדנו רבינו, לראש ישיבה הרי אין זמן מיותר, ואיך מצא לו את הפנאי להסתובב בכל חדרי הבית.

משיב רש"ז אנחנו ירושלמים, ובירושלים ישנו פחד נורא מ'עין הרע', אומר לו רבי שלמה זלמן להרב דינקל, יש מושג של עין הרע בגמ' (ב"מ פד, א קזב) ואנחנו מאמינים בזה שזה יכול להזיק ולהשפיע, ואם כן כמו שאתה מאמין שעין רעה מאדם שאינו מפרגן לשני יכולה להשפיע עליו לרעה ולהחריב, אם כן ק"ו שמידה טובה המרובה ממידת פורענות פי חמש מאות (עיין סוטה יא, א וברש"י מכות כג, א), שעין טובה מוסיפה השפעות טובות, ואם כך היה לי עניין לסייר בביתך ולתת בו עין טובה בכל חדר וחדר. היה לי עניין מיוחד לתת פה עין טובה.

רבותי! והחי יתן אל ליבו, עין טובה, עין טובה, לפרגן ולתת לשני.

אני רוצה לספר מעשה שסיפרו החפץ חיים:

* פעם חזר רש"ז במונית מבוהל כולו, ואמר שהיה אתמול חופה במושב אורה שהוזמן לסידור קידושין, היה הוא אדם מסודר שהכין מראש ב' כתובות למקרה הצורך, וכן ברכון עם סדר הברכות. והנה בברכה אחריתא כובד המשגיח רבי גדליה אייזמן מתלמידי רבי ברוך בער, ביקש ר' גדליה סידור לקרוא את הברכה מתוך הכתב, והגיש לו רש"ז את הברכות שברשותו, הפטיר ר' גדליה, רבי שלמה זלמן אתה הינך אדם מסודר ויש ללמוד ממך, מסיים הרש"ז, הגעתי לביתי בשערי חסד והברכונן איננו, ואם כן יתכן שיש עלי עין הרע נוראה שיכולה לפעול את פעולתה.

רבי חיים קניבסקי אומר בשם החזו"א, כי בבני ברק אין עין הרע, אולם מחוץ לגבולות של בני ברק על כך לא נאמרה הבטחתו של החזו"א.

ישיבת וואלז'ין המעטירה, אליה הגיעו רק האריות שבחבורה, על מנת להתקבל לישיבה היו צריכים להיבחן על שני סדרים מהש"ס, כפי שסיפר רבי שלום שבדרון. ובישיבתו של ר' חיים וולוז'ינר היו שלשה בחורים מבחירי הישיבה שנשרו בעקבות ההשכלה וסרו מן הדרך. ליבלי'ה המתמיד יום אחד קם ועזב את הישיבה, ועימו בחור מעמיק ולמדן, ובחור נוסף שהיה יחסן, הדבר השרה שבר נורא בישיבה, שלשה מפארי גידוליה של הישיבה פנו לבורות נשברים.

לייבלי'ה המתמיד שם את פניו לאוניברסיטה והשתלם בלימודי הרפואה בהם עשה חיל, בכישרונותיו הברוכים התקדם עד כדי שהתמנה לסגן מנהל האוניברסיטה, לאחר שנים שומע הוא דפיקות בפתח חדרו, והדופק הוא מנכ"ל האוניברסיטה, והצעה שלא ניתן לסרב לה בפיו, מכיוון שנשיא האוניברסיטה שבק כעת חיים, ואתה הוא העומד בראש הפירמידה, האם תרצה לשאת את תפקיד הנחשק של נשיא הקמפוס האוניברסיטאי, דבר המהווה כבוד יוקרה ופרנסה.

מדוע לא, משיב לייבלי'ה.

אומר לו המנכ"ל, בעיה אחת קטנה ישנה, דמאחר ואתה יהודי ולא יתכן שיהודי יעמוד בתור נשיא האוניברסיטה המפורסמת, עליך לעשות פעולה קלה, להמיר את דתך ולהתנצר רח"ל, ואז הדרך פתוחה לפניך לתפקיד הנכסף והשמים הם הגבול.

כאשר שמע לייבלי'ה את המילים - 'להתנצר' נעשה כולו חיזור, הגם שאין אצלו שבת, ויום כיפור, אבל להתנצר?

כאשר רואה המנכ"ל את היסוסיו, אומר הוא לו, אינך צריך להשיב תשובה מיידית, יש לך אורכה של שלשה ימים להחליט.

רק יצא המנכ"ל מהחדר, וההתלבטות החלה לפעם בקרבו של לייבלי'ה. חלום ורוד לקבל את התפקיד המפורסם ביותר, אבל מצד שני קול פנימי אומר לו איך אוכל לעשות צעד זה, ושוב חולפת מחשבה, איך אוכל לשאת שאני אשאר הסגן והד"ר הצעיר יתמנה למנהל מעלי. המחשבות מתרוצצות בקרבו בזו אחר זו, רגע אחד החליט שהוא יהא הנשיא, ורגע לאחר מכן שואל הוא את עצמו, האם אני אלך להשתמד? אין על מה לדבר. בימים שלאחר מכן לא הצליח למצוא מנוח לנפשו, הגיע הלילה האחרון להחלטה, יוצא הוא אל הרחוב המושלג לשאוף אויר צח, ולמצוא מנוח למחשבות הטורדות אותו, מתיישב הוא על ספסל, ולפתע שומע הוא קול ניגון חרישי מבניין סמוך, ניגון ערב של גמרא, 'מתקיף לה רבי זירא...'

לייבלי'ה שומע את הניגון וליבו נכסף לאותם הימים בעבר הרחוק, בהם התנועע ליד הגמרא. והניגון ממשיך והולך, 'מתקיף לה רבי זירא...', כאשר מתקרב הוא יותר, שומע הוא את המלים המתנגנות, 'אוי, וקשה לרבינו תם...'

אומר לייבלי'ה לעצמו, אם הקול הגיע אלי עכשיו לאחר עשרים שנה שלא שמעתי מילים אלו כלל, באותה שעה גמר בליבו כי בשום פנים ואופן אינו משתמד, רץ הוא אל משרדו במעמקי הלילה, נוטל הוא מעט מסמכים ומזומנים שהיו שם, ושם את פניו במרוצה אל תחנת הרכבת, ועולה אל הרכבת הראשונה המובילה לוואלז'ין, מגיע הוא למחרת לישיבה. אותו הבניין לא השתנה מאומה. פונה הוא אל חדרו של רבי חיים, ר'

חיים נושא את עיניו מן הגמ', וקורא בקול נרגש, 'לייב'ל' - שבת בתשובה משיב, ונופל על צוואריו של רבי חיים המנשקו על מצחו.

אומר לו רבי חיים, לייב'ל'... ליב'ל'... עליך ידעתי שתחזור לישיבה, יחד עימך עזבו עוד שניים, שאיני יודע מה יעלה בגורלם, ואולם עליך ידעתי ששוב תשוב, מכיוון שהיית מתמיד ושקדת שעות על גבי שעות, ימים, שבועות ושנים, והתורה שלמדת שהפכה להיות מציאות, שפכה תחינה לפני צור עולמים, שלא ייתן לך לרדת שחת.

בסיום מסכת מבקשים, הדרך עלך והדרך עלן, שהמסכת לא תשכח אותנו ותחזור אלינו, לא נתנשי מינך ולא תתנשי מינו, שאחד לא ישכח את השני.

רבתי! והחי יתן אל ליבו, להתחיל ללמוד, להתחיל לקיים מצוות, להיות ותרן, עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, כך כולם הכירו את הנפטר, שהיה יכול לחתום תצהירים חנים, הגם שיכל ליטול על כך תשלום.

ועין טובה, ערב פסח היה צריך לתת לנצרך כסף, נתנו לאלתר עוד לפני הפסח שיהיה לו לצורכי החג, עם זה הוא הלך, ואם נתחזק לעילוי נשמתו, הרי שאנו מוסיפים לו הרבה זכויות.

וברוך ה', הילדים היקרים שלומדים בענווה כזאת, בכזה מן מידות וערלכקייט, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים (תענית ה, ב).

הקב"ה יעזור שלא נדע יותר מצרות, ובלע המות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

הרב אהרון לוי שליט"א, אחי המנוח

עשות משפט, אהבת חסד, והצנע לכת עם אלוקיך

האמת, שלא אני האיש שיכול וראוי לדבר על אחי הבכור והיקר, יצחק, זכרוננו לברכה, (כמה קשה לומר זאת), אני גם לא מסוגל ומתיימר להקיף את הדמות ולהגדיר את נופו של הארז בלבנון.

אך אני מרגיש שאם לא אקח את הזכות לדבר, וקצת לעלעל ולדפדף בספרי דברי הימים וההיסטוריה, זה יהיה פגם במידת הכרת הטוב לאח אהוב, לאיש בר אוריין.

חלפו שלושים ימים הנראים כנצח, ועדיין הלב ממאן ורוטט, הנשימות שלך יצחק, האחרונות, והמיוסרות. עדיין הולמים ומכים בי בחוזקה כאילו זה עתה קרה. להשקיף אל תוך עיניך הטובות, לחשוב ולדעת ששוב הם לא יזהירו לעולם, זה בהחלט משא כבד וטלטלה עבורי ועבור כל המשפחה. הייתי מוכן ברגע ההוא לתת הכל, לעשות הכל כדי להחזיר את גלגל החיים שנים מספר לאחור.

כשריאותיך הטהורות, יצחק אחי היקר, נשמו את נשימתן המיוסרת האחרונה, והצג הראה את הקו המשווה בין שתי העולמות, בהיכרותי אותך איש ללא שום מורא ופחד, אישיות חזקה המסוגלת לחצות בגבורה יבשות, ולהילחם בכל גל מטלטל וסערה גועשת, לשרוד ולהצליח, חשבתי לתומי שגם הפעם תשרוד, ואיש לא יעמוד בפניך, תמצא דרך לפלס ולהמשיך. אך הפעם התבדיתי ולמדתי שיש דברים שאין בכוחו של אדם לעמוד בפניהם זוהי גזירה.

אחי הבכור יצחק נכנע כבר לא איתנו, עלה לגנזי מרומים היישר לחיקם של אבא ואמא. בימי השבעה שמענו סיפורים ועובדות שגם לנו ועבורנו היו רב הנסתר על הנגלה, צפונות כמו תמיד, נחתמו בסתר רק על לוח ליבו...

יצחק, תעודת הזהות שלך אומנם חוזרת למקור הוצאתה, למשרד הפנים, שמה כדרכם מכלים אותה.

אך הזהות האמתית הנשקפת מכל מהלך החיים שלך, איש לעולם לא יוכל להסיר, להשמיט, או לכלות...

בהפטרת השבוע: קראנו את דברי מיכה "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך" (מיכה ו, ח).

* הספד ביום השלושים.

הגמרא אומרת במסכת מכות (כג, ב): "דרש רבי שמלאי: תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה. בא דוד והעמידן על אחת עשרה. בא ישעיהו והעמידן על שש. בא מיכה והעמידן על שלוש, דכתיב: 'הגיד לך אדם מה טוב': 'עשות משפט' - זה הדין, 'אהבת חסד' - זה גמילות חסדים, 'והצנע לכת' - זו הוצאת המת, והכנסת כלה. וכבר כולם שואלים: מדוע שלושה דברים הללו הם העיקר שעליהם עומד בנין תרי"ג מצוות? התינח "עשות משפט" - זה הדין, הוא אחד מהעיקרים, הרי זה מובן, אבל היאך הכנסת כלה, והלוויית המת הם מעיקרי התורה שעליהם העמיד הנביא מיכה את כל התרי"ג מצוות.

המשנה אומרת (אבות ה, יט): כל שיש בו שלושה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלושה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה ונפש שפלה - מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גהנום ויורדים לבאר שחת.

לכאורה דברי המשנה תמוהים מאוד: ראשית, לשם מה צריך בכלל לתת סימנים מי הם תלמידיו של אברהם אבינו, ומי תלמידיו של בלעם הרשע, והרי הם שונים כל כך בשינוי קיצוני, כל אחד יכול לזהות אותם מרחוק? ועוד קשה, התנא אומר שמי שיש לו שלוש מידות הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו. אמנם שלושה דברים אלו הם מידות טובות ומעלות אך האם הדברים האלו מבטאים את כל מהותו של אברהם אבינו? והאם זה הדבר היחיד שהוא לימד את תלמידיו? הלא אברהם אבינו היה החלוץ והראש לכל דבר שבאמונה, ועמוד של חסד, עם כל באי עולם, ואיך יתכן שמי שיש לו שלוש מידות טובות הללו הרי הוא כבר מתלמידיו, ואדרבה הרי משנתו של אברהם אבינו היא בעיקר: האמונה והחסד, ועל עמודים אלו הוא משתית את עצמו, ואת בנין כלל ישראל ואם כן היה מן הראוי לומר שמי שגומל חסד בצורה מופלגת ומי שבעל אמונה חזקה ואיתנה הוא, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ולא מי שיש לו שלושה מידות טובות הוא נחשב כבר לתלמיד של אברהם אבינו?

מלמד אותנו הסבא מקלם זצ"ל יסוד גדול, שבנין האישיות של האדם והיסוד לכל המעלות הוא דבר אחד, המידות. וכל המעלות והמעשים של האדם תלויים אך ורק במידות, אם הבסיס חסר, והבסיס הוא המידות הטובות שהם מובילים את האדם לגדלותו. ומעל גביהם ניתן לבנות את בנין האישיות האדם, וכשיש פגם במידות אז כל מגדל האישיות מתפורר.

ללא ספק שאברהם אבינו היה אבי האומה, ראש למאמינים ובונה עולם של חסד, אבל מה היה הבסיס שלו, על איזה יסודות הושתתו אבני הבנין הגדול הזה, ומה הוביל אותו והעלה אותו לרום הפסגה? היו אלה שלושה מידות טובות הללו: "עין טובה, רוח נמוכה, ונפש שפלה.

לכן, כל מי שיש בו שלוש מידות טובות הללו, שהם מהווים את הבסיס של אברהם אבינו. והם אלו שהעלו אותו לרום מדרגתו הרי הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ולפי זה מובן היטב לשם מה צריך התנא לתת סימנים לדעת מיהו תלמידו של אברהם אבינו, ומיהו תלמידו של בלעם - מפני שיתכן שני אנשים הנראים כלפי חוץ שווים, שניהם

לומדים ומתפללים ומקיימים מצוות, אבל יתכן שיש הבדל קוטבי ומהותי ביניהם - זה מתלמידיו של אברהם אבינו, וזה מתלמידיו של בלעם. מפני שלזה יש מידות טובות, ולזה יש מידות רעות, ואילולא שהתנא היה נותן בהם סימנים, לא היו יודעים לשייך את זה אל אברהם אבינו, ואת זה אל בלעם הרשע.

מעתה מובנים היטב דבריו של הנביא מיכה שהעמיד את בסיס כל התרי"ג מצוות על שלושה דברים: על המשפט, אהבת חסד והצנע לכת. היות שהמידות הטובות הם הבסיס ובונים את הכל, ובלי מידות טובות אין קיום לשום דבר, לכן אדרבה, דברים הללו הכנסת כלה והלווית המת מתוך הצנע לכת, הם הבסיס שעליהם העמיד מיכה את התרי"ג מצוות, ומוכן היטב לשון הפסוק: "כי אם", שמשמע שזהו העיקר שנדרש מהאדם, כי מי שיש לו מידות טובות יש לו את הבסיס לכל התורה כולה, - כי כשיש מידות טובות הדרך לקיום כל התורה כולה ולבנין אישיות האדם קצרה.

מסופר על המשגיח רבי חיים פרינלנדר כשחלה במחלה ממארת, ה' ירחם. הוא עבר ניתוח בארצות הברית ושב לארץ לסדרת הקרנות, אך המחלה הלכה והתפשטה, עד שבאחד הימים פנה אליו הרופא והודיע לו שאין עוד טעם בהקרנות והן יופסקו. "כמה זמן נותר לי לחיות, להערכתכם?" שאל הרב. שבועיים, שלשה" ענה הרופא...

מיד עם קבלת התשובה הקשה, פנה הרב לרבו מרן הרב שך זצ"ל ושאל אותו: אדם שנותרו לו שבועיים לחיות, מה עליו לעשות? לחזור על תלמודו? להכין ספרים לדפוס? להעמיק קשרים עם בני משפחה?... ענה לו הרב שך תשובה מדהימה: בשבועיים שנותרו לך תשקיע במידות שלך, באישיות שלך...

בעיירה ראדין הסתובב לו יהודי בשם זלמן הוא לא ידע קרוא וכתוב, ומעולם לא פתח ספר ולמד ואם תשאלו מה עשה זלמן בזמן הרב שנפל בחלקו? מצוות היה עושה. היה מזכה את הרבים מסתובב ברחובות עיירת הולדתו ראדין, ומשמח את הבריות

בשבתות ובחגים נוהג היה זלמן לזכות את הרבים במצות צדקה וחסד, היה נוטל מהם קמצוץ טבק, ולא היה פוסק מלברך אותם, עד שניטל ריחו של קמצוץו.

לעיתים היתה הארת השבת מלווה את זלמן גם ביום ראשון. וכך, באחד מימי ראשון ניגש זלמן אל "מוישה עגלון", וביקש, כבכל שבת, שיואיל לפתוח את קופסת הטבק המונחת בכיסו. אלא מאי? הארת השבת שליוותה את זלמן, לא ליוותה את "מוישה עגלון", והלה גירשו מעל פניו.

כיוון שראה זלמן כך, נתכעס ואמר: "עגלון שכמותך! וכי חושב אתה שלקמצוץ טבק אני צריך? לזכותך במצוות חסד אני מבקש. קמצוץ טבק? הנה הולך אני ברגל אל העיר וילנא, ואביא משם קמצוץ טבק".

במשך כל השבוע לא נראתה דמותו של זלמן ברחובות העיירה. סיפורו של קמצוץ הטבק מוילנא הפך לשיחת הבריות: "האם הלך ברגל לוילנא? האם ישוב?"

הנה בא יום שישי בטרם תשקע החמה, נראה זלמן בשערי ראדין, כשבידו קמצוץ טבק. הבטיח וקיים. בפנים שוחקות צעד אל כיכר העיירה, להוכיח ל"מוישה עגלון" כי עמד בדיבורו. אלא ש"מוישה עגלון" כבר היה בבית הכנסת, ממתין לבוא השבת.

מיהר זלמן אל בית הכנסת, כששובל ילדי העיירה בעקבותיו. הם ליווהו בצעקות: "זלמן הביא טבק מוילנא, זלמן הביא טבק מוילנא". ניסו הילדים לחטוף מידו את קמצוץ הטבק, אלא שזלמן איש חזק היה, ולא הסכים לפתוח את אצבעותיו. "קודם אראה ל'מוישה עגלון' את הטבק, ואז אחלקנו ביניכם", צעק לעברם.

נכנס זלמן אל בית הכנסת וניגש אל "מוישה עגלון". אך בטרם היה סיפק בידו לומר את אשר על ליבו... נכנס אל בית הכנסת גם רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל, ה"חפץ חיים". כשהבחין במהומה, שאל: "על מה ההמולה?" ענו כולם ואמרו: "על קמצוץ הטבק שהביא זלמן מוילנא".

שתק ה"חפץ חיים" ומעיניו זלגו דמעות.

כששאלוהו לפרש דמעותיו, ענה ה"חפץ חיים": "זלמן צעד שלושה ימים לוילנא ומשם חזר במשך שלושה ימים לראדין, כשבידו קמצוץ טבק. אנחנו, שירדה נשמתנו לעולם מן הרקיע השביעי, שרחוק הוא מוילנא כרחוק שמים מארץ, ובאחריתנו חוזרת נשמתנו מרחק דומה, מה נביא בידינו? הלא אפשר שאף קמצוץ טבק לא נביא עימנו, ועל כך אני בוכה".

יצחק הגעת לעולם שכולו טוב לא עם קמצוץ טבק, אלא הרבה יותר. הגעת טהור ומזוכך בייסורים גדולים ורבים, במעשי חסד רבים, במידות טובות שהם היו הבסיס שלך. אני העומד כאן, הקטן מבין האחים, משחר ילדותי הבטתי עליך בהערצה, כאח בכור שימשת לי מורה דרך, ראיתי בך דוגמא אישית לאדם עם מידות ועין טובה, לאיש שהאמת תמיד נר לרגליו, ללא שום אינטרסים אישיים. לחיות בצנעה ולהסתפק במועט, תמיד הקרנת ענווה, למרות ידיעותיך הרבות בעניינים רבים. עולם הספר היה חברך הטוב, תמיד פתוח לצידיך, ובהשתוקקות וסקרנות החכמת לדעת להבין ולהשכיל, סוגיה ועוד סוגיה.

כמלאך היית מכה לעיתים על קודקודי ואומר לי, אהרון אל תהיה שטחי, תלמד תמיד להעמיק ולהבין.

כשהגעת לפרק האיש מקדש, למדתי מה זה מידת הויתור, הדברים לא הלכו כל כך בקלות, וכשראית את אחיך נפתלי שיחי' גם מתבגר, באת לאבא ולאמא ובקשת שיתחילו עם נפתלי בשידוכין. למותר לציין כמה קשה להורים לשאת דבר כזה, אך אתה באיזה חן ובאיזה ויתור הקלת מעליהם את העגמת נפש הזו, ודאגת שאני ילך וירגיע את אבא ואמא ז"ל. ושאני יאמר להם שאין מלכות נוגעת בחברתה, ושאתה עושה את זה בחפץ לב ומלא שמחה.

יצחק בכל פעם שנפגשנו, שמעתי ממך את דאגתך הכנה לחינוך הילדים והצלחתם, הם היו החמצן שלך, עכשיו כשאתה בישיבה של מעלה בודאי חברת ואתה קרוב לאבא ואמא שכל כך אהבו אותך, ודאגו לך, יצחק כולנו זקוקים לישועה ורחמים, אנא תיגשו יחד אל כסא הכבוד ותעוררו רחמים, על סימה אשתך שכל כך התמסרה אליך, על הילדים שיחי' דוד, שמואל, ושלמה, שכל כך השתדלו למענך ביום ובלילה. וגם על תשכח אותנו האחים, תבקש גם עבורנו ועבור כל המשפחה, שהקב"ה יאמר לצורותינו די, ויפקדנו בפקודת ישועה ורחמים וימלא כל משאלות ליבינו לטובה. ויבולע המוות לנצח ומחה השם דמעה מעל כל פנים אמן.

הרב דוד רימר שליט"א ידיד המנוח*

"חינך את ילדיו בדרך התורה, נשא את יסוריו בדומיה, וישרותו היתה לתהילה"

אנחנו עומדים פה ביום השלושים לידידנו וידיד ה', רבי יצחק נתן ב"ר שמואל זאב.

הפסוק בירמיהו (כב, י) אומר, "אל תבכו למת ואל תִּנְדְּדוּ לו".

הגמ' במו"ק (כז, ב) דורשת בזה, "אל תבכו למת ואל תִּנְדְּדוּ לו, אל תבכו למת - יותר מדאי ואל תנדו לו - יותר מכשיעור. הא כיצד, שלשה ימים - לבכי, ושבעה - להספד, ושלשים - לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך - אמר הקדוש ברוך הוא: אי אתם רחמנים בו יותר ממני".

מהו העניין של שלשה ושבעה, מבארים בזה המפרשים, דבתוך הג' ימים הנשמה אינה רוצה לצאת מן הגוף, ומחפשת במשך השלשה ימים אולי תוכל להיכנס שוב אל תוך הגוף.

לאחר מכן במשך השבעה ימים, הנשמה משוטטת מהבית אל הקבר, והמקבר שוב אל הבית, וכך חוזרת הולכת הלך ושוב, וזהו העניין של ההספד.

ולאחר מכן יש את הדין של שלושים, הרמב"ם (הלכות אבל פי"ג, ה"י - י"א) מביא הלכה זו, ומוסיף, דכל זה כאשר מתאבל על סתם קרוב, ואולם כאשר מתאבל על אדם גדול בתורה, אזי יש עניין של בכי בכל השלושים יום.

ומסביר בזה הרמב"ם (שם), את טעם הדבר שדווקא שלושים יום להספד ולא יתר על כך, דמי גדול לנו ממשה, ומכל מקום בכו עליו ישראל רק שלושים יום.

אמנם, כל ההנהגות הללו כאשר בוכים על הנפטר, וזהו שלשה ושבעה, זהו ביחס לנפטר. אמנם כאשר מתאבלים על חסרוננו אנו, של אדם גדול שיכלנו לקבל ממנו, דבר זה נוהג בכל השלושים יום, וכפי שכתב הרמב"ם.

וזהו העניין כעת שמסיימים את השלשים יום.

ידידנו ר' יצחק, אצלי זה בגדר של אחד מן החבורה - כאח הייתי לי, אחד מן החבורה שמת תדאג כל החבורה (שבת קו, א), בגמ' שם אמרו, אמרי לה דמת גדול ואמרי לה דמת קטן.

אצל ר' יצחק, זהו גם אמרי לה גדול ואמרי לה קטן, את הדברים הגדולים שראו

* בעת הקמת מצבה, ביום השלושים.

שאותם הוא לא הצניע, בדרך כלל הוא היה צנוע, אולם היו דברים שההרגשים שלו לא נתנו לו מנוח, אני מדבר גם על דברים שלפני ארבעים שנה. בזמנו נהרג על קידוש ה' חברנו יוסי וייסמן באוטובוס קו 21.

אני אומר את זה, כי הרי לא פירסמו כלל שהוא נפטר, אולם במשך השלושים יום מתקשרים אלי הרבה חברים, מדוע לא ידענו?, אולם במה זכרוהו, איזה דברים גדולים כולם זכרו, איזו מסירות שראו אחרי הפטירה של הקדוש, אשר היה בן יחיד להוריו חוץ מב' אחיותיו, שהתגוררו בתל אביב, האב לא הצליח לקבל זאת ולאחר תקופה נפטר.

מי היה הבן אדם שהלך לאביו כמעט כל שבוע, אחד ממטרותיו בנסיעתו הביתה מהישיבה, היתה בשביל לבקר את הוריו של ויסמן ולחזקם, את התקופה שכולם ראו את ר' יצחק רוצה להוציא את ספר הזיכרון, אמנם לבסוף זה לא יצא אל הפועל מכל מיני סיבות, אולם כמה שזה עלה לו בגופו, בדמו, משום שהרגיש שצריך ללכת לעשות למישהו אחר, זה היה בצורה יוצאת מן הכלל. כבר עברו ארבעים שנה, אבל כולם זוכרים את זאת בצורה חיה. זהו אמרי לה גדול.

אני הייתי כאח שלו בישיבה, בנוסח שחרוט על המצבה כתוב, **"ישרותו היתה לתהילה"**, אני זוכר את התקופה שהתחיל ללמוד טוען רבני בתור מקצוע, היה בזמנו נידון האם כדאי ללמוד זאת או לא, אבל הוא לא עשה את זה רק בתור מקצוע, הוא אמר באותה העת, אני רואה איזו עוולות עושים, אני מבטיח, שאם אראה תיק שאינו נכון אני לא אקח את זה לעולם, אני לא עושה זאת בשביל הכסף.

דרך אגב, הלימוד שלמד את זה, לא היה זה רק בגדר מקצוע, אלא כל מה שלמדו בלימודים, הכל היה צריך להיות ברור, הלך לספריות, ללמוד ספרי פוסקים מהיסוד, שהכל יהיה נכון.

גם במשך עבודתו, השקיע ולא וויתר וניסה באופנים שונים, כאשר השקיע כוחות שלא היו שווים את התמורה, ופעמים גם לא היה נוטל כסף, והכל על מנת - שישירותו תהיה לתהילה, כמה שזה נכון. זהו אמרי לה גדול.

אמרי לה קטן, בדברים על עצמו, כמו שכתוב על המצבה **נשא את יסוריו בדומיה**, כאשר עבר בתקופת הישיבה טיפול רפואי, אף אחד לא ידע מכך, כשפגשתי אותו וגילה לי מה עבר עליו, שאלתי אותו, מדוע לא ביקש מישהו שילווח אותו, השיב, אני אטריח את מישהו בשבילי?

דבר אחד אני יכול להגיד לך, באותו רגע שכאשר התאוששתי מהניתוח, והייתי בחדר התאוששות, ידעתי שההורים דואגים לי. אני זוכר את המילים כמו היום - "אמרתי 'אבא תבחן אותי' - אני בסדר גמור". את ייסוריו שלו נשא בדומיה, אף פעם לא רצה שמישהו יראה וידע.

גם בתקופה האחרונה, אף אחד לא ידע, גם החברים לא ידעו, רצה הכל בשקט, זהו אמרי לה גדול ואמרי לה קטן. את הדברים האלו אפשר לבכות עד שלושים יום, ללמוד, איך שבדברים שצריך להיות גדול הוא כמו אריה, ובדברים הקטנים בשקט אף אחד לא שומע אותו, זה הכל מה שהיה.

יותר משלושים יום אסור לבכות, וכתוב בגמ' (מו"ק, שם) שהקב"ה אומר, אל תהיו רחמנים יותר ממני, אמנם נפטר מלא וגדוש, אבל יחסית בקיצור ימיו, אבל הקב"ה אומר אל תהיו רחמנים יותר ממני.

אנחנו רק אומרים, ווי להאי שופרא דבלי בארעא (ברכות ה, ב).

מה יש לנו כן לומר, בהמשך הפסוק בירמיה (שם), "בכו בכו להלך, כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו".

שואלת על כך הגמ' במו"ק (כז, ב), "בכו בכו להלך". - מהו כפילות הפעמים 'בכו'.

"אמר רב יהודה: להולך בלא בנים". בכי אחד ישנו על כל אדם כפי שכבר קודם אמרנו, אולם יש בכי נוסף, על אדם שמת בלא בנים, שאז אינו חוזר לארצו. אבל ברגע שיש בנים ויכול לחזור, הרי הוא כאילו לא מת, ומסתובב הוא עדיין בינינו.

כמה נכונים הדברים שנכתבו במצבה - "חינך את ילדיו בדרך התורה".

יש לי בן ב"ה הוא למד עם אחד הבנים בשיבה, ותמיד כשהייתי פוגש אותו, השמחה הגדולה שלו היתה, שהייתי אומר לו, הבן שלי אומר, איזה בן יש לך.

כמה השקיע בחינוך, התייעץ איתי ועם עוד אנשים. באומרו אני עוסק לפרנסתי, אבל היכן המקום הכי טוב ונכון לשלוח את הילדים שיצליחו ויעלו בתורה. כמה שזה נכון 'חינך את ילדיו בדרך התורה'.

אז במה אנחנו מתנחמים, שהילדים ימשיכו הלאה בדרך הזו שחינך, זה יהיה לנחת רוח בשבילו ולעילוי נשמתו.

ואנחנו מבקשים, ואני שליח של כל בני החבורה, לבקש ממנו סליחה, אתה יודע שלא יכולנו לכבד אותך, כמו שקודם הזכרתי, תמיד בצידי דרכים, אף פעם לא ידעו שפוגעים בך, לא הרגישו שפוגעים בך, לא יכלו אפילו לכבד אותך.

היה נא מליץ יושר, בעבור אשתך, אני בזמן האחרון לא ידעתי, אבל שמעתי כמה שהיא מסרה את נפשה בשבילך, להקל מעליך. היה מליץ יושר, שיהיה לה הלאה להמשיך לראות נחת.

היה נא מליץ יושר על הילדים, אתה יודע טוב בדיוק מה שכל אחד צריך, תעלה לשמים ותתחנן להקב"ה.

תהיה מליץ יושר, לאחים שלך, לכל בני המשפחה, לכל בני החבורה.

ושנוכה בקרוב לראות אותך, בתחיית המתים, בביאת המשיח, במהרה בימינו, אמן.

נר זיכרון

סבי רבי שימואל זאב ז"ל ב"ר יצחק נתן הי"ד לוי
מחנך ילדי ישראל באמונה ובמסירות
עשרות בשנים

סבתי מרת יסכה ע"ה ב"ר ישראל זינגר ז"ל
תפילתה הזכה ואמונתה היוו לנו סמל ודוגמא

סבי רבי דוד ב"ר דן גרינברג ז"ל
בן אחר בן לבעל הט"ז

ונו"נ לרבי משה ב"ר דן שהם אב"ד דאלינא
סבתי מרת פייגא רבקה ע"ה ב"ר שלמה גולדנברג הי"ד
היו מופלאים בנעימות הליכותיהם, בהכנסת אורחים
ובקיום התורה ומצוותיה בתמימות ובישרות לב

דודתי מרת מלכה ע"ה ב"ר שלמה הי"ד פריד
אחותה מרת רחל ע"ה ב"ר שלמה הי"ד
ובעלה ר' רפאל יצחק ב"ר שלמה משה הי"ד פרלה
נשאו ונתנו באמונה, טוב ליבם וישרותם היו לתהילה

דודתי מרת קילא איטא גרינברג ע"ה
ב"ר אברהם מרדכי מליק ז"ל
אשת חיל עטרת בעלה

תנצב"ה

נר זיכרון

לעילוי נשמת
בן העליה היקר
הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד
ב"ר חיים ז"ל
נעקד על קדוש ה'
ח' אדר א' תשל"ח

מבחירי התלמידים של ישיבת "חברון"
נהרג עקה"ש אור ליום ח' אדר א' תשל"ח
בפיצוץ אוטובוס בירושלים עיה"ק
ע"י מרצחים זדים ארורים.
בן יחיד להוריו,
נחמד ואהוב על כל יודעיו.
בשנות חייו המעטות,
הרבה בלימוד תורה ובמצוות.
רדף צדקה וחסד,
והכל בענות חן והצנע לכת.

נר זיכרון

לעילוי נשמת
אבינו עטרת ראשינו
הרב יצחק נתן ז"ל הכ"מ לוי
ב"ר שמואל זאב ז"ל

חינך את ילדיו בדרך התורה,
נשא את יסוריו בדומיה,
וישרותו היתה לתהילה.

יצאה נשמתו בטהרה
ביום י"ז סיון תשע"ז

ת.ג.צ.ב.ה